

**T. C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ARTVİN MERKEZ KÖYLERİNDE HALK HEKİMLİĞİ
UYGULAMALARI**

(DERLEME, İNCELEME, TASNİF)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe AKTAŞ KÜÇÜKAY

**Danışman
Doç. Dr. Sedat BAHADIR**

ARTVİN-2019

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum ARTVIN MERKEZ KÖYLERİNDE HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI (DERLEME, İNCELEME, TASNİF) adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18/07/2018

TUĞÇE AKTAŞ KÜÇÜKAY

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Sedat BAHADIR danışmanlığında, Tuğçe AKTAŞ KÜÇÜKAY tarafından hazırlanan bu çalışma 25/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK .....İmza:.....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Sedat BAHADIR.....İmza:.....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDEMİR .....İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

18.07.2019
Dr. Öğr. Üyesi Hamit ŞAFAKCI
Enstitü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Zenzem YÜCEÖRK
Müdür Yardımcısı V.

TEZ BEYANNAMESİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLO LİSTESİ	XI
KISALTMALAR	XII
ÖZET	XIII
SUMMARY	XIV
ÖNSÖZ.....	XV
GİRİŞ.....	1
1. Çalışmanın Konusu.....	1
2. Önemi	1
3. Amaç.....	1
4. Çalışmanın Yöntemi	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ

1.1. ARTVİN İSMİNİN TARİHÇESİ	4
1.2. ARTVİN'DE İLK DEVLETLER VE İSTİLALAR	5
1.3. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA ARTVİN	7
1.4. ARTVİN'İN KURTULUŞU	8
1.5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ARTVİN	9
1.6. COĞRAFİ KONUM	9
1.7. FİZİKİ ÖZELLİKLER	10
1.7.1. Yeryüzü Şekilleri.....	10
1.7.2. İklim	10
1.7.3. Bitki Örtüsü	11
1.7.4. Yaban Hayvanları Varlığı (Fauna).....	12
1.7.5. Akarsu Ve Göller.....	12
1.7.6. Yeraltı Suları ve Kaplıcalar	13
1.8. TOPRAK ÖZELLİKLERİ	13
1.9. YER ALTI ZENGİNLİKLERİ.....	13
1.10. BEŞERİ ÖZELLİKLERİ.....	13
1.10.1. Nüfus Durumu	13
1.10.2. Eğitim Özellikleri	14

İKİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. HALK BİLİMİ (FOLKLOR)	15
2.2. HALK HEKİMLİĞİ	16
2.3. SAĞLIK VE HASTALIK	22
2.4. MODERN TIP	22
2.5. GELENEKSEL TIP	23
2.6. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTICILAR	23
2.6.1. Şaman	23
2.6.2. Ocaklılar	25
2.6.3. Sınıkçılar	26
2.6.4. Otacılar	26
2.7. ANADOLU'DA HALK HEKİMLİĞİ SAĞALTMALARINDA KULLANILAN YÖNTEMLER	27
2.8. ANADOLU'DA HALK İLAÇLARININ DERLENMESİ VE BAŞVURMA NEDENLERİ	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARTVİN MERKEZ KÖYLERİNDE HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

3.1. İNSAN HASTALIKLARI ÜZERİNE UYGULAMALAR	31
3.1.1. Ağız Yaraları	31
3.1.1.1. Uçuk Çıkması	32
3.1.2. Ala Melek Hastalığı	33
3.1.3. Alerji	33
3.1.4. Anne-Çocuk Sağlığı ile İlgili Uygulamalar	33
3.1.4.1. Doğum Öncesi Yapılan Uygulamalar	34
3.1.4.1.2. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma	35
3.1.4.1.3. Aşerme	37
3.1.4.1.4. Gebelik	38
3.1.4.1.5. Gebelikten Korunma	40
3.1.4.2. Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar	41
3.1.4.3. Doğum Sonrası Yapılan Uygulamalar	42
3.1.4.3.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi	42
3.1.4.3.2. Lohusalık	43
3.1.4.3.3. Emzirme	44
3.1.4.3.4. Kırk Basması ve Kırklama	45

3.1.4.4.Çocuk.....	46
3.1.4.4.1.Ad Koyma	46
3.1.4.4.2.Çocuk Görme	47
3.1.4.4.3.Diş Çıkarma.....	48
3.1.4.4.3. Sarılık	48
3.1.4.4.4.Aylık Hastalığı	49
3.1.4.4.5.Baskın Çocuk	49
3.1.5. Astım-Bronşit	50
3.1.6. Ateş Düşürme	50
3.1.7. Bağırsak Düzenleyici.....	51
3.1.8. Balgam.....	51
3.1.9. Basur.....	52
3.1.10. Baş Ağrısı	52
3.1.11.Bel Ağrısı.....	52
3.1.12. Beyin.....	53
3.1.13. Boğaz Ağrısı	53
3.1.14. Burkulma	53
3.1.15. Böbrek Taşı	55
3.1.16. Cilt	55
3.1.17. Çatlak / Kırık	56
3.1.18. Çıban /Ağrılı Sivilce.....	57
3.1.19. Çivi Batması	57
3.1.20. Diş.....	57
3.1.21. Diz Ağrısı	58
3.1.22. Dolama	59
3.1.23. Eklem Ağrıları	59
3.1.24. Ezilme/Morarma/Kan Toplanması	60
3.1.25. Egzama/Mantar.....	60
3.1.26. Göz İle İlgili Hastalıklar	61
3.1.26.1. Göz Kanlanması	61
3.1.26.2. Göz Ağrısı	61
3.1.26.3. Arpacık/İncir	61
3.1.27. Grip.....	61
3.1.28. İdrar Yolu Enfeksiyonu	62
3.1.29. İshal (Cırcır)	63
3.1.30. Kabızlık	63

3.1.31. Kadın Hastalıkları.....	64
3.1.32. Kalp Hastalıkları.....	64
3.1.32.1. Tansiyon	64
3.1.32.2. Kolesterol	65
3.1.33. Kanser.....	65
3.1.34. Kansızlık.....	65
3.1.35. Karın Ağrısı	66
3.1.36. Kesik Yaralar	66
3.1.37. Kırık.....	67
3.1.38. Kireçleme.....	67
3.1.39. Korku	68
3.1.39. Kulak Ağrısı	68
3.1.40. Mide İle İlgili Hastalıklar	69
3.1.41. Öksürük	69
3.1.42. Romatizma.....	70
3.1.43. Saç Bakımı.....	71
3.1.44. Sarılık/ Hepatit.....	71
3.1.45. Sedef	72
3.1.46. Siğil/Meceç	72
3.1.47. Sinüzit.....	73
3.1.48. Şeker Hastalığı.....	73
3.1.49. Verem	73
3.1.50. Yanık ve Yara İçin Yapılan Uygulamalar	74
3.1.51. Yüksekten Düşme.....	75
3.1.52. Zehirlenme.....	75
3.1.52.1.Yılın Isırması Sonucu Zehirlenme.....	76
3.1.52.2. Arı Sokması.....	76
3.1.53. Diğer Hastalıklar.....	77
3.1.53.1. Nazar	77
3.1.53.2. Huto Taşları İle Tedavi.....	78
3.2. HAYVAN VE BİTKİ HASTALIKLARI	79
3.2.1. Hayvan Sağlığı	80
3.2.1.1. Yaralanma	80
3.2.1.2. Varova Hastalığı.....	80
3.2.1.3. Tavuklarda Görülen Hastalıklar	81
3.2.1.4. Dabak Hastalığı	81

3.2.1.5. Hayvan Zehirlenmeleri.....	81
3.2.1.6. Hayvan Boğulmaları.....	81
3.2.1.7. Karın Şişmesi ve Karın Ağrısı.....	82
3.2.1.9. Yüksekten Düşme.....	82
3.2.1.10. Çiçek Hastalığı	82
3.2.1.11. Kırık.....	82
3.2.1.12. Göz Hastalığı	82
3.2.1.13. İshal	83
3.2.1.14. Nazar	83
3.2.1.15. Zayıflık	83
3.2.2. Bitki Sağlığı.....	83
3.2.2.1. Pas vurması.....	84
3.2.2.2. Bitkilerin Beslenmesi	84
3.2.2.3. Lokora (salyangoz) Haşeresinden Koruma	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARINDA KULLANILAN MALZEMELER

4.1. BİTKİSEL KÖKENLİ MALZEMELER	85
4.1.1. Açlık Otu	85
4.1.2. Adaçayı.....	85
4.1.3. Altın Çilek	85
4.1.4. Altın Otu.....	85
4.1.5. Ansli Otu	85
4.1.6. Arpa/Buğday	86
4.1.7. Aylık otu.....	86
4.1.8. Ayrık Otu.....	86
4.1.9. Ayva	86
4.1.11. Balazağ Otu	86
4.1.12. Boz Ot.....	86
4.1.13. Börek Otu	87
4.1.14. Böğürtlen	87
4.1.15. Ceviz.....	87
4.1.16. Cevizin Çinkosu	87
4.1.17. Çam Sakızı ve Çam pisi	87
4.1.18. Çınar yaprağı	87
4.1.19. Çay.....	87

4.1.20.Çim	88
4.1.21.Dağ Çayı.....	88
4.1.22.Dalak Otu	88
4.1.22.Damarlı ot.....	88
4.1.23.Diş otu	88
4.1.24.Ebegümeçi	88
4.1.25.Elma.....	88
4.1.26. Gevan kökü.....	88
4.1.27.Ihlamur	89
4.1.28.Isırgan Otu	89
4.1.29.İğde (Yunaf)	89
4.1.30.İncir	89
4.1.31.Limon	89
4.1.32.Kantaron	89
4.1.33.Karadut	89
4.1.34.Kara Hurma	90
4.1.35.Karalahana.....	90
4.1.36.Karanfil.....	90
4.1.37.Karnabahar	90
4.1.38.Kara Turp	90
4.1.39.Kaya Kınası	90
4.1.40.Kayısı.....	90
4.1.41.Keçi Boynuzu	90
4.1.42.Kırk Kilit	91
4.1.43.Kırmızı erik	91
4.1.44. Kızılcık	91
4.1.45.Kişniş (Kinzi)	91
4.1.46.Kiraz ve Sapı	91
4.1.47.Kuşburnu	91
4.1.48.Nane Otu.....	91
4.1.49.Papatya	91
4.1.50.Patates.....	92
4.1.2. Sarılık ağacı.....	92
4.1.53. Sarımsak	92
4.1.54. Singirli ot.....	92
4.1.55. Sirke.....	92

4.1.56. Soğan	92
4.1.57. Şalgam	92
4.1.59. Taze soğan	93
4.1.60. Üzüm yaprağı	93
4.1.61. Yaban Mersini	93
4.1.62. Zencefil.....	93
4.1.63. Zeytin ve Zeytinyağı	93
4.2. HAYVANSAL KÖKENLİ MALZEMELER	93
4.2.2. Bal	93
4.2.3. Bal Mumu	94
4.2.4. Balık	94
4.2.5. Bildircin yumurtası.....	94
4.2.6. Didgel	94
4.2.7. Et	94
4.2.8. İnek Gübresi	94
4.2.9. Kıl.....	94
4.2.10. Koyun-Keçi Derisi	94
4.2.11. Koyun Gübresi	95
4.2.12. İşkembe	95
4.2.13. Polen.....	95
4.2.14. Tereyağı.....	95
4.2.15. Solucan	95
4.2.16. Süt.....	95
4.2.18. Yumurta.....	95
4.3. MADENSEL KÖKENLİ MALZEMELER	96
4.3.1. Altın.....	96
4.3.2. Bakır	96
4.3.3. Demir.....	96
4.3.4. Kurşun	96
4.3.5. Tuğla.....	96
4.3.6. Tuz.....	96
4.3.7. Kireç	96
4.4. DİĞER MALZEMELER.....	97
4.4.1. Anne Sütü	97
4.4.2. Karbonat	97
4.4.3. Huto taşı	97

4.4.4. Nöbet Şekeri	97
4.4.5. Rakı	97
4.4.7. Şeker	97
4.4.8. Taş	98
4.4.9. Pekmez	98
4.4.10. Gaz Yağı	98
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	101
EK-1 KAYNAK KİŞİ TABLOSU	105
EK-2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DERLEME SORULARI	114
EK-3. FOTOĞRAFLAR	115
ÖZGEÇMİŞ	140

TABLO LİSTESİ

Sayfa no:

Tablo 1: Kaynak Kişilerin Yaş Ortalaması

2

Tablo 2: Kaynak Kişilerin Eğitim Düzeyi

3

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Cm	: Santimetre
çev.	: Çeviren
hızl.	: Hazırlayan
K	: Kaynak
KK.	: Kaynak Kişi
M	: Metre
M.Ö	: Milattan önce
MTA	: Maden Tetkik ve Arama
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayınları
D. T. C. F	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

ÖZET

Artvin ve merkez köyleri kapsamında yapmış olduğumuz tezimiz bölgede uygulanan inanç ve pratikleri içermektedir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde araştırma yapılan alan, Artvin'in tarihi, coğrafi, beşeri ve ekonomik yapıları hakkında genel bilgilendirme yapılmıştır.

İkinci bölümde ise araştırmanın kavramsal çerçevesi hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise insan, hayvan ve bitki hastalıklarına karşı yapılan tedaviler hakkında bilgiler verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise; kullanılan malzemeler bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer kullanılan malzemeler kendi içlerinde sınıflandırılarak hangi hastalıklarda kullanıldıkları yazılmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda Artvin'de yapılan uygulamaların unutulmasını engellemek ve çalışmanın halkbilimi ve halk edebiyatı alanında çalışma yapacak kişilere yararlı olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Halkbilimi, Halk Hekimliği, Sağlık, Hastalık, Tedavi

SUMMARY

Our thesis, which we made with in the context of Artvin and its central villages, includes belief sand practices in the region. In the introduction part of the study, the subject, purpose and method are given.

In the first part, the general information about the historical, geographical, human and economic structure of Artvin, which is our research area, has been given.

In the second part, the conceptual framework of our research is given.

In the third section, information about treatment of human, animal and plant diseases is given.

In the fourth and last section; The materials used are vegetable, animal, mineral and other used materials are classified in their own and which diseases are used.

The result of this study is top revert the forgetting of the applications in Artvin and to make the study useful to the people who will work in folklore and folk literature.

KeyWords: Artvin, Folklore, Folk Medicine, Health, Disease, Treatment

ÖNSÖZ

Halk bilgisi; kişinin toplumundan, kültüründen öğrendiği gelenekleri, inançları ve bunların uygulamalarını içinde barındıran bir alandır. Sağlık ve hastalık durumları insanların hayatında her zaman önemli olmuştur. Bu kavramların önemine karşı bakış açısında değişen bir şey olmamıştır. Sadece zaman içinde hastalıklara karşı tedavilerdeki uygulamalar biçimlerinde değişiklikler olmuştur. Geçmişte geleneksel olarak yapılan iyileştirmeler günümüzde artık daha çok modern tıp yoluyla yapılsa da halk hekimliği uygulamalarından bazı alanlarda vazgeçilmediğini görüldü.

Çalışma Artvin ve merkez köyleri üzerine yapılmıştır. Halk hekimliği üzerine tezler, makaleler ve kitaplar bulunmaktadır. Fakat Artvin ili üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Çalışmada kaynaklardan yararlanıldığı gibi derleme tekniği kullanılarak sahadan toplanan bilgileri de yazıya geçirildi.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu ve yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümde araştırma alanı olan Artvin ilinin tarihi, coğrafi konumu, fiziki ve beşeri özellikleri gibi genel bir bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde kavramsal çerçeve başlığı oluşturmaktadır. Halkbilimi, halk hekimliği, sağlık ve hastalık, modern tıp ve geleneksel tıp gibi kavramlar hakkında genel değerlendirme yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde Artvin ili ve merkez köylerinde var olan hastalıklar belirlendi ve bu hastalık isimlerine göre sınıflandırma yapıldı. Hastalıkların tedavi yöntemlerinden bahsedildi. Ayrıca hastalıklar daha rahat bulunması adına alfabetik sıraya göre düzenlendi. Son bölümde ise tedavilerde kullanılan bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer malzemelerin neler olduğunun listesi alfabetik sıraya göre verilerek bunların hangi hastalıkların tedavisinde kullanıldığına dair bilgiler verilmiştir.

Yapılan bu çalışmada emeği geçen danışman hocam Doç. Dr. Sedat Bahadır'a, daima yanımda olan kıymetli aileme ve yardımlarını esirgemeyen dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tuğçe AKTAŞ KÜÇÜKAY

ARTVİN-2019

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu

Bu tezde Artvin ili halk hekimliği uygulamaları incelenmektedir. Günümüzde ilaçların fazla kullanılması, doğal olana yönelme gibi konuların sıkça konuşulması, halk hekimliğini önemli kılmaktadır. Ayrıca yakın çevremde sürekli geleneksel yöntemlerle iyileştirmelere yönelik uygulamaların anlatılması bu konunun seçiminde etkili olmuştur. Çalışmamızda halk hekimliğinin Artvin’de yaşamakta olan uygulamalarını, inanışlarını ve uygulamaların günlük hayattaki yeri konu edinildi.

2. Önemi

Halk hekimliği, sözlü kültürde önemli bir yere sahiptir. Sözlü kültüre ait bilgiler devamlılığını dilden dile aktararak sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı aktarım sürecinde zaman içinde unutulacak bilgileri kayıt altına alarak unutulmasını engellemek ve bu konuda yapılacak olan çalışmalara yardımcı olmaktır. Derlenen bilgiler araştırma alanına özgü bitkiler, kelimeler ve isimler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağladı.

3. Amaç

Bu araştırmanın amacı, halk kültürünün önemli bir bölümü olan halk hekimliğinin geçmişten günümüze Artvin’de unutulmaya yüz tutmuş uygulamalarını ve bilgi birikimlerini yazıya geçirerek gelecek dönemlerdeki insanların bilgilenmesini sağlamaktır.

4. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma konusunu belirledikten sonra alana çıkılmadan önce gerekli okumaları yapılmış ve araştırma alanı ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

Alan araştırması; birçok bilimsel disiplinde olduğu gibi halk bilimi çalışmalarında da kullanılan, konuyla ilgili daha doğru, güvenilir ve özgün bilgiler elde etme amacıyla derleme yapma yöntemini kullanarak araştırmacının konu hakkında bilgi toplayacağı topluluğun veya grubun yaşam alanlarına giderek çalışma yapması olarak tanımlanabilir.

Alan araştırması yöntemiyle bazı bilgilerin edinilmesi önemlidir. Araştırma yapılan grubun gelenekleri, uygulamaları, inançları hakkında bilgileri belirlemeli ve bunları derlemek için bazı yöntemler kullanılmalıdır. Öncelikli olarak alana dâhil olarak gözlem

yapılmalı, araştırılan toplumu kendi halinde gözlemlemeliyiz. Bunların yanında soru kâğıdı tekniğini ve kaynak kişilerle iletişim kurma yöntemleri de kullanılmalıdır (Örnek, 1977: 55)

Çalışmada ağırlıklı olarak gözlem, görüşme, kısmen de mülakat yöntemlerinden yararlanıldı. Araştırmaya gözlem yöntemiyle başlandı, bilgilerin kimlerden alınacağı belirlendikten sonra, kaynak kişilerden görüşme ve mülakat yöntemiyle bilgileri derlendi. Tezde bazen mülakat soruları doğrudan soruldu. Sorular kaynak kişilerin uyguladıkları pratikleri daha kolay hatırlamasını sağlayacak şekilde soruldu. Görüşmeler kaynak kişileri sıkılmamak için sohbet havasında gerçekleştirildi.

Alan araştırmasında için alanda 90 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Kaynak kişilerin yaş ortalamaları aşağıdaki tablodaki gibidir.

YAŞ	30+	40+	50+	60+	70+	80+	90+	TOPLAM
KADIN	9	11	17	9	13	7	2	68
ERKEK	2	1	7	8	3	1	0	22
GENEL	11	12	24	17	16	8	2	90

Tablo 1. Kaynak kişilerin yaş ortalaması

Kaynak kişilerin ağırlıklı kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Bunun nedeni günlük hayatta çocukla ve evle en çok ilgilenenin olması olabilir. Hastalanan çocuğunu iyileştirme adına bazı yöntemler denemektedir. Araştırmayı yaparken bilginin kullanım alanının genişliğini öğrenmek adına her yaşta insanlarla görüşmeye özen gösterildi. Halk hekimliği uygulamalarına eğitim düzeyinin belirleyici olduğu görülmektedir.

	Okuma yazma yok	Okuma yazma var	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Toplam
KADIN	1	5	20	9	20	11	56
ERKEK	0	-	8	4	6	6	24

Tablo 2. Kaynak kişilerin eğitim düzeyi

Kaynak kişilerin eğitim düzeylerinin öğrenilmesindeki amaç halk hekimliğine duyulan ihtiyacın hangi kesimlerde daha fazla olduğunu anlamaktır. Artvin ve merkez köylerinde yapılan araştırmada halk hekimliği uygulamalarının daha çok köylerde kullanılmasına rağmen şehir merkezinde de uygulamaların yapıldığına rastlandı.

Çalışma için Artvin merkez köylerinden çoğuna gidilmeye çalışıldı. Köylere bazen özel araçla bazen toplu taşıma araçlarıyla ulaşıldı. Köy yollarının dar ve bozuk olması ulaşım sırasında zorluklara neden oldu.

Çalışmayı daha anlaşılır hale getirmek için, kaynak kişileri rahatsız etmeden ve izinleri doğrultusunda, fotoğraf makinesi ve ses kaydetme cihazı da kullanıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ

1.1. ARTVIN İSMİNİN TARİHÇESİ

Önceden Gürcü kabilelerin Artvin'i de içine alan coğrafyanın bir kısmında yerleşmiş olması bölgenin Çoroksi, Çorok, Kolkis gibi adlar alması neden olmuştur. Osmanlı zamanında Livana/Livane denmesi Hurrilerin bu bölgeye verdikleri "Nigali" adının dönüşümüyle açıklanıyor. Cumhuriyetten önce ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Çoruh adını almış. Tarihi incelemelerde Artavani olarak kullanıldıktan sonra ise yakın tarihte Artvin ismi tam şeklini alarak kullanılmaya başlanmış (Yurt Ansiklopedisi, "Artvin", 1982: 899)

Geçmişte farklı katmanları üzerinde yaşayan bu şehrin kökenleri, günümüzde Kars, Gürcistan ve Kafkaslar gibi komşularından elde edilen bilgilerle yorumlanıyor. Şehir ile ilgili en eski tarihi veriler Şavşat'ın Meşeli ve Yusufeli'nin Demirköy yakınlarında bakır ve tunç baltaların bulunmasına kadar dayanmakta, İÖ 3000'li yıllara kadar geriye gitmekte yani Tunç Çağı'na kadar geçmişe giden bilgiler edinildiği görülmüştür (Atlas Dergisi: 2007/5, 93).

Türk toplumunun göçebe bir yaşam tarzı yaşamasından ötürü yazılı edebiyat yerine sözlü edebiyat gelişmiştir. Artvin ilinin tarih öncesine ait bilgilerini ise daha çok İran, Bizans kaynaklarına ya da Erzurum ve Kars için yazılan günümüz araştırmacılarının eserlerinde görebilmekteyiz (Artvin Valiliği).

Artvin ili ve çevresi köklü ve zengin uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Ancak hem bilim merkezlerine uzaklık hem de toprak yapısının elverişsizliği nedeniyle planlı ve bilimsel arkeolojik çalışmaların yapılmasının önü engel olmuştur (Artvin Valiliği).

Şavşat ve Yusufeli bölgesinde 1933-55 tarihleri arasında yaşayan insanların bu bölgelerde bakırdan yapılmış olan batlara rastlaması buralarda tarihin MÖ3000 ya da 4000'lere kadar geçmişe gittiğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Buradan da yola çıkarak bu bölgede tarihi devirlerden bakır, tunç ve demir çağlarının hepsinin sırayla yaşandığını görülür (Artvin Valiliği).

Ayrıca yine Şavşat ve Yusufeli bölgesinde 3000 ve 2000 tarihlerinden kalmış olacağı düşünülen tunçtan yapılmış olduğu anlaşılan baltalar bulunmuştur. Bunlarda Artvin'de cilalı taş devrinde insanların yaşadığına dair kalıntılar olarak görülmektedir (Artvin Valiliği).

1.2. ARTVIN'DE İLK DEVLETLER VE İSTİLALAR

Hurriler Artvin'e hâkim olan ilk kavimin ataları olarak bilinmekte. Huriler Artvin ve çevresine MÖ 2000 tarihinden beri site devletleri kurmuşlardı. MÖ 1360'da Hitit kralı II. Murşit yirmi yıl süren seferle Artvin'i almıştır (Artvin Valiliği).

Urartular Hurrilerin soyundan gelmektedir, tarım, hayvancılık ve ticaret ile uğraşan ve başkentleri Van olan Anadolu merkezli devlet kurulmuştur. Bu devletin kuzey sınırını ise Artvin'e kadar dayandırmışlardır. Bu devlet büyük göçlerle doğudan gelen İskitlerin saldırısına dayanamayıp, yıkıldılar. Durum böyle olunca Artvin Kafkasya merkezine dayanan İskit devleti ile batı sınırında bulundu (Artvin Valiliği).

Artvin'e İskitlerden sonra Arsaklar diye anılan bir sülale egem olmuştur. Bu sülale önce Şamanist dini öğretisini benimserken MS 350'li yıllarda Bizans'ın etkisiyle İsevi dinine geçmişler. Bu olaydan sonra ise Bizans'ın egemenliği altına girdiler. 574 yılında Hazar Türkleri Çoruh boylarını egemenliğine aldı (Artvin Valiliği).

İslam orduları komutanları Mesleme Oğlu Habib Hz. Osman döneminde Bizans'ı yenilgiye uğratıp Ardanuç-Artvin-Şavşat bölgelerini egemenliğine aldı. Hazarlar tarafından Hazar denizine ilerlemesi durduruldu. Hazarlar ile birleşen Artvin halkı Emeviler döneminde İslam ordularının karşısında direndi. Abbasi Halifesi olan Harun Reşit tarafından 786 yılında Çoruh bölgesi başkenti Bağdat'a bağlandı. Artvin'de (853-1023) Abbasilere bağlı Sac ve Bagratlar adlı iki beylik kuruldu. Sac emirliğinin yıkılmasıyla birlikte Artvin yine Bizans'ın egemenliğine girdi. Ayrıca merkezi İran olarak belirlenen Selçuklu Devleti lideri Tuğrul Bey kardeşi Çağrı Bey'i Anadolu'nun keşfi için batıya doğru gönderdi. Selçuklular ilk önce 1040 Dandanakan savaşında Gaznelileri yenerek devlet statüsü kazandılar daha sonra 1048 Pasinler savaşından sonra Artvin sınırına kadar ulaştılar (Artvin Valiliği).

1064'te Gürcistan üzerine sefere çıkan Alparslan Çoruh bölgesini hâkimiyetine alır. Gürcü Kralı Gorgi Alparslan'ın vefatı üzerine Bizans'tan yardım alarak Artvin'i tekrar hâkimiyetine aldı. 1081'de Melikşah'a yenildi. Bunun peşine Melikşah'ın desteğini alarak Çoruh boyuna kadar olan alanı kapsayan Kars-Bayburt-Erzurum merkezli Saltukoğlu beyliğini kurdu. Böylece Türk nüfusu Artvin'e hızlıca yayıldı (Artvin Valiliği).

Büyük Selçuklu Devletinin yıkılmasının ardından Artvin merkezi Azerbaycan olan İldenizoglu Atabeyliğine bağlandı. Kubilay 1263 yılında Artvin'e hakimiyet kurarak bu

bölgeyi İlhanlılara bağladı. Kıpçak Türklerinden olarak bilinen Sarkis 1265'te Çıldır atabeyliğini bu bölgede yerleştirdi (Artvin Valiliği).

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Çoruh boylarına 1458-1463-1466 yılları arasında seferler yapmasına rağmen Osmanlı hükümdarı olan II. Mehmed'e Oltukbeli savaşını kaybedince zayıfladı ve 1502'de Safevilerin eline geçmiştir (Artvin Valiliği).

Artvin'in Osmanlı hâkimiyetindeki geçirdiği evrelere ait belgeler yetersizdir. 2. Mehmed'in Trabzon Rum Devletini yıkmasıyla Karadeniz'i sahil kıyısından Artvin bölgesini kıyı kesimsinden itibaren ele geçirilmiştir. Diğer taraftan Çıldır Atabeyliği de Ardanuç Artvin ve Yusufeli'ni elinde bulunduruyordu (Artvin Valiliği).

I. Selim Trabzon valisi olduğu zamanlarda Batum'un güneybatısında bulunan Güney Kalesini Gürcistan'a yaptığı sefer sırasında ele geçirmiştir. I. Selim ele geçirdiği kalenin adı ile sancak kurarak sancağa Hopa, Borçka ve Artvin topraklarını eklemiştir. Çaldıran seferinin üzerinden yirmi yıl geçmesinin ardından Erzurum Beylerbeyi Mehmed Han Yusufeli bölgesine seferler düzenlemiştir. Ardanuç topraklarında Atabey olan 2. Keykavus ayaklanmasıyla I. Selim'in oğlu padişah I. Süleyman ikinci olan veziri Kara Ahmet Paşa'ya isyanı bastırma görevini vermiştir. Kara Ahmet Paşa 2. seferinin ardından Pert-Eğekte isminde yeni Livane Sancağını kurdu. Şavşat-Yusufeli arasındaki Ardanuç bölgesi 1549-51 yılları arasında iki yıl kadar II. Keykavus'un hâkimiyetinde kaldı. Ardanuç Kalesini 13 Haziran 1551 günü alan Erzurum Beylerbeyi İskender Paşa tarafından alınan bölge de Osmanlı'ya katıldı. II. Keykavus ise bu olaydan sonra kaçarak İran'a bölgesine sığındı (Yurt Ansiklopedisi, "Artvin": 904-905).

Acaristan 1627 tarihinde Osmanlı devletine bağlandı. Acaristan'ın kıymetli sayılan yerlerinden olan Batum bölgesi ise 3. Ahmet'in döneminde yaşayan Hasan Paşa'nın aracılığı ile 1703 tarihinde kurdurulmuştur (Göge Komşu Topraklar: Artvin Tarihi, 2007).

Osmanlı Devleti Artvin ili ve Çıldır eyaletlerini nerdeyse 250 yıla yakın kendi hâkimiyetinde tutmuştur. Çıldır bölgesinde bulunan eyalet Osmanlı-Rus savaşından sonra imzalanan Edirne Anlaşmasının ardından dağıldı. Bu anlaşmanın ardından Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Çıldır eyaletinin bir kısmı kaybedilmesine rağmen Şavşat, Ardanuç, Artvin, Borçka ve Yusufeli'ni kaybetmemiştir (Artvin Valiliği).

İngiltere'den Kırım Savaşı sırasında yardım alan Osmanlı bu yardım sayesinde Batum bölgesi dolaylarında yer alan Şevket-İl adındaki kaleye saldırıda bulundu. Bu olayın

ardından savaşın patlak vermesiyle birçok gönüllü Artvin bölgesinden katılmasıyla birlikte Kars savunması başarı ile sonuçlanmıştır (Artvin Valiliği).

Rusların dünya imparatorluğu yaratma ve güneye inme planıyla 1877-78 Rusya ve Osmanlı arasında savaşı çıktı. Artvin yöresine bu savaş ağır etkiler bıraktı. Rusya 24 Nisan da Ardahan, Batum ve Kars'ı işgal etmesinin peşine Türklerin buldukları bölgeye doğru ilerlemeler hız kazandı. 800'den fazla askerimizi 2 Mayıs 1877'de şehit ettiler. Artvin halkı Rusların Ardahan dolaylarını ele geçirmesiyle Artvinliler Şavşat ile Ardanoç bölgelerine doğru gittiler. (Artvin Valiliği).

Süleyman Paşanın Şıpka geçidinde hatalı hatlar kurmasıyla Doğu Anadolu'nun içlerine kadar Rusların ilerlemesine neden olundu. Bu yüzden Osmanlı Devleti barış teklif etmek zorunda kaldı (Artvin Valiliği).

Osmanlı ile Rusya arasında 3 Mart 1878'de 29 maddeden oluşan Ayestefanos barış imzalandı. Osmanlı 19. Maddesinde bulunan, 244. 208. 302 değerindeki altını ödemeyince Batum, Ardahan ve Kars'ı a borcunun karşılığı olarak Rusya'ya bırakmaya mecbur kalmıştır. Ayestefanos barışı Avrupalı devletlerin yararına olan bir anlaşma olmamıştır. Bunun üzerine 23 Aralık 1978'de Berlin Barış anlaşması yapılmıştır. Berlin barışının ardından Kars-Ardahan-Batum Rusya eline geçti (Artvin 1973 İl Yıllığı: 33).

Kars-Ardahan-Batum'da yaşayan Türkler Şubat 1879 tarihinde Rusya ve Osmanlı devletleri arasında yapılan büyük Muhaide anlaşmasından sonra batıya doğru göçe başlamışlardır. Gerek Rusların güneye inmek için uyguladığı politikalar gerekse Fransız Devriminin getirdiği ulusalcılık ilkesi sonucu Türklerin çok uzun süreden beri birlikte yaşayabildiği, güvenilir ulus diye isimlendirdiği Ermeniler I. Dünya savaşına kadar en zorlu savaşların yapıldığı uluslararasıda yer almıştır (Artvin Valiliği).

1.3. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA ARTVİN

Bolşevikler Rusya'da yönetimi 1917 Ekiminde egemenliği altına alarak Ramanof hanedanlığını yıkınca I. Dünya savaşından çekilen yeni kurulan Sovyet Rusya Aralık 1917 tarihinde Şavşat ve Artvin çıktı. I. Dünya savaşına katılan devletlerarasında imzalanan Brest-Litovski Anlaşmasının kararına göre Sovyet Rusya Batum, Kars ve Ardahan'ı 3 Mart 1918'de Osmanlıya bıraktı. 15 Kolordu komutanı Kazım Karabekir Erzurum-Erzincan-Erivan bölgesine girdi. Osmanlı Hükümeti 18 Haziran 1918'de Gürcistan Milli hükümeti ile anlaşarak Kars-Ardahan-Batum illerinde hak iddia etmelerinin önüne geçildi.

Osmanlı Devleti I. Dünya savaşından yenik ayrılmasıyla 30 Ekim 1918’de Bahriye Nazırı Rauf ORBAY Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandı. Ateşkesin imzalanmasından 1 ay sonra İngiltere 17 Aralık 1918’de Batum’u ele geçirdi. 1879-1918 arası 40 yıla yakın süren Rus işgalinde sonra İngiliz saldırısı başladı. Mondros Ateşkes Anlaşmasının 5. Maddesine saldırılar karşısında ayakta durmaya çalışan halk gücünün silahlarına el konuldu. İngiliz generali Ravtenson Kazım Karabekir’e telgraf çekerek ordularını bırakmasını istedi. Kazım Karabekir bu isteği reddetti. Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919’da Türk yurdunun düşman işgalinin kurtuluğu için Samsun’da başlattığı mücadelesini Havza Genelgesi ile Amasya Genelgesiyle destekleyerek, geliştirdi. Erzurum Kongresini Doğu Anadolu bölgesinde 23 Temmuz’da topladı ve bölge halkını emperyalist İngilizler ve onun piyonu Ermenilerin kötü niyetlerine karşılık bir araya getirdi (Artvin Valiliği).

Gürcistan’da yer alan Gürcü İslamiyesi adlı cemiyet 1920 başında Batum ve Artvinli Gürcistan’a katmak niyetindeydi. Kazım Karabekir durumu haber alınca hemen önlemini aldı. 28 Ocak 1920’de son Osmanlı Mebuslar Meclisinde Misak-ı Milli kararlarının alınmasıyla Kars-Ardahan ve Batum’da halkoylamasına gidilme kararı alındı. Bu topraklarda Türk nüfusunun fazla olması böyle bir kararın alınmasının temel nedeni olarak görölmekte. İngiliz işgal kuvvetlerinin Batum’dan çekilmesinin ardından Gürcistan hükümeti Batum’u 1 Temmuz 1920’de egemenliğine aldı. TBMM’nin Batum Milletvekillerinden M. Edip DİNÇ ve Ahmet Akit Beyler bu işgal sırasında 1129 kişilik Milli olayları ile işgallere karşı üstün bir çabada bulunmuşlardır. Eylül-Aralık 1920’de TBMM’nin üç ay süren Ermeni savaşında başarılı olmasının ardından Mustafa Kemal Gürcü hükümeti ile görüşmelere başlamıştır (Artvin Valiliği).

1.4.ARTVİN’İN KURTULUŞU

“Gürcistan seşiri Siman MIDİVANI 17 Ocak 1921’de Ankara’ya gelerek itimatnamesini M. Kemal’e iletir. M. Kemal Gürcü seşaretinden derhal işgal ettikleri toprakları boşaltmalarını ister. Seşir geçen günler boyunca TBBM Hükümetini oyalamayı sürdürünce Hariciye Nazırı Bekir Sami Bey Gürcistan’a sert bir nota verdi. 23 Şubat 1921’de TBMM ve Gürcü hükümetleri arasında Batum anlaşması imzalandı”(Artvin Valiliği).

Bu tarihten sonra Artvin, Borçka, Ardanuç ve Şavşat’tan Gürcü kuvvetleri çekildi. 45 yılın üzerine esaret sona erdi. Diğer yandan Miralay Şükrü Bey Trabzon’dan Artvin’e

kuvvetleri ile hareket ederken Oruçlu köyünden Kamil Beyi Kaymakam vekili tayin ederek ve kendisi oradan Batum'a geçti. 7 Mart 1921'den itibaren bu yana Artvin'de Türk bayrağı dalgalanmaya başladı ve kurtuluşu her yıl coşkuyla kutlandı (Artvin Valiliği).

1.5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ARTVİN

1878-1918 ve 1918-1921 yılları arasında Artvin, Borçka, Şavşat kazaları Rusya-Ermeni-İngiliz-Gürcü idaresinde kaldıktan sonra 7 Mart 1921'den itibaren 4 ay kadar Ardahan kazasına bağlanılmıştır. Yeni Türk devletinin ilk Anayasası olan 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye 'de 24 Nisan 1924'te yapılan değişikliklerle Liva-Sancak teşkilatı kaldırılmıştır ve Artvin vilayet haline geldi (Artvin Valiliği).

1926 Haziranında 877 sayılı kanunla Yusufeli kazası Erzurum vilayetinden alınarak Artvin'e bağlandı. 1928'de 1282 sayılı kanunla Borçka kazası nahiye haline getirilerek Artvin'e bağlandı. Dokuz yıl Artvin vilayeti teşkilatı ile yönetilen bu yerler 1 Haziran 1933'te 2197 sayılı kanunun ikinci maddesine göre merkezi Rize olmak üzere Artvin ve Rize birleştirilerek Çoruh vilayeti teşkil edilmiştir. Arazi şartlarının zorluğu, Artvin ve çevresinin vilayet merkezine olan uzaklığı birtakım sorunlara yol açmıştır. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün 25 Temmuz 1935 tarihindeki Artvin'i ziyaretinde durum kendisine iletilmiştir. Bunun üzerine hükümet 4 Kasım 1936'da kabul edilen 2885 sayılı kanun ile merkezi Rize olan Çoruh vilayeti kaldırıldı. Artvin Merkez, Hopa, Borçka, Şavşat kazaları ile evvelce Erzurum'a verilmiş Yusufeli Kazasını da alarak Artvin olan Çoruh İli teşkilatı kabul edildi (Artvin Valiliği).

1.6. COĞRAFİ KONUM

40 ° 35' ile 41 ° 32' kuzey enlemleri ve 41 ° 07' ile 42 ° 00' doğu boylamları arasında yer alan Artvin ili, 7 367 km² yüzölçümüne sahip olan, Karadeniz Bölgesine ait bir ildir. İl alanı Türkiye yüzölçümünün % 0.9'u kadardır. Komşuları, Doğusunda Ardahan, güneyinde Erzurum, batısında Rize, Kuzeyinde Gürcistan bulunmaktadır. Kuzey-batısında ise Karadeniz vardır ve denizin kıyı uzunluğu 34 km'dir (Eminağaoğlu, 2015: 1)

1.7. FİZİKİ ÖZELLİKLER

1.7.1. Yeryüzü Şekilleri

Karadeniz kıyısına paralel olarak uzanan Doğu Karadeniz Dağları'nın il sınırları içindeki uzantıları; Kaçkar, Altıparmak, Kükürtlü, İskaristi Dağları adıyla sınıra kadar uzanmaktadır. Bu dağların sırasının üzerinde çok fazla sayıda dağ ve yüksek tepeler bulunmaktadır. İki sıra halinde uzanan 3937 m. yüksekliğindeki Kaçkar Dağı, Karadeniz Dağları'nın en yüksek noktasını Karadeniz kıyısını takip ederek batıdan doğuya doğru oluşturur. Kaçkar dağının su bölüm çizgileri; Artvin, Rize ve Erzurum illerinin sınırlarını belirler. İlin diğer önemli bir dağı da, Şavşat ve Borçka ilçeleri arasında yer alan, Çoruh ve Berta vadileri ile Gürcistan sınırına kadar uzanan 3428 m. yüksekliği ile Karçal Dağıdır. Artvin'de düzlük alanlara, Arhavi ve Hopa'daki alüvyonlar dışında ova denebilecek düz alanlar pek mevcut değildir. Artvin'de il topraklarının %51'ini yaylalar kaplamaktadır (Artvin İli Kültür Envanteri).

1.7.2. İklim

Doğu Karadeniz Bölgesinin iklim bakımından en çok değişiklik gösteren ili Artvin'dir. Kıyı kesimi ile Cankurtaran dağlarını içine aldığı alanda belirgin her mevsim yağış olan Karadeniz iklimi görülür. Cankurtaran dağları içerisinde bulunan Borçka ve Artvin Merkez'e kadar olan alanda iklim daha çok kışlar soğuk ve daha az yaz yağış alan Karadeniz iklimi şeklindedir. Bu alana Şavşat ilçesini ve civarını da eklemek yanlış olmaz. Ardanuç ve

Yusufeli ilçelerinde ise, yazları sıcak ve kurak, kışları ise normal karasal iklime oranla kısmen ılık ve daha az yağışlı bir karasal iklim ile Akdeniz ikliminin bir karışımı iklim söz konusudur. Bu alanın bazı kesimlerinde, vadi tabanlarında özellikle, iklim Akdeniz iklimine daha çok benzemektedir (Artvin İli Kültür Envanteri, 2012: 18).

1.7.3. Bitki Örtüsü

Artvin şehri dağlık ve oldukça fazla engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Bu engebeli alanlar genellikle ormanlarla kaplıdır. Artvin ormanlarında 20'nin üzerinde ağaç türü bulunmakta; genellikle bulunan ağaç türleri kayın, ladin, sarıçam, meşe, köknar, kestane, kızılğaç, olup ıhlamur, gürgen, akçaağaç, dişbudak, ceviz, üvez, kavak, söğüt, akasya kayacık, karaağaç, huş, ardıç, şimşir, duglas, fıstıkçanı porsuk gibi ağaçlarda mevcuttur (Artvin İli Kültür Envanteri).

Artvin bitki türü ve endemik türler çeşitliliği bakımından önde gelen illerimiz arasındadır. Artvin sınırları içinde toplam 1268 tür tespit edilmiş olup bunun 119 adedi endemik türdür. Tüm Türkiye florasının yaklaşık 10 000 tür ihtiva ettiği göz önüne alınırsa bunun yaklaşık % 13'lük bir kısmının Artvin'de de bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde tüm Türkiye'de 2700 endemik tür tespit edilmiş olup bunun yaklaşık % 4.4'ü Artvin'de bulunmaktadır (Artvin İli Kültür Envanteri).

Bölgenin tipik ekosistemlerinden olan doğal yaşlı ormanlar, Rododendron fundalıkları, yayla ve alpin otlakları, dağ eteklerindeki taş yığınları, uçurum ve göl toplulukları gibi ekosistemler en güzel örneklerini Artvin ilinde sunmaktadırlar. Bu alanlar içerisinde özellikle "Yaşlı Doğal Ormanları" içeren orman ekosistemleri, dünyanın en önemli ekosistemlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Artvin İli Kültür Envanteri).

Artvin'de tıbbi ve aromatik bitkilerin bilinçsiz ve yoğun bir şekilde koparılması bitki popülasyon dengesinin oranda belirgin bir şekilde azalmasına sebep olmuştur. Artvin'de ekonomik değeri olan oldukça fazla bitki vardı. Fakat bu bitkilerin yıllarca özellikle Artvin dışından gelen kişiler tarafından izin alınmadan ve fazla miktarda toplanması, bölgede bulunan endemik türlerin tehdit altına girmesine neden olmuştur. Bilinçsizce ve ticari amaçla bitki toplamasının önüne geçilecek önlemler alınması gerektiği düşünülmektedir (Eminağaoğlu 2015: 46).

Bölgede inşa edilen barajlar, bilinçsiz kentleşme, UNESCO tarafından biyosfer rezerv alanı olarak kabul edilse de bu güzel doğal çevre içindeki kente geri dönülemez zararlar vermekte.

1.7.4. Yaban Hayvanları Varlığı (Fauna)

Artvin, faunasını oluşturan türler, sayısı ve türlerin niteliği bakımından oldukça önemli bir ildir. Artvin’de 46 adet memeli tür ve 281 adet kuş türü vardır. Artvin önemli memeli varlığına sahiptir. Bunlar, bozayı, yaban domuzu, kurt, çakal, tilki, vaşak, yaban kedisi, su samuru, ağaç sansarı, kaya sansarı, porsuk gibi hayvanlardır. Popülasyonu olarak en fazla yeri özellikle yaban domuzu kaplamaktadır. İlde aynı zamanda hem suda, hem de karada yaşayabilen hayvan ve sürüngen türleri oldukça fazla bulunmaktadır. Vipera pontica (Çoruh Engereği) Artvin yakınlarındaki Çoruh Vadisi’nde bulunur ve yöreye özgü bir türdür. Bunun dışında en az üç adet daha engerek yılanı türü kaydedilmiştir. Bu üç türden ikisinin nesli tehlikede bunlar, Kafkas engereği ve Çoruh engereğidir. Alanda aynı zamanda çok sayıda kelebek türü bulunmaktadır. Kızıl akbabalar yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar ve nehir kenarındaki kayalıklarda yaşamaktadırlar. Nehir çevresindeki alanlar, boz ayı, dağ keçisi, çengel boynuzlu keçi, yaban domuzu, kurt, çakal, tilki, porsuk, sansar, su samuru, tavşan, keklik, yaban tavuğu, , çulluk, yaban ördeği, kumru, sarıasma, karabaşlı iskete, ardıç kuşu, güvercin ve ağaçkakan gibi türleri içeren zengin bir yabani hayata sahiptir (Artvin Valiliği).

Kuş göçleri yönünden Artvin önemli bir konuma sahiptir. Bölgede bulunan iki önemli kuş alanından biri Artvin’i de kapsamaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde iki tane bulunan ÖKA’dan birisi de Artvin sınırları içinde yer almaktadır Önemli Kuş Alanları (ÖKA) kuşların korunması için uluslararası düzeyde önem taşıyan ekosistemlerdir (Artvin Valiliği).

Doğu Karadeniz Bölgesi Önemli Kuş alanı, yırtıcı kuşların göç ederken geçtikleri boğazları (yırtıcı kuşların sıradağları geçmek için kullandıkları Çoruh vadisi ve diğer vadiler) ve üç büyük sıradağı (Soğanlı, Kaçkar ve Karçal Dağları) kapsamaktadır. Bu alanlar, geniş ormanlar ve alpin habitatları (Avrasya yüksek dağ habitatını temsil eden örnekler) açısından önem taşımaktadır (Artvin Valiliği).

1.7.5. Akarsu Ve Göller

İl sınırları içinde 30'a yakın akarsu vardır. Bunlardan Karadeniz'e dökülenler hariç, diğerleri Çoruh Nehrinin kollarıdır. Karadeniz Havzası'nın belli başlı akarsularından olan

Çoruh, ilimizin en büyük akarsuyudur. Çoruh Nehrinin uzunluğu 376 km olup, 354 km'si yurdumuz sınırları içindedir. Nehrin il sınırları içindeki uzunluğu ise 150 km'dir (Artvin Valiliği).

1.7.6. Yeraltı Suları ve Kaplıcalar

İl'de yer alan madensuyu ve kaplıcalar mevcut olmasına rağmen bu sulardan ekonomik anlamda fayda sağlanan veya işletilen yoktur. Artvin İlinde yer alan başlıca kaplıcalar (Çermik) şunlardır: (Artvin Valiliği)

Artvin	Ardanuç	Merkez	Balıca	Gülüca	Kaplıcaları
Artvin	Borçka	Merkez	Balcı	Otingo	Kaplıcaları
Artvin	Şavşat	Veliköy	Ilıca	Çinal	Kaplıcaları

1.8. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

İl sınırları içinde taşınmış topraklar ile ana kaya ve iklime bağlı olarak oluşan yerli toprak türleri görülmektedir. Görülen toprak çeşitleri Kahverengi Orman Toprakları, Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları, Alüviyal Topraklar, Koluviyal Topraklar, Kırmızı Sarı Podzolik Topraklar, Yüksek Dağ-Çayır Topraklarıdır (Artvin Valiliği).

1.9. YER ALTI ZENGİNLİKLERİ

MTA ve özel kuruluşların bugüne kadar Artvin il sınırları içinde yapmış oldukları çeşitli jeoloji ve madencilik çalışmaları sonucunda kayda değer 44 adet bakır-kurşun-çinko, 1 adet demir, 17 adet manganez, 5 adet bakır-molibden ve 5 adet altın yatak ve zuhuru olmak üzere toplam 72 adet metalik maden yatak ve zuhuru belirlenmiştir Artvin ili endüstriyel hammadde açısından önemli bir potansiyele sahip değildir. Sadece çimento ve kireç hammaddesi olarak kireçtaşı ile granit-mermer yatak ve zuhurları önemli rezervler oluştururlar (Artvin İli Kültür Envanteri, 2012).

1.10. BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

1.10.1. Nüfus Durumu

İl nüfusu 1927-1980 dönemi arasında sürekli artış gösterirken bu tarihten itibaren nüfus miktarı sürekli azalış göstermiştir. Bunun temel nedeni ekonomik nedenlerle yapılan il dışına göçlerdir (Artvin Valiliği).

1.10.2. Eğitim Özellikleri

Okuma ve yazma oranları açısından Artvin Türkiye ortalamasına göre üst sıralarda yer almaktadır. Artvin Çoruh Üniversitesi adında bir üniversite mevcuttur. Bunun yanında Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ise 9 anaokulu, 120 ilköğretim okulu, 33 ortaöğretim kurumu olmak üzere toplam 162 okul ve 30609 öğrenci mevcuttur (Artvin Valiliği).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. HALK BİLİMİ (FOLKLOR)

Folklor terimi, “*William J. Thoms tarafından 1846 yılında halk ‘antikiteleri’ ve halk edebiyatı terimleri yerine önerilen İngilizce ‘folklore’ sözcüğü, Almanca konuşulan ülkelerde ‘volkskunde’ olarak kullanılmaktadır. Türkçede folklor olarak yaygın bir şekilde kullanılan bu sözcük 1913’ten itibaren ‘halkiyat, ‘halk ilmi, halk bilgisi ve halkbilimi’ adı altında”* kullanılmıştır (Emiroğlu ve Aydın,2009, 317).

Ziya Gökalp, “*halk*” kelimesinin “bazen kavim, bazen bir devletin tebaası, bazen de millet manasın” gelen farklı anlamlarda kullanımını göstermiştir (Gökalp, 1917: 149).

Mehmet Kaplan Ziya Gökalp’ın görüşüne göre halk kavramının ne anlama geldiğini şu kelimelerle aktarmıştır: Z. Gökalp halkı, önceden ve hala günümüzdeki bazı aydınlarında düşündükleri gibi bilgisiz, cahil, kaba ve bir yığın gibi görmektense aslında çok köklü bir geçmişle gelenekleri içerisinde yaşayan, ince, olgun ve güzel eserler oluşturmuş, aydınların bile onlardan çok şey öğrenebileceği bilgili ve kendine güvenen bir tabaka olarak görmektedir (Kaplan, 1971: 906).

Halkbilimi, genel anlamda bir ülkeyi konu alabildiği gibi daha yerelde, belli bir yörede yaşayan insanlara ilişkin kültürel anlamda maddi ya da manevi her türlü bilgiyi belli yöntemlerle toplayıp derleyen, derlediği malzemeyi sınıflandırıp çözümlemesini yaptıktan sonra yorumlayıp, bir sonuca ulaştırmayı hedef alan sosyal bilimin önemli alanlarından (Örnek, 1977: 15).

Folklor, tarihî gelişim içinde millî kültürün birden çok ögesinden oluşan birikimin bir ulusun farklı grupları tarafından çeşitli ölçülerde yaşayan ve yaşatılan varyantlarına, verilere dayandığı gibi bu varyantlarını ve verileri araştıran bilimin adıdır (Günay, 1987: 31). Bununla birlikte halkbilimi belirli insan gruplarının geleneksel sanatları, beslenme tarzları, iyileştirme uygulamaları, yerel ekonomileri ve bu uygulamalarla ilgili sözlü kültür ürünleri ve inançlarını inceler (Emiroğlu ve Aydın, 2009: 318).

Bir ülkede bulunan etnik grubun ya da bir bölgede yaşamlarını devam ettiren insanların, bazı durumlar ve olaylara karşı oluşturdukları davranış kalıplarını ve tutumlarını, uyguladıkları pratikleri, geleneklerini, yaşam tarzlarını, farklılıklarını ya da benzerliklerini

göstermede; geçmişten günümüze kadar ulaşabilen adetleri, gelenekleri, töreleri belirlemede doğru ya da yanlış demeden destekleyici ya da engelleyici yönlerini açıklarken özgün bir tarzda halk kültürünü açıklamada halkbiliminin öğretileri oldukça önemli bir yere sahiptir. Kültürel değerlerin kaybolmadan korunması anlamında birçok çalışmaya öncülük etmektedir (Örnek, 1977: 16)

2.2. HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliğine dair bilgileri eski Mezopotamya civarında bulunan Ninova bölgesinde kazıların yapılmasının ardından çıkan çivi yazısı ile yazıldığı düşünülen tabletlerde hangi hastalıkların olduğu bunlara yapılan tedavileri, hastalıkların oluşma nedenleri gibi bilgilere rastlanmıştır. Bunlar halk hekimliğine dair yapılan ilk uygulamalardır. Anadolu’da halk hekimliği alanında günümüzde uygulanan tanrıya adak adamak, dua etmek, büyüye başvurmak, insanın içine hastalığın dışarıdan başka varlıklardan geldiğine inanıldığında muska takmak ya da o kişinin büyülediğine inanılarak dualar okumak telkin yoluyla tedavi etme yöntemlerinin eski Mezotamya’da da yapılması kültürlerin bir şekilde aktarıldığını bize göstermektedir. Buradan da anlıyoruz ki bu tip uygulamalarda olduğu gibi daha birçok konuda da toplumlar birbirlerini etkilemektedir (Şar, 1989: 222 - 223).

Halk tıbbı, aynı zamanda “halk tababeti/sağaltmacılığı” (*folk medicine*) veya “yerel tıp” (*ethnomedicine*) olarak da adlandırılabilmekte; kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşan sağlık ve hastalığa dair oluşan bilgilerin ve yapılan pratiklerin, her aktarım sayesinde “yeniden üretilmesiyle” sözlü sağlığın bilgisini oluşturmaktadır. Halka ait olarak geçmişten günümüze aktarılma yolu ile ulaşan, kültürün öğelerini içinde barındıran, sağaltma pratiklerini içinde bulunduran bilgileri oluşturmaktadır. Bu tarz uygulamalar kültürün içinde yaşayan kişilerin deneyim ve tecrübeleri sayesinde oluşup geleneksel bilgileri içermekte ve çoğunlukla toplumun geneli tarafından bilinmekte ve uygulanmaktadır (Kaplan 2011: 150).

Modern tıbbın yanında insanların halk hekimliğine başvurmak için birçok sebebi bulunmakta. Modern tıp yerine halk hekimliğinin tercih edilme nedenleri şöyle sıralanabilir:

- 1) Ekonomik nedenler,
- 2) Eğitimsizlik,
- 3) Çaresizlik,

- 4) Gelenekçilik,
- 5) Dini inançların ön plana çıkması,
- 6) Yörede eczane, sağlık ocağı vb. kurumların eksikliği,
- 7) Kimyasal madde içeren ilaçlar yerine bitkisel olanların tercih edilmesi,
- 8) Doktorların hastalara yeterli ilginin gösterilmeyişi,
- 9) Yerel olanaklarla tedavi eden kişilerin bu tedavilerinden olumsuz bir gelişmenin görülmeysi,
- 10) İnsanların hastanelerdeki randevu ve ertelemelerden sıkılmaları (Erdoğan, 1997: 215- 216).

Boratav ise; halk hekimliğini, halkın doktora gitme imkânının olmadığı durumlarda ya da gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve onları tedavi etmek amacıyla başvurduğu işlemlerin tümü olarak tanımlamıştır. Ayrıca konuyla ilgili bir tasnif yapmıştır. Bu işlemler içerisinde:

- a) Büyüye dayananlar arasında,
  - 1) Yatırlara gitme,
  - 2) Ocaklara gitme,
  - 3) Üfürük, afsun, vb. İşlemler yapma,
  - 4) Kutlu yerlere gitme,
  - 5) Hızırın kutlu kişiliğine dayanan sağaltma işlemleri yapma, vardır.
- b) Büyü ve akla dayanan uygulamalar ise,
  - 1) Hasta olan yere bazı ilaçların uygulanması yanında büyü ilkesi kullanılmasının vardır. Bunların dışında
  - 2) Sadece akla dayanan uygulamalar vardır ki, bu da bir hastalığı cerrahi müdahaleyle kaldıran ve bitkilerden yapılan sağaltıcılar da akla dayanan uygulamalar arasındadır. İster büyüye, ister hem akla hem büyüye, isterse de sadece akla dayanan uygulamalar olsun, halk hekimliği uygulamalarının her birinde, işlemi kutlu kişilerin güçlerinden kaynaklı olduğu düşüncesi vardır (Boratav, 2003: 155- 161).

Halk hekimliği ile ilgili Orhan Acıpayamlı'nın Türkiye'de bulduğu tedavi etmek için yapılan uygulamalar ise altı grupta toplanmıştır. Bunlar:

- 1) Irvasalama yoluyla yapılan sağaltmalar (bu yöntemle yapılan iyileştirmeler hastanın vücudunun dışına yapılan, ruhsal yönden yapılan iyileştirmelerdi, telkin),
- 2) Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar (hastanın vücuduna kesikler atılır, çizilir).
- 3) Dinsel yolla yapılan sağaltmalar
- 4) Hayvan kökenli emlerle yapılanlar sağaltmalar
- 5) Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar
- 6) Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar (Acıpayamlı, 1989: 2- 4).

Halk hekimliğine başvurma nedenleri arasında insanların olanaklarının olmadığı veya birtakım sebeplerden dolayı doktora gitmek istememeleri üzerine bazı uygulamalar ortaya çıkmıştır. İşte bu tip sebeplerle hastalıkların belirlenmesi ve onları iyileştirme amaçlı yapılan uygulamaların tümüne halk hekimliği denilmektedir (Boratav 1984: 122). Pertev Naili Boratav'ın halk hekimliği tanımlaması üzerine birde hastalık kavramının da bilinmesi gerektiğini düşünmektedir. Hastalık durumunu ele alacak olursak insanların sadece sağlık sebebiyle oluşacak sorunları içermediğini bu kavramı daha geniş çaplı ele alarak nazara, doğa dışı varlıklar aracılığı ile oluşabilecek hastalık veya sakatlık durumlarını anlamak ve bu olasılıkları da göz ardı etmemek gerektiğini söylemektedir (Boratav 1984: 123).

Köklü bir kültüre sahip olan Türkler konargöçer bir yaşam benimsediklerinden sürekli yer değiştirerek, geniş bir alana yayılmış, bu durumdan ötürü ister istemez birçok farklı kültürün ve dinin etkisi altında kalmıştır. Ülkemizde var olan halk kültürünün çeşitli olmasının başlıca nedenlerinden biri Orta Asya'dan Anadolu'ya oradan Rumeli'ye taşınmasıdır. Türkler bu esnada yerleştikleri bölgelere kendi kültürlerini de taşımışlar ayrıca orada var olan kültürleri de öğrenmişlerdir. Böylece Türkler, hem Orta Asya hem de İşlam'ın etkisiyle Arap ve Fars yerleşimlerinden dolayı Anadolu'da var olan inanç ve kültürlerden etkilenerek kendilerine göre bir kültür sistemi oluşturmuşlardır (Çıblak 2005: 199-214).

Türk halkının tarihi süreç içerisinde ki kültüründeki oluşuma bakacak olursak:

- a. Eski kavimlerden ve Orta Asya aracılığı ile gelen pagan inançlar
- b. İşlamiyet'in tamamıyla kabul edilmesi

- c. Hristiyanlık dinin kalıcı olmayan tesirleri
- d. Modern ve daha milli bir yapılaşmanın oluşması gibi nedenlerden kültürel çeşitlilik oluşmuştur. Bu farklılıkları oluşturan maddeler arasında net bir arım yapmak mümkün değil. Birbirlerinin kültürlerinden etkilenmiş olan başka etnik kökenlerin olması bu yapılaşmayı oluşturan faktörler arasında net çizgiler çizilmesini de engellemektedir (Bayat 1992: 43).

İnsanların kültürlerinden bir anda kopması mümkün değildir, Türklerde İslam dinini kabul ettikten sonra bile bir anda önceki inançlarından vazgeçmemiş, iki inancı da aynı anda sürdürmeye çalışmışlardır. İslam dininde yasak olan sihir, büyü, fal gibi inançlar Allah'ın birliğine inanmakla zıt düştüğü için hoş karşılanmasa dahi bu inanç ve uygulamalarından vazgeçmemişlerdir. Hatta bu inançlarının kutsallığı olduğuna inanmışlardır. Kutsallığına inandıkları ve başka etkilerin alanlarında kalsalar dahi vazgeçmedikleri inançlar şunlardır: Atalar kültü, şamanlık, gök tanrı kültü ve tabiat kültü olarak sınıflandırabiliriz (Ocak, 2000: 53-74).

Ahmet Yaşar Ocak bir kültürden söz edebilmek için bazı özelliklerin olması gerektiğini şöyle sıralamıştır:

- 1) Şahıs ya da bir nesnenin kültürün konusu olabilmesi için var olması gerekli,
- 2) Kültürün konusu olabilecek nesne ya da şahıs insanlar için bir fayda sağlamalı veya zarar getirebileceği inancı olmalı,
- 3) Böyle bir inancın ardından faydalı olanların çağrılacağı, fayda sağlamayanların ise kovulacağı adak, kurban kesme gibi uygulamalar oluşmalı (Ocak, 2000: 113).

A. Atalar Kültü

Orta Asya'da özellikle Hunlar ve Göktürklerde görüldüğü gibi Türklerde de var olan atalar kültü Çin toplumundaki ataya kurban adamak, tapma ya da Moğollarda var olan ata heykelleri uygulamalarından farklıdır. Atalar kültü eskiden var olan inançlar arasında sürekliliği olan ve en güçlülerinden biri olarak bilinmektedir. Türkler bir dönem Maniheizm ve Budizm gibi dinlerinin etkisinde kalmışlar. Bu etki sayesinde atalar kültü inancında ruhun bir bedenden diğer bir bedene geçebileceğine inanmışlardı. Atalar kültürüne göre, aile ve toplum içerisinde önemli bir yeri olan, bilgi sahibi, yönetici vasfındaki insanların ölümünün ardından ailelerine ve yaşadıkları topluma faydası olacağı, her türlü kötülükten onları

koruyacağına inanılır. Burada sadece ruhların değil geride bıraktıkları eşyaların da kutsal olduğuna dair inanç vardır. Buradan yola çıkarak Türk toplumunda var olan evliya kültürünün İslam'ı kabul eden diğer toplumlara göre temelini atalar kültürünün oluşturduğu inancı vardır (Ocak, 2000: 62-64).

“Ata kültü, özellikle tarımla uğraşan ilkelde ata ruhunun üreme, verimlilik gibi konularda etkin görülmesi nedeniyle, atalara yapılan ibadet, sunulan kurbanla ortaya çıkar. Ataları canlandıran ata figürleri, ağaç, taş veya başka malzemeden yapılmış heykeller, dikilen anıtlarla gibi şeylerle ata ruhuyla ilişki kurma ve onların yardımını almada kullanılır” (Emiroğlu ve Aydın, 2009: 79).

B. Tabiat Kültleri

Tabiat kültü denilince dağ, tepe, ağaç, taş, orman ve su kültürlerinin etkileri aklımıza gelmektedir. Tabiat kültürleri temelde dinamizme dayanmaktadır. Dinamizm, doğada kendiliğinden var olan, bazı bitki, nesne ve hayvanda özellikle daha net bir şekilde olan daha canlı ve doğaüstü yeteneklere sahip olduğuna inanılmaktadır (Örnek, 1995: 29).

Dağ kültü: Dağlar mitolojinin bir unsuru olarak kabul edildiklerinden yer üstü ve yer altında var olanları büyüklüğüyle bir arada tutabilmelerinden dolayı kutsal sayılmışlardır. Evrenin doğuşu ile ilgili konulara bakıldığında dünya oluşurken evrende, yer altı, yer üstü ve evren bir araya gelir bununla birlikte dağ, gök, ağaç, sarmaşık merkez konumuna gelir böylece bunlar bir kökenin işareti olarak kutsal sayılırlar (Eliade, 1992: 1-46) .

Anadolu'daki dağ ve yüksek tepelerin üstlerinde yatırlar vardır, genellikle yatırların adları buldukları yerlerle bilinirler. Yatırım tarihi kişiliği ve gerçekte kim olduğu genelde belirlenemez. İslamiyet'le birlikte ortaya çıkan ve eğer adları bilinmeyen evliyaların varlığı İslamiyet'in kabulünden önceki dağ kültüründen etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir (Boratav, 1984: 48).

Ağaç kültü: Ağaçlar görüntü itibariyle gövdeden toprağa bağlanması, dal kısımlarının gökyüzüne doğru yönelmesi şekliyle dünyanın bir eksenini görünümünü çizmiştir. Bununla birlikte ağaç türlerinden bazılarının mevsimden bağımsız sürekli yeşil kalmayı başarabilmesi, yaşama süresinin oldukça uzun olması, mevsim geçişlerinden etkilenmemesi gibi özellikleri sayesinde insanların dikkatini çekmiş, böylece eski toplumlar, ağaçları kutsamıştır. Ağaçların içinde var olduğuna inanılan ruhlara tapmışlardır. “Ağaç, göğün direğidir”. Ayrıca ağaçlar bir inanışa göre, şamanların göğe doğru bakarak yaptığı

uygulamalar da mistik yolculuk sırasında basamakları rahat çıkmalarına yarayan bir merdiven işlevi gördüklerine inanılır. Kült olduğuna inanılan ağaçlar bir alanda tek başına durmasıyla ve ulu görüntüleriyle dikkat çekerler. O ağacın orada bulunması için bir sebebinin olduğuna inanılır. Kutsal sayılan ağaçlar arasında, kavak, çam, kayın, elma, çınar, ardıç, gibi ağaçlar türleri vardır (Ögel, 1995: 472).

Ağaç kültü halk hekimliği kapsamında da önemli bir yere konulmaktadır. Örneğin, Hacı Bektaşî Veli Tekkesinde Balım Sultan Türbesi'nin önünde bulunan dut ağacı bu amaçla kullanılır. Oradaki ağaçtan alınan bir parça kabuğunun diş ağrısına iyi geldiğine inanılır (Eröz, 1992: 105).

Taş ve Kaya Kültü: Eski Türklerde doğada bulunan nesnelere içinde bir ruh olduğuna dair inançlara rastlanmıştır. Bunların arasında bazı taşlar da kutsal sayılabilmektedir. Türkler Yada taşını yağmur ya da kar yağdırmak istediklerinde kullanmışlar ve bu taşın uğurlu olduğuna inanmışlardır. Başka bir örnek ise; Kut Dağı efsanesine göre Çinlilerin büyük yeşim kayasını Uygurların elinden almasının ardından Uygurların rahatlarının bozulmasına, açlık ve kıtlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ocak, 2000: 123).

C. Gök Tanrı Kültü

Gök tanrı kültü toprakla ilgili olan çiftçi toplumlardan ziyade avcı, göçebe toplumlarda varlığını göstermiştir. Orta Asya'da bulunan bozkırlar, Gök Tanrı kültü için en uygun yerlerden biridir. Tabiat kültlerine bağlı olarak gök, tanrı gibi yüce bir hale sokulmuştur. Eski Türklerin gökte bir tanrının varlığını kabul etmesi ve ona tapınması Çin, Orhun, Bizans, Fars ve Araplar'a ait kaynaklarda rastlanmaktadır (Ocak, 2000: 66-70).

Günümüzde de kısmen bu durumla karşılaşmaktayız. Sedat Bahadır'ın Hatay üzerine yaptığı çalışmasında da benzer inanç ve uygulamaya rastlanmaktadır. İyiliğinde kötülüğünde göklerde var olduğuna inanılan tanrıdan geldiği düşünülerek eller ve yüz gökyüzüne doğru çevrilerek yapılan uygulamalar bize Gök tanrı kültürünün devam ettiğini göstermektedir (Bahadır, 2015: 47).

2.3. SAĞLIK VE HASTALIK

“Dünya Sağlık Örgütü’nün 1988 raporuna göre, sağlık, yalnızca hastalığın olmayışı değildir. Fiziksel, mental (zihinsel) ve sosyal yönden tam iyilik halidir” (WHO). Bu sağlık tanımını destekleyen diğer bir açıklama ise şöyledir: Toplum içerisinde bulunan kişilerin sadece biyolojik olarak hasta olmaması ya da herhangi bir sebepten ötürü sakatlığın olmamasıdır. Çünkü insanların sağlık durumunu sadece somut olarak görülen durumlar etkilemez. Bunların dışında ekonomik, toplumsal, zihinsel, ekoloji ve en önemlilerinden biride ruhsal açıdan da tam bir denge içinde olmalıdır, bu durumlardan birinin veya birkaçının eksik olması halinde sağlık durumundan söz edemeyiz (Lewis, 2001:59,60; aktaran: Belek, 1998: 26).

Sağlık genel olarak toplumdaki insanların hasta olması ya da olmamasından ziyade toplum koşullarına, yaşanılan çevre şartlarıyla birlikte değerlendirilen, hasta olan kişilerin tedavisine yönelik çalışan hizmetlerdir (Fişek, 1989: 6) .

Sağlık ve hastalık tanımları her kültürde olmasına rağmen farklılıklar göstermektedir. Yani çoğu toplumdaki hastalık algıları ve diğer bir toplumdaki hastalık algısı aynı olmamakla birlikte bunlara yapılan uygulamalar da farklılıklar göstermektedir. Toplumun kültürünün özellikleri hastalığın ne olduğuna dair değer yargıları, hastalığa o toplumda nasıl bakıldığına ve tercih edilen iyileştirme yöntemleri o toplumun özelliklerini yansıtır. Bu durum kültürler arasındaki farklılıklar, sağlık ve hastalık kavramları da dâhil pek çok kavram hakkında kültüre özgü olduğu göstermektedir. Sağlık ve hastalık kavramlarının da kültürün birer ürünü olduğu görülmektedir (Kaplan, 2010: 227).

Buna göre sağlık ve hastalık kavramları bireyi çevre, sosyal ve kültürel olarak sarmalayan bir durumdur. Geçmişten günümüze kadar sağlıklı olma durumu ve hastalıklara çözüm bulma kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği söylenebilir.

2.4. MODERN TIP

Sağlık ve hastalıklarla ilgili kendine özgü özel bir anlayışa sahip, belirli bir alanda bilgi sahibi olan ve kendi alanlarında uzmanlaşmış kişilerden oluşmuş bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Batı tıbbi, biyolojik, ya da modern tıp olarak söylenen tıp, bazı yöntemlerle ve fazlaca sayıda deney ve araştırmaya dayalı bilimsel uygulamaları da içine alan bütünüdür (Özçelik, 2002: 104,105).

Günümüzde öncelikli olarak tercih edilen modern tıp alanı mümkün oldukça çok veriyi, gelişmiş teknolojiyle harmanlayıp teşhis ve tedavilerin yapıldığı alandır (Ersoy, 1998:21,27).

2.5. GELENEKSEL TIP

Geleneksel tıp ya da halk tıbbı olarak da bilinmektedir. Hastalıkların nedenlerini belirlendikten sonra yine halkın kendi tecrübeleriyle bu hastalıklara karşı yaptıkları tedavi yöntemlerinin geleneksel yöntemlerle belirlenmesini içermektedir. Bu çerçevede iyileştirmeler iki şekilde yapılmaktadır: “Doğal halk tıbbı” ve “dinsel-büyüsel halk ilaçları”. Doğada bulunan bitkisel ya da başka maddelerden yapılan ilaçlarla tedavilerin yapılması doğal halk tıbbı alanına girmektedirken, daha çok dinsel ve büyüsel inançların dâhil olduğu iyileştirmeler ise dinsel- büyüsel tedavi yöntemlerini içermektedir (Yoder, 1975: 23-31).

Tedavilerini geleneksel yollarla uygulayanlara “geleneksel iyileştiriciler” adı verilmektedir. “Geleneksel iyileştirici” kavramı hem bilimsel konularda hem de günlük yaşantımızda çokça kullanılmaktadır. İki anlamda kullanımlarına bakacak olursak, bilimsel anlamda çoğunlukla metafizik alanını anlamak adına dinsel ve büyüsel öğeleri de içinde bulundurarak yapılan uygulamaları anlayabilmek adına başvurulur. İkinci anlamdaki kullanımı ise daha çok geleneksel tedavi yöntemlerinin neler olduğunu, kullanılan maddeleri ve tedavi şekillerini anlamak adına kullanılır. Geleneksel tedavileri uygulayan kişiler hem dinsel, büyüsel uygulamalarla hem de doğada bulunan maddeleri kullanarak yaptığı iyileştirmeleri içermektedir. Bunları uygulayan kişilere de geleneksel iyileştiriciler ya da halk hekimleri denilmektedir (Kızılcılık, 1996:76).

2.6. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTICILAR

2.6.1. Şaman

Başlarda İç Asya ile Sibiryâ bölgelerine ait uygulanan pratikler ve inanç sistemlerinin genel adı olarak bilinmekteydi. Daha sonra Amerika, Asya ve Afrika bölgelerinde bulunan farklı etnografik bağlamdaki büyü, din ve çeşitli tıbbi pratikleri içeren uygulamaların tamamı için kullanılan bir terimdir (Emiroğlu ve Aydın, 2009: 758).

Ahmet Yaşar Ocak’a göre Şamanizm, “*Doğuştan gelen hususi birtakım kudretlerle mücehhez olup şiddetli bir psikopat kabiliyete ve güçlü bir kişiliğe sahip bulunan bir şahsın etrafında düğümlenen bir dini-sihri sistemdir* (Ocak, 2000: 71).”

“Şamanın belirgin özelliği şamanlık uygulamalarında trans ve esrime yaşaması ve yardımcı ruhlar aracılığıyla ruhlar dünyasıyla ilişki kurması ve mistik güçleri bulunmasıdır. Şamanlık kişisel girişimle kazanılsa da, geleneksel olarak kendileri de şaman olan atların ruhlarının kişiyi zorlamasıyla şaman olunur” (Emiroğlu ve Aydın, 2009: 758).

Şamanlık birtakım inançlardan etkilenmiştir. Bunlar, Budizm ve Manihaizm’in dini etkileri ile eski Türklerde rastlanan atalar kültü, Gök Tanrı inancı ve tabiat kültü gibi inançlardan etkilendiği düşünülmektedir. Bunun üzerine Türk din tarihi üzerine inceleme yapıldığında, şamanlığın eski Türk dini olduğuna dair bilgilerin olduğu söylenmiştir (Ocak, 2000: 73).

Şamanizm örgütlü ve kurumsal bir yapıya sahip değildir. Şamanizm, şamanlara dayandığı ve temelinde kişisel yetenek ve büyüsel uygulamalar bulunduğu için dinden ziyade toplumsal ve bireysel problemlere çözüm yolu bulma görevinde de bulunmuşlardır (Emiroğlu ve Kudret, 2009: 759).

Türkler’ in İslamiyet’i kabul etmesiyle Şamanların yaptıkları sihirselsel ve büyüsel uygulamalar da yerini hekimliğe bırakmıştır. Eski Türklerde Şamanlar oldukça önemli bir yere sahiptir, dinin değişmesi Şamanın önemini yitirmesine neden olmamıştır. Şamanlar bu seferde İslam dini inançlarına göre tedaviler uygulamaya başlamışlardır (Köprülü, 1980: 56,72).

Şamanın önemli görevlerinden biri hasta olan kişiyi belirli yöntemlerle tedavi etmektir. Şamanlıkta, iyi ve kötü ruhun varlığına inanılır. İnanışa göre kötü ruh insanın içine girerek iyi ruhu dışarıya çıkartır ve böylece insanın hasta olduğuna inanılır. Şamanlıkta transa geçmenin nedeni şamana yardımcı olacak ruhları yardıma çağırmaktır. Yardımcı ruhlar çağırıldıktan sonra hastalığa neyin sebep olduğu bulmaya ve ruhun bedeni neden bıraktığını anlamaya çabasına girer. Şaman kötü ruhun vücuttaki yerini bulduktan sonra onu bulunduğu organdan çıkartmak adına onu tehdit eder ve sanki ruhla savaşıyormuş gibi dans eder, titrer ve yerde boğuşur. Bu ritüelin ardından şaman bedenden ayrılan iyi ruhu yeniden hasta kişinin vücuduna sokar (Örnek, 1995: 54-58).

Şaman, tedavilerinde sadece kötü ruhu çıkarma iyi ruhu bedene geri getirmek için yaptığı geleneksel törenlerdeki temsili savaşlarla yapmaz. Buna ek olarak farklı iyileştirmeleri de bulunmaktadır. Şamanlar psikanalistlerin kullandığı gibi tedavi yöntemlerine de başvurumaktadırlar. Ruhsal olarak arınma sağlamak için başlarından geçen

olayları tekrar canlandırarak sorunlara çözüm bulma yoluna gitmektedirler. Bunun yanında hastalığa bazı maddelerin neden olabileceği düşüncesini savunarak hasta olan yerden (bu bir organ olabilir), hastalığı oluşturan nesneyi (bunlar genelde cam, tüy ya da diken olur), elleriyle ya da ağızla emerek oradan kanlanmış olarak çıkarır. Levi-Straus bu tip iyileştirme çabalarının köy, kabile, klan gibi topluluk önünde yapılmasının nedeni, yapılan ritüeli toplumun gözünde hasta hekim ilişkisi olarak göstermek istemenin yanında hem şaman hem hasta olan kişi hem de toplumun neredeyse tamamı ruhsal bir çözülmeye girer. Ayrıca hastanın ve toplumun bu uygulamaların kutsallığına inanması, önemli bir yer tutmaktadır(Levi-Strauss, 1993: 53-71).

2.6.2. Ocaklılar

Ocak, Anadolu'daki Alevi-Kızılbaz topluluklarında bulunan kutlu merkezlerdir. Bu kutlu merkezlerde yaşayan tarikat ulularının soyudur. *“Ocak kelimesinin bir diğer anlamı ise belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kişileri ve aileyi gösterir: ‘sarılık ocağı’, ‘fitik ocağı’ vb. gibi. ‘Ocak’ ve ‘ocaklı’ deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocaklıların hastaları sağaltma yöntemlerinin çoğu büyümlü pratiklere dayanmaktadır. Ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ‘ilaç’ saydıkları gereçleri kullandıkları da olur”* (Boratav, 2013: 129).

Türk halkının eskilerden kalma esas sağaltıcıları ocaklardır. Hastalık çeşitlerine göre ocaklar vardır. Sarılık ocağı, kuduz ocağı gibi isimler almaktadır. Ocaklık geleneği aile içinde bulunur ve kan yoluyla alınır. Bunun için herhangi bir eğitim verilmemektedir. Ocağın belli kuralları vardır ve bu kurallara uygun tedavilerin bilinmesi gereklidir. Eğitime tabi tutulan ocaklı Orta Asya şamanlığının günümüze ulaşmış halidir (Acıpayamlı, 1969: 5).

Ocaklarda hastaları tedavi etmek için büyüsel yöntemler kullanılmaktadır. Bunun yanında ayrıca ağrıyan yerlere bazı maddeleri sürülmesi, bağlanması ya da şifa vereceğine inanılan yiyeceklerin yedirilmesi şeklinde sağaltmalarda yapılmaktadır (Boratav, 1984: 113).

Ocaklı kişiler, genellikle, bir yatacın yakınında bulunan yerleşim yerindeki halkındandır. Veli soyundan gelmeleri yahut onun yatacında, ziyaret yerinde görevli olmaları kendilerine yetki verildiği düşüncesini besler. Ocaklık da babadan oğula yahut anadan kıza geçer; ancak bu kesin bir kural değildir. Ocaklı, kendi neslinden olmayan bir kişiye de "el

verebilir". Bugüne kadar derlenen bilgilere göre her hastalığın ocaklısı olabilir. Böylece büyümlü güç nesilden nesile aktarılır (Boratav 1984: 113-114).

Ocaklık geleneği "el verme", "el alma" yöntemi ile aile içinde anneden kıza ya da babadan oğula geçmektedir (Uçak 2007: 115)

Tedavi amaçlı kullanılan ocaklar, genellikle aynı soydan gelenler arasında "el verme" yoluyla yapılmaktadır. Bunun yanında gönüllü ya da izin verilmiş kadın ya da erkeklerde ocaklı bir kişi tarafından "el ama" yöntemiyle sağaltmalar yapılabilmektedir. Nesilden nesile aktarılan ocaklık geleneği sıvazlama, el verme, ağza tükürme gibi "temas ve parça bütünüün özelliklerini taşır prensibinden hareketle açıklanabilecek" farklılıkta olmaktadır. İyi etme yeteneği bulunan ocaklı kişi, bu yeteneğini çocuğuna ya da aileden birine sembolik anlam taşıyan "el verme" yoluyla aktarır. Evin büyüğü el vereceği kişiye bir nesneyi üç defa alır, verir. El alacak kişi de ocaklığı almaya niyet eder. Ocaklık geleneği kan bağı dışında birine verilirse buna izinli denilir. İzinli olan kişi öldüğünde ocaklığı biter, ocaklı olma durumu izinli kişi tarafından çocuklarına aktarılmaz. El vermenin yanı sıra babadan sonra dünyaya gelme, vücuttan kemik düşmesi, alkarası yakalama gibi özelliklerle de ocak sahibi olabilmektedir (Çevik, 2008: 133-134).

2.6.3. Sınıkçılar

Eklem yerlerini ve kemikte oluşan hasarları tedavi eden, kırık, çıkıkçı olarak da bildiğimiz halk hekimleridir. Bu kişiler genellikle usta-çırak ilişkisi ile yetişmektedir. Çeşitli merhemler hazırlar ve bunları masaj yolu ile hastalara uygulayarak tedavi eden kişilerdir (Baysal, 2015: 73)

2.6.4. Otacılar

Çeşitli bitkiler kullanarak tedavi uygulayan kişilerdir. Bazı bitkiler günümüzde modern tıpta ve eczacılıkta kullanıldığı gibi bu bitkilerden amatör şekilde yararlanan kişilerde bulunmaktadır. Bu kişilerin yaptığı ilaçlara "koca karı ilacı, otacı" gibi isimler verilmektedir (Alptekin, 2011: 83).

2.7. ANADOLU'DA HALK HEKİMLİĞİ SAĞALTMALARINDA KULLANILAN YÖNTEMLER

Acıpayamlı Anadolu'da halk hekimliğinde hastalıkların tedavisinde ırvasalama, parpılama, kırık-çıkık ve emler (*halk ilacı*) yoluyla yapılan iyileştirme yöntemleri uygulamalarında bulunmuştur.

Irvasalama yöntemiyle yapılan sağaltmalar, genelde deri hastalığı olan uçuk, yanma, siğil, kurdeşen gibi hastalıkların tedavisi için kullanılır. Tedavi şekli ise hasta olan kişinin dışarıdan vücuduna yapılan ve hastayı telkin yoluyla ve ruhsal yönden etkileyerek psikolojik olarak rahatlatma yoluyla yapılan tedavilerdir (Acıpayamlı, 1969: 5).

Parpılama yöntemi ile yapılan iyileştirmelerse daha çok dini örgelerle içi içe geçmiş sihirselsel uygulamaları kapsamaktadır. Burada hasta dini pratikler açısından okunarak iyileştirilirken, büyüsel sağaltmalarda ise hastanın bedenine çizikler atılarak, dağlanarak veya vücudunun bazı bölgelerinde bıçaklar gezdirerek yapılan tedavi yöntemlerini içermektedir (Acıpayamlı, 1969: 7).

Em (Halk İlacı) aracılığıyla yapılan iyileştirmeler, daha çok bitkisel, madensel ve hayvansal kökenli malzemeler kullanılarak yapılan ilaçları içermektedir. Yine burada da iki türlü yöntem kullanılır: Dinsel ve büyüsel görünümlü iyileştirmeler (Acıpayamlı, 1969: 8).

Büyüsel görünüme sahip olan yöntemler, Anadolu halkbiliminin başka alanlarında olduğu gibi halk hekimliği uygulamalarının kökeninin de büyüsel inanç ve örgeler yer almaktadır. Bu durum aslında Anadolu halkbiliminin kökeninde Şamanizm'in etkilerinin olduğunu göstermektedir. Büyüler halk hekimliği pratiklerinde güce ulaşmanın en kısa yollarından olmuştur ve toplumu ruhsal anlamda bir araya getirmektedir (Acıpayamlı, 1969: 5).

Dinsel görünümlü sağaltmaların temelinde ise inanç ve değerler vardır (Acıpayamlı, 1969: 5).

Bu araştırma kapsamında, alan çalışmasına çıkıldığında kaynak kişiler tarafından uygulanan sağaltma yöntemlerinin hemen hemen birçoğu Acıpayamlı'nın yaptığı bu ayrımlar ışığında olduğu görülmüştür.

2.8. ANADOLU'DA HALK İLAÇLARININ DERLENMESİ VE BAŞVURMA NEDENLERİ

Halk hekimliğinde ilaçla tedavi en son kullanılan yöntem olarak görülmektedir. “Ev ilaçları”, “kocakarı ilaçları” gibi isimlerle yapılan uygulamaların çoğu, günümüze kadar gelmiş deneysel uygulamalardır ve uzun tecrübeler sonunda bir bilgi olarak açığa çıkmıştır. Anadolu da büyük bir uygulama alanına sahip olan halk hekimliğinde kullanılan halk ilaçları, özellikle kırsal kesimde oldukça büyük grup tarafından kullanılmaktadır. Bunlar genelde rasyonel ve büyü niteliği taşıyan yöntemlerdir. Halk ilaçlarının kullanımı üzerinde çeşitli derlemeler ve araştırmalar yapılmıştır. Araştırmalar genellikle ülkemizin çeşitli yerlerinde yüz yüze görüşme yöntemiyle yapılmıştır. Ayrıca kullanılan bu tasnifte halk hekimlerinin yaptığı ilaçların nelere göre belirlendiğine bakılmaktadır (Şar, 1982: 54)

- Halk ilacının derlemesinin yapıldığı alanın adı
- Halk ilacını yapan kişinin adı, cinsiyeti, yaşı
- Halk ilacı yapımında kullanılan bitkilerin bölgede kullanılan adları
- Halk ilacında kullanılan bitkilerin başka isimlerinin olup olmadığına
- Halk ilacında kullanılan bitkilerin genellikle hangi kısımlarının kullanıldığına (Kök, yaprak, çiçek, meyve gibi)
- Halk ilacının ne tip rahatsızlıklar için kullanıldığına
- Halk ilacının hazırlanma ve kullanılma tarzına
- Halk ilacının kullanıldığı miktar ve kullanım süresi
- Halk ilacı yapımında kullanılan bitkilerin başka bir amaç için kullanılıp kullanılmadığı
- Halk kültürüne nasıl girdiğine ve varsa hikâyesine (türküler, hikâyeler, bilmece, halk oyunları) bakılarak bilgiler araştırılıp, kayıt altına alınır.

Mekin Tanker halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin hastalıklara ciddi anlamda yarayabilmesi için yani ilaç mahiyetinde kullanılabilmesi için, bitkinin bazı özelliklerine bakılması gerektiğinin altını çizmektedir:

- Bitkinin etken maddesinin

- Etki tarzı
- Yan etkileri
- Gerekli doz
- Başka bitkilerle etkileşiminin olup olmadığının bilinmesinin yan ısıra kullanılan bu bitkilerin

- Toplanma zamanı
- Kurutma ve saklanma koşulları
- Saflığı

• Hazırlanmış şekilleri gibi bilgilere ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir. Ama halk hekimliği alanında kullanılan tedavi yöntemlerinde bu yöntemlere detaylı bakılmadığını, tamamen tecrübeler ışığında bilgilerin edinildiğini görmekteyiz. (Tanker, 1989: 237-244).

Anadolu'da halk ilaçlarının kullanmak için birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden birkaçını şöyle sıralanabilir (Şar, 2005: 134):

- Köylerde yaşayan insanların genelde tarım, hayvancılık ve sebze üretimi gibi yollarla geçimini sağladığı için, toprakla bağlantısı olduğundan doğadan başlarına gelen sıkıntıda doğadan yardım almışlardır.

- Doktora veya eczaneye ulaşma imkânı şehir merkezinde mümkünken, köylerde oluşan hastalıklar için şehre bir anda ulaşmak o kadar da kolay değildir. Bunun için de ayıracak bütçelerinin olmamasından halk hekimliğine başvurabilmektedirler.

- Bazılarına göre de sağlık nasıl ki Tanrı vergisiyse hastalıkta aynı şekilde görülmekte ve bu bilinçle çoğunlukla geleneklere bağlı kalarak atalarından öğrendiklerini kullanmayı ve Tanrının verdiği doğal kaynaklar doğrultusunda iyileştirmeler yapmayı tercih etmişleridir.

- Halk ilaçlarına ve yöresel olarak kullanılan ürünlere hemen ve daha uygun fiyata ulaşımın mümkün olması.

- İnsanların, hekimlere başvurduğu halde tedavi edilemeyen hastalıklarının iyileştirilmesi için ussal ilaçların yanında halk ilaçlarını da denemenin faydalı olacağına olan inançları.

Şar'a göre insanların halk ilaçlarını kullanılma nedenleri arasında, cinsiyet, yaş ve öğrenim gibi bazı faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Çoğunlukla kırsalda yaşayan kadınların doktora gitmekten utanmalarından ya da erkeğin kadınları doktora götürmeyi pek tercih etmemesi olabileceği gibi sebeplerden dolayı kadınların erkeklere oranla halk hekimliği uygulamalarına daha çok yer verdiğini görmekteyiz. Yaş faktörü göz önüne alındığında gençlerin ilaç kullanma olasılıklarının yaşlılara göre daha fazla olduğu söylenebilir. Yaşlıların edindikleri tecrübeler sayesinde daha çok halk ilaçlarına yönelmektedirler. Öğrenim düzeyine göre eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin halk ilaçlarını bilme ve kullanma oranı düşmektedir (Şar, 2005: 134). Artvin'de gerçekleştirilen bu araştırmada da yaşa, cinsiyete ve eğitim durumuna göre çıkarımlar yapılmıştır.

Halk ilaçlarına ve halk hekimliğine başvurma öncelikli sırada olmasa da, insanların bu tip uygulamalardan vazgeçmediği görüldü. Ayrıca farklı meslek gruplarından ve yaşlardan insanlarla yapılan görüşmelerde halk hekimliğinin bazı hastalıklar üzerinde halen daha etkili olduğu saptandı. Uygulanan pratikler tamamen kaynak kişilerin kendilerinin ya da büyüklerinin denemesiyle ortaya çıkmıştır. Doğru ya da yanlış diye bir ayrıma gidilmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARTVIN VE MERKEZ KÖYLERİNDE HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

3.1. İNSAN HASTALIKLARI ÜZERİNE UYGULAMALAR

İnsanların hekime başvurmadığı ve başka bir çaresinin olmadığı zamanlarda hastalıkların teşhis ve tedavisinin yapılması amacıyla uyguladığı yöntem ve pratiklerin hepsine halk hekimliği denilmektedir (Boratav 1999: 122).

İnsanların sağlıklarını koruyabilmek için yaptıkları uygulamalar çağlar boyunca aktararak günümüze kadar gelmiştir. Yurdumuzun ağırlıklı kırsal kesimlerinde var olan uygulamaların şehrin merkezinde de etkilerinin devam ettiğini görülmektedir. Hem köylerde hem de şehir hastanelerinde doğumdan sonra kadınların al basması yaşamamak için başlarına bağladıkları kırmızı kurdele halk bilgisinin kullanılma alanı hakkında bilgi vermektedir (Artun, 2013: 244).

Yaşanılan dönem içinde gelişen teknolojiye, her geçen gün çoğalan bilimsel verilere ve sağlık hizmetlerinin toplumun geneline büyük ölçüde ulaştırılmasına rağmen halkın bazı hastalıkları büyüklerinden öğrendiği, gördüğü şekilde tedavi yoluna gidildiğine rastlanmaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde eski veya yeni inanç sistemleriyle bir araya gelerek tedavi yöntemlerinin uygulamaları devam etmektedir (Köse 2002: 677).

İnsanlar sağlığa her zaman önem vermişlerdir. Vücut bütünlüklerini korumak, ağrıları azaltıp yaşam standardını arttırmak adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Halk hekimliği bu yüzden her dönem önemli bir olgu olmuştur. Eskiden doğrudan tedavi yöntemi olarak görülürken günümüzde de anlamını yitirmemiş ve birçok uygulama devam etmiştir.

3.1.1. Ağız Yaraları

Ağız yaraları, ağızın içerisinde oluşan yüzeysel ya da derin doku kayıplarından dolayı oluşan çoğu zaman ağrı ve sızlama belirtileriyle kendini gösteren ve ciddi hastalıkların belirtisi olabileceğinden öncelikli olarak bir doktora başvurulmalıdır. Bunun daha ileri boyutu ise ağız içinde derin yaraların oluşması ve bu ağız içi kanserlerinin bir göstergesi olabilmektedir. Genel olarak daha önceden oluşan kırmızı (eritroplaki) veya beyaz (lökoplaki) renkler halinde çıkarlar ve çabuk yayılırlar. Erken tanı, tedavi ve cerrahi

yöntemlerle başarılı sonuçlar alınmaktadır. (<http://www.tkbbv.org.tr/menu/103/agiz-yaralari-oral-aft-nedir-op-dr-hasan-emre-kocak>)

Artvin de ağız yaralarını iyileştirmek için birkaç farklı yöntem bulunmaktadır. İnsanlar genellikle bu tip bir rahatsızlıkla karşılaştıkları zaman sorunu evde kendi çabalarıyla çözdüklerini söylediler.

- Kaynar suyun içine kır papatyaları atılır çay gibi demlenir. Kemoterapi sırasında ağızda çıkan yaralara çok iyi gelir (K.65,54) .

- Tuzlu su ile ağız gargara yapılır (K. 59, 67, 72).

- Atkestanesinin suyuyla gargara yapıldığında ağız yaralarına ve uçuklara iyi gelir. Ama kesinlikle yutulmamalıdır. Daha sonra temiz suyla gargara yapılır (K. 59, 1, 88).

- Ağız yarası çıktığında karbonatlı su ile gargara yapılır (K. 18, 19, 28, 44, 88).

- Aktarda satılan nöbet şekerleri emilir (K. 76).

- Ağız yarası olan kişiye böğürtlen yedirilir (K. 85, 7, 72).

3.1.1.1.Uçuk Çıkması

Genellikle ağız kenarında, bir şeyden öğrendiğimizde ya da korktuğumuz zamanlarda dudak üstünde ani olarak beliren, sızılı ve acı veren bir rahatsızlıktır (K. 23, 25, 37, 50, 57, 18).

- Uçuk çıkmadan önce hafif bir kaşıntı olur, bu anlaşılır anlaşılmaz demir bir nesne ısıtılıp uçuk çıkacak yere basılır (K. 2, 45, 60).

- Uçuk çıkan yere buz ya da soğuk demir konulur (K. 59, 71, 69).

- Atkestanesi suyu uçuk olan yere sürülür (K. 59, 80).

- Uçuk; sabah aç karnına kendi üfürüğünü üflenir (K. 79).

- Sıcak hamur uçuk çıkan yere basılır (K. 12).

3.1.2.Ala Melek Hastalığı

Ala melek hastalığı kişinin ellerinde veya vücudunda renk tonu farklılıkları olmasıdır. Bu hastalığın herhangi bir nedeni yok, stresten olduğu düşünülmektedir (K. 64).

Cımcıran (Isırgan otu) üzerine kaplayacak kadar süt konulur ve blenderden geçirilerek krem kıvamına getirilir. Haftada iki kere sürülür (K. 64).

3.1.3.Alerji

Alerji, vücutta genellikle psikolojik ve bazı madde veya hava şartlarından etkilenmesiyle ortaya çıkan bir hastalıktır. Ruhsal nedenlerin deri hastalıkları şeklinde ortaya çıkabileceğini söylenir (Koptage;Kazancıgil 1981:624). Alerji psikolojik olabileceği gibi kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre bahar aylarında, böcek ısırıklarından ya da toz, polen gibi uçan maddelerden de olabilir. (K. 42, 30, 20, 11)

- Kaynak kişiden eskiden saman alerjisine karşı yaptığı uygulama şu şekilde: “Bizde saman zamanı (patos zamanı denilirdi) bazı kimseleri saman tutardı; saman tutması olan kişiye çiçek tozu ve bal ile hazırlanan karışım yedirilirdi. Bu karışım üç gün yedirilip üç gün yedirilmezdi toplam yedi gün yedirilirdi ve o kişiyi ömür boyu saman tutmazdı. Hayatı boyunca bir kez bunu yapması yeterlidir” (K. 16).

- Böcek ısırması sonucu ciltte oluşan kabartı, kaşıntıyı ortadan kaldırmak için dere kenarından bir taş alınır, bu taş dereye iyice yıkandıktan sonra kabaran yere iyice bastırılır, bu işlem dere başında birkaç kere tekrarlanır ve böyle kaşıntı ve kabarıklık ortadan kalkar (K. 40, 46, 25).

- Herhangi bir yiyeceğe alerjisi olan kişi o yiyecekleri yemekten kaçınır (K.14, 22).

3.1.4.Anne-Çocuk Sağlığı ile İlgili Uygulamalar

İnsan yaşamında üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu dönemler kendi içerisinde de bazı alt başlıklara ayrılmaktadır. Bu başlıklar altında birden çok adet, inanış, töre, dinsel ve büyüsel nitelikte gruplaşmalar oluşturarak “geçiş” evrelerine göre kültürün onlardan beklediği tutum ve davranışları içerecek şekilde yönetmektedir. Bu uygulamaların amacı bu dönemlerden geçen kişinin yeni durumuna alışmasını sağlamak, kutsamak, kutlamak ayrıca bu dönemlerden geçen insanlar güçsüz düştükleri ve kötülöklere karşı açık duruma geldikleri için onları bu gibi tehlikeli durumlar ve kötölöklere korumaktır (Örnek,1977: 131).

Geçiş dönemlerinin ilk önemli aşaması doğumdur. Her toplumda çocuğa oldukça fazla önem verilmektedir. Çocuk sahibi olmak sadece doğuran anne için değil erkek içinde önemli bir yere sahiptir. Aile olma kavramının ve ilişkilerin temelini sağlamlaştırmaktadır. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile, insan türünü üretmek ve sürdürmek geleneklerinden doğmuştur ve toplumun ayakta kalmasını sağlayan temel öğelerden biridir (Tezcan, 2000:13).

Doğum istisnasız mutlu bir olayın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dünyaya gelen her çocuk ailesini, akrabalarını ve komşularını sevindirmektedir. Doğum yapan kadının saygınlığı artar. Çok eski tarihlerden bu yana doğum olayının gerçekleşmesine ve onunla birlikte oluşan bazı inanışlar, töreler takip etmektedir. Gelenekler ve inanışlar gebeliğin her aşamasından itibaren uyulması gereken bazı zorunluluklar geliştirmiştir. Doğum birçok adet, inanç, dinsel ve büyüsel uygulamayla geleneksel bir yapıya bürünmüştür (Örnek,1977: 131,132).

3.1.4.1.Doğum Öncesi Yapılan Uygulamalar

Türkler 'de doğum her zaman önemli bir olay olarak görülmektedir. Çocuk ailenin devamını sağlamak ve aileyi güçlendirmek adına çok önemlidir. Toplumda soyun devam etmesi adına erkek çocuğa önem verilse de kız çocuğu da önemlidir. Özellikle kız çocuklarının evlendikten sonra çocuk doğurmasına değeri bakılmaktadır (Bahar, 2009: 85). Özellikle küçük toplumlarda ve etnik gruplarda ailelerin kalabalık olması toplum içerisinde onları güçlü ve dayanıklı hissettirmektedir. Genel bir kullanıma göre; "Çocuk, ailede ocağı tütürür." cümlesi de insanların bu konu hakkındaki görüşlerini bize açıklamaktadır (Örnek 1977: 131).

Toplumumuzda evlilik evresinin oluşmasından sonra doğuma izin veren bir geçiş aşaması tamamlandığından, toplumdakiler tarafından evli çiftlere en erken zamanda çocuk sahibi olmaları için söylemlerde bulunulmakta. Toplumda evli kadınların evlendikten çok kısa bir süre sonra doğum yapması beklenir. Doğum yapmayan kadınlar hemen ilgi çeker ve bir sorun olduğu düşünölmeye başlanır (Acıpayamlı 1961: 13).

İnsanoğlu doğası gereği çocuk sahibi olmak ister. Özellikle evlendikten sonra bu istek çevreninde baskısıyla daha da yoğunlaşır. Çoğu yerlerde kısır olan kadına iyi gözle bakılmamaktadır. Artvin merkez köylerinde bebeği olmayan kadına "kısır" adı verilirdi ve kısırlığın bir hastalık, büyü ya da soydan olduğu düşüncesi yaygındır (K. 87, 81, 75).

Kaynak kişiler (K.81) “*Buralarda kısırlık hastalık ya da büyüünün dışında birde soydan gelir, soyu iyi değilse o kadın çocuk doğuramaz.*” Buradan da anlaşıldığı gibi çocuğu olmayan ailelerde doğrudan kadınlar sorumlu tutulmaktadır. Sorunun kaynağı olarak erkeği görmek gibi bir düşünce yoktur. Bunun içindir ki kısırlığı gidermek için yapılan uygulamaların çoğu kadınlar üzerinedir.

3.1.4.1.2. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma

Günümüz Artvin köylerinde kadınları kısırlıktan kurtarma uygulamaları yok denecek seviyedeydi. Gençlerin daha çok şehirde yaşamalarına bağlı olarak genellikle modern tıbbın sağladığı tedavi yolları tercih edilmektedir. Kaynak kişiler geçmişte yaptıkları uygulamalardan bahsettiler. Kısırlığın giderilmesi için uygulamaları köyün yaşlılarının ya da ebenin yaptığını söylediler (K.16, 45, 52,71, 79,80).

- Hasta belinden çekilerek kaldırılır,
- Karnı ovulur,
- Muska okutulur,
- Kurşun dökülür,
- Sesene ağacından yapılan nazarlık takılır,
- Kadının bebeği olsa bile düşüyormuş bunun için de kadına gelincik eti yedirilirdi,

Bir kaynak kişi (K. 73) üç çocuğunun da zor olduğunu söyledi. Ayrıca Artvin’de çocuğu olmayan kadınlar evlatlık alma fikrine de açıktır. Kaynak kişilerden birkaçı çocuğunun olmadığını muskalar yaptıklarını, kurşun döktürdüklerini söyledi. Fakat hiçbirinin çare olmadığını “hayırlısı olsaydı Allah nasip ederdi” şeklinde ifade etti. Bunun üzerine evlatlık çocuk aldıklarını ve kendi kanından olmuş gibi çok sevdiklerini söyledi.¹

“*Benim başıma gelmedi ama bir akrabamızın çocuğu olmuyordu. Bizde onu köyün ileri gelen yaşlı bir kadını vardı ona götürdük. Ona büyü yapıldığını bunun bozulması gerektiğini söyledi. Büyüyü bozmak için üç çeşmeden su getirdik kadın bunları okudu elim bu suyla üç gün banyo yaptı ve birkaç ay içinde çocuğu oldu*” (K. 79).

¹ Kaynak kişiler isimlerinin kullanılmasını istemediler.

Türkiye’de gerçekçi ve daha akla yatkın uygulanan pratikler arasında, bacakların açık pozisyonda öne doğru eğilmek, bel çektirme yolu ile dölyatağını düzeltmek ya da baş aşağı tutma gibi yöntemlerle önlemler alınır (Boratav, 1984: 147-148).

Acıpayamlı da bazı yerlerde buna benzer uygulamaların yapıldığı bilgisini bizimle paylaşmaktadır. Karın ovdurulur, hamamda beli kaldırır ve çektirir, baş aşağı tutulur, bacaklar açık bir şekilde eller arkadan bağlanarak yere oturtulmaya çalışılarak yer öptürülmeye çalışılır. Evliliğin üstüne çok zaman geçmesine rağmen çocuk doğurmayan kadınlara kısır ya da tutuk denilmektedir (Acıpayamlı, 1961: 13,17).

Çocuğu olmayan kadına yapılan bazı büyüsel işlemlerle içinde bulunduğu sıkıntılı ve tehlikeli durumdan kurtulmak amaçlanmıştır. Hocaya gidilerek büyü veya onun gibi bir amaçla koruyuculuğuna inanılan muska yazdırmak bir çözüm yolu olarak görülmektedir (Boratav, 1984: 145).

Çocuğu olmayan kadınlar Anadolu’nun bazı yörelerinde sihirsel nitelikteki uygulamalara yönelmektedir. Bunların başında muska yaptırmak gelir. Muska çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olabilmek için başvurduğu yollardan biridir. Muskanın üç şekilde uygulama yöntemi vardır. İlki içme suyunun içine muska bırakılır ve daha sonra bu su içilir. Böylece o suda doğurganlık gücü olduğuna inanılır ve bu güç suyun içilmesiyle kadına geçer. İkincisi muska üzerinde taşınması için kadına verilir, kadın bunu cinsel organına yakın bir yerde taşırsa doğurganlık gücünü doğrudan oraya yöneltmiş olur. Sonuncusu ise yattığı yatağın döşeğine batmayacak şekilde dikilir. Muskada kadının hamile kalacağına inanılan sihirsel güçlerin kadına temas etme yoluyla doğurganlık kazandırılacağı düşüncesi oluşur. Bunlardan sonra kadın ve erkek yattıklarında kadının hamile kalacağına inanılır. Üç farklı şekilde yapılan muska uygulamasında amaç etkiyi daha da artırıp istenilen çocuğa daha erken sürede kavuşma isteğidir (Örnek, 1981: 56,57).

Artvin ve merkez köylerinde de benzer pratikler uygulanmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlara muska yapılır ya da okunmuş su içirilir veya bu suyla banyo ettirilir. Bugün kısırlık problemiyle karşılaşan kişiler daha çok doktora gitmekte ve modern tıptan faydalanmaktadır. Modern tıbbın çare bulunamaması sonucunda umut olacağını düşündükleri için köyde bu konuda bilgisi olanlara başvurulmaktadır.

3.1.4.1.3.Aşerme

Kadın hamile katlıktan kısa bir zaman sonra aşerme dönemine gelmektedir. Halk arasında aşerme olarak bilinen kelimenin aslı “aş yerme” şeklinde olup, yiyecek şeylerden tiksiniş bir şey yiyeme anlamında kullanılır. Aslında halk arasında kötöleme anlamında kullanılan aş yerme zamanla beğenilmeme anlamı farklılaşarak, hamile kadının bazı yiyecekleri canı çekmesi ve o yiyecekleri tatmaktan kendini alamaması anlamına getirilmiştir. Aşerme zamanında kadının her istediği yerine getirilmeye çalışılır. Kimi zaman bu istekler uygunsuz dahi olsa yerine getirilmelidir. Getirilmezse anne veya çocukta eksikliklerin ya da zararlı başka şeylerin olacağı görüşü yaygın olarak kullanılmaktadır (Boratav, 1984: 146).

Aşeren kadın yakınları tarafından genellikle ekşi, acı ve baharatlı gibi ürünleri yedirmekten kaçındırılır ya da kendisi bu ürünleri yemekten kaçınır. Bu davranışın nedeni “*Ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi*” sözünden kaynaklı olabilmektedir. Bunun yanında tatlı yiyip, içerse oğlan çocuğunun olacağı düşünülmektedir. Başka bir görüşe göre ise aşeren kadın canı çeken her şeyi yemelidir, tatlı ekşi ayırımına girmemelidir. Kadın eğer canının çektiği yiyeceği yemezse bundan kendisinin de bebeğinde zarar göreceğine inanılır. Bunun içindir ki öncelik kadının canının çektiğini yemesindedir; cinsiyet düşünülerek böyle bir ayırma gidilmemelidir (Örnek,1977: 134). Artvin ve merkez köylerinde de bu görüş oldukça yaygındır. Aşeren kadının her isteği karşılanmaya çalışılır. Bunun en önemli nedenini ise bebeğin bir kusurunun olmamasıdır.

•Gebe kadının canın çektiği her şey bulunur veya hemen yapılır (K.29, 32, 28, 26, 27, 50).

•Gebe kadının canının çekeceği düşünülen ve zor bulunan şeylerden bahsedilmemeye çalışılır (K.52, 50, 57, 79, 86,).

•Gebe kadının canı ayva çekerse bebek güçlü ve ayaklarını yere sağlam basar (K.11, 14, 15, 59).

•Gebe kadının canı nar, böğürtlen gibi tene bulaşan meyveler çekerse dikkatli yedirilir, anne eğer eline sürülen meyvenin suyunu bir yerine değdirse bebekte aynı şekilde leke olur (K. 59, 79, 86, 52,)

3.1.4.1.4.Gebelik

Hamile olan kadın gerek gebeliği sürecinde, gerekse lohusalığı süresince etrafındakiler tarafından hasta olarak kabul edilse de aslında hamileliğin bir hastalık olmadığı bilinmelidir. Toplumda bu tip bir algı olmadığından hamilelere hasta muamelesi yapılmakta ve gebe kadınların da bunun bilince olup bu duruma göre hareket etmesi beklenmektedir. Yani gebe kadının hamileliği süresince bazı kaçınmalarda bulunması ya da kültürünün el verdiği, geçeri saydığı pratiklere uyum sağlamaya zorlanır. (Örnek,1977: 135).

Artvin ve merkez köylerinde hamile kadına yüklü, ikicanlı ve boylu gibi isimler vermektedirler. Hamile kadına boylu demelerinin nedenini kaynak kişiler (K.18,49) şöyle anlattı: *”Hamile kadın şiştiği için sürekli dik durur sanki boyuna vermiş gibi görünür; onun için buralarda biz hamile kadına boylu deriz. Hele bebek erkekse boyuna yattığı için erkek analarında daha çok belli olur. ”*

Türkiye’de bazı bölgelerde hamilelere söylenen adlar ;“ karnına çocuk düşen kadına gebe, hamile, (ekseri kasabalar), yüklü(Kağızman, Kars, Erzincan, Şehli, Gümüşhane, Giresun Kastamonu), gövdeli (Akçalı Uşağı, Seyhan), ağır ayak (Sivas), ikicanlı (Sivas) çocuğu var (Hal Elazığ)” gibi isimler verilmektedir (Acıpayamlı 1961: 25).

Bildiğimiz gibi gebe kadın korkutulmaz, ağır iş yaptırılmaz, sağlıklı beslenmesi sağlanır. Hamile kadına istediği yemekler verilir, çünkü gebenin istediği verilmezse bu bebeği etkileyeceği düşünülür. Annenin sağlıklı beslenmesi bebeği etkilediği için hamilelik boyunca annenin el üstünde tutulduğunu biliyoruz; en azından günümüzde şehirlerde bu olay çoğunlukla böyledir.

Bu konuyla ilgili bir kaynak kişi (K. 80),başından geçen bir olayı anlattı: *“Eskiden biz yaz kış demeden çalışırdık. Hamileyken de çalışmaya devam ederdik, hatta doğum yapardık hemen kalkar işe devam ederdik. Bir gün yine tarlaya çalışmaya gittim karnım şişmiş ama ne kaynanam ne kaynatam gitme diye bir şey demediler bende kalktım gittim. Eve dönme zamanı sancı tuttu birkaç kadının yardımıyla tarlada doğum yaptım. Bebeği sardık bir şeye aldım eve geldim. Çalışmaya devam ettim. ”*

Kaynak kişilerin birçoğu ya kendileri ya bir tanıdıkları illaki tarlada doğum yapmıştır. Köyde tarlalarda çalışmak dışında geçim çaresi olmadığından her aileden birilerinin başına böyle olaylar gelmiştir (K. 80, 79, 18).

Kaynak kişiler, geçmiş zamanda köylerde yapılan doğumların zor olduğunu bebeklerin ve kadınların öldüklerini çalışmak zorunda oldukları için ne kendileriyle ne de bebekleriyle düzgün bir şekilde ilgilenemediklerini, gebelik boyunca hem evde hem de tarlada çalışmak zorunda oldukları için çok zorlandıklarını anlatırlar. Bu tip zorunluluk durumlarından ötürü halk hekimliği uygulamaları ortaya çıkmıştır.

Hamile olan kadının ruh hali normal olan bir kadına oranla daha endişe ve korkulu bir hal almaktadır. Bu sebepten sorunu çözmek için bu uygulamaları ve kaçınma hallerini sıradan, boş inanç olarak görmek, var olan problemlere çözüm oluşturmaz. İçinde yaşadığı kültür değerine göre “geçiş” evrelerinin önemli bir aşamasını yaşamaktadır. Hamile kadın ile karnındaki çocuğu arasında bir bağ vardır. Bu bağ toplumdaki herkes tarafından kabul görmektedir. (Örnek 1977: 138).

Anne karnında olan çocuğun benzeşim özlü eylemlerden olumlu ya da olumsuz şekilde etkileneceğine dair inanışlar yaygındır. Anne bunları yerine getirmek ya da bu durumlardan kaçınmak için oldukça fazla dikkatli davranmaktadır (Örnek, 1977: 137).

Gebelerin yapması ve yapmaması gereken bazı uygulamalar vardır.

Yapılması gerekenler: (K.81, 79,87, 77, 73, 71, 69, 60, 52, 47)

- Gebe kadın ayaklarını her zaman sıcak tutmalıdır
- Beslenmesine dikkat etmeli, iyi şeyler yemelidir.
- Bebek ilk tekmesini attığı zaman anne kime bakarsa bebeğin o kişiye benzeyeceği söylenir. Anne bunun için güzel şeylere bakmalıdır.

Yapılmaması gerekenler: (K.81, 50, 57, 79, 77, 51,47,40)

- Gebe ölü evine girmemelidir.
- Gebe ağır kaldırmamalıdır.
- Gebe kadın korkutulmamalıdır.
- Gizli bir şey alınıp yenmemelidir.

3.1.4.1.5.Gebelikten Korunma

Yörede gebelikten korunmaya nadir rastlanmaktadır. Çünkü cana kıymaya iyi gözle bakmamaktadırlar. Fakat ekonomik durumu olmayan bazı ailelerin birtakım yöntemlere başvurduklarını söylediler (K.47, 50, 56, 58).

- Yüksek yere çıkıp atlanır.
- Ağır bir şey kaldırılır.
- İp atlanır.
- Kürtaja gidilir.

Orhan Acıpayamlı, gebelikten korunma yollarını şu başlıklar altında toplamıştır. Bu tip uygulamaların araştırma alanımızdaki pratiklerle benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz (Acıpayamlı, 1961: 23).

Kadına:

a) İçinde afyon, katran, sarımsak, kahve, soğan kabukları, katırtırnakları, yakılmış yumurta kabuğu, kaynatılmış olan su.

b) Kına suyu.

c) Şaplı veya tuzlu su içirilir.

Erkeğe de:

e) İçinde solucan, nergis, kaynatılan su içirilmektedir.

Kaynak kişiler de (K. 50, K. 79) şu bilgileri verdi:

“Eskiden çocuğu doğurmamak için ağır şeyler kaldırırdık ya da yüksek yerlerden zıplardık. Zaten hamilesin yat dinlen diyen olmadığı için bilerek yaptığımız anlaşılmazdı.”

Günümüzde artık doğum kontrol hapı, spiral ve diğer tıbbi uygulamalar çocuk istemeyen ailelerin başvurduğu yöntemlerdir. Bu yöntemlere rağmen yine çocuk olsa bile doktora başvurulur ve kürtaj yöntemiyle gebeliğe son verilir.

3.1.4.2. Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar

Doğum sırasında hamile kadınların daha rahat doğum yapabilmeleri için bazı inanç, uygulama ve pratikler doğum çevresinde toplanmaktadır. Benzer uygulamaların çoğu yerde yapıldığını da görmekteyiz (Örnek 1977: 139).

Artvin’de doğumu kolaylaştırmak için yapılan uygulamalar şunlardır : (K.50, 52, 58, 60, 59, 65, 86, 5, 11,13)

- a) Kadın eşikten hoplatılır.
- b) Saç bağları çözülür.
- c) Düğmeler çözülür.
- d) Gebe kadının üzerinden geçilmez.
- e) Gebe kadın çarşafa yatırılır ve sallanır.
- f) Okunur, gebenin karnı sıvazlanır.

Köylerde doğum olayı eskiden ebeler ya da köyün ileri gelen yaşlıları tarafından yaptırılmıştır. Doğum yaptırılacak oda hazırlanır, doğum esnasında lazım olacak araç gereçler tedarik edilir (leğen, sıcak su, havlu, jilet vb.), odaya her istenen alınmaz, gebenin yakınları ve isteğe bağlı olarak kocası alınmaktadır (K.9, 12,17).

Kaynak kişiler (K. 20, 12, 33) köyün yaşlı kadını doğumu gerçekleştirirken yandan da bazıları doğum kolay olsun, bebek kolay gelsin diye dualar edilip kadının karnını sıvazlamaya çalıştıkları belirtildi.

Anadolu’da doğumu kolaylaştırmak benzetme kümesinden yapılan bazı büyüklük işlemleri yapılmaktadır; Meryem Ana Eli adında bitki su içine koyulduktan sonra o sudan içirmek, kilitli olan eşyaları açmak, doğum yapacak kadının saç örgülerini açmak, kapalı yerleri açık hale getirmek, su dolu kapları boşaltmak vb. yapılmaktadır. Hatta kafeste bulunan kuşlar ve kümes içerisinde hayvanlar serbest bırakılmaktadır. Bu gibi işlemlerden sonra benzetme yoluna gidilerek kadının döl yatağının açılmasını sağlanacağı gücün etkileneceği amaçlanmaktadır. Doğacak çocuğa ve anneye zarar verecek gürültü yapmak, silah atmak gibi hareketlerin kötülüğü dokunabileceği düşünüldüğünden bu tip davranışlardan kaçınılır (Boratav, 1984: 149).

Artvin ve merkez köylerinde de yapılan uygulamalar Anadolu'nun çoğu yerinde olduğu gibi doğum sırasında doğumu kolaylaştıracak niteliktedir. Bunda amaç doğacak çocuğu ve anneyi korumaktır.

Artvin de özellikle köylerde doğum, gebenin odasında yaptırılmıştır. Gebe için uygun ortam hazırlandıktan sonra varsa ebe yoksa köyün yaşlısı doğumu yaptırmıştır.

Kaynak kişilere göre bebek cinsiyetini belli eden işaretler vardır.. Bunlar bebek anne karnında üç aylık olduktan sonra hazırlıklara başlanır. Anne karnında bebeğin duruşundan cinsiyeti anlaşılır. Annenin poposu geriye doğru çıkmışsa bebek anne karnına yatmışsa onun kız olduğunu, annenin karnı sivriyse çocuk annenin karnına boyuna yatmıştır oradan da bebeğin erkek olduğu anlaşılır. Ona göre hazırlıklar yapılır (K. 29, 34, 45).

Doğumu kolaylaştırmak için doğum sancılarının başladığı anda gebe ılık duşa sokulur, bol bol hareket etmesi sağlanır (K.43, 52, 69). Evde doğum yapılacaksa hemen sıcak su, temiz çarşaf hazırlanır, kolay doğum olsun diye gebenin yanında dualar edilir (K. 82, 83) .

Günümüzde artık evlerde mecbur kalınmadıkça doğum yapılmadığını görmekteyiz. Kadınlar doktor eşliğinde doğum yapmayı tercih etmektedir. Bu uygulamaların tamamen bittiğini söyleyemeyiz. Doktorun, hastanenin olmadığı yerlerde bu uygulamalara başvurulmaktadır.

3.1.4.3.Doğum Sonrası Yapılan Uygulamalar

3.1.4.3.1.Çocuğun Göbeği ve Eşi

Kadının hamile olduğu zamanlardaki yediklerinin, gördüklerinin bebeği olumlu ya da olumsuz etkileyeceği düşüncesi gibi, bebeğin doğumdan sonra gelen plasentasının (eşi) da çocuğun hayatını etkileyeceği düşüncesi yaygındır. Bu düşüncenin üzerine bebeğin eşi çocuğunun yaşamının belirleyicisi olacağından ötürü rast gele atılmaz. İyi eğitim alması ve güzel bir mesleğe sahip olması için genelde okul bahçesine, dinine bağlı bir birey olması için cami bahçesi gibi alanlara gömülür (Örnek 1977: 142)

Artvin ve köylerinde bebeğin göbeği kesinlikten sonra gelişi güzel atılmaz. Bebeğin kesilen göbek bağı anneye verilir. Anne, çocuğu eve bağlı olsun göbeğini duvar dibine sokar ya da yatağının altına koyar. Ayrıca dinine bağlı olsun diye camiye koyma, okusun diye okul bahçesine gömme uygulamaları vardır (K. 64, 61) . Şimdilerde ise çoğunlukla bebeğin göbek bağı üniversite bahçelerine gömülmektedir (K. 87, 63).

Anadolu'nun bazı yerlerinde göbek bağı, gül ağacının altına, cami bahçesine, tenha yere, evin etrafına gömülmektedir. Göbek, evde, okulda, camide bir kavuğa saklanır. Hatta uyku problemleri yaşayan bebekler için yastığının bir köşesine dikilir. Göbek bağını fare yemesi sonucunda çocuğun hırsız olabileceğine inanılır. Göbek bağı öylesine bir yere bırakılırsa çocuğun gözünün dışarıda olacağına inanılır; ayrıca göbek bağının deniz veya dama atılması durumunda çocuk zengin olur. Uzun kesilen göbek bağının uzunluğuna göre çocuğun sesinin güzel olacağı düşüncesi halk arasında yaygınlık göstermektedir. Göbek kordonu makas, ustura, çakı, bıçak, jilet ya da balta ile göbekten bir karış üstten kesilmelidir (Acıpayamlı 1961: 52,53).

Görüldüğü gibi memleketin birçok yerinde benzer pratikler uygulanmaktadır. Bunlar geleneksel yolla öğrenilip yaşatılmaya devam ettirilir.

Artvin de bebeğin eşinin atılmadığını, o eşin bebeğin iş, eğitim hayatını etkileyeceği düşünülmektedir.

3.1.4.3.2. Lohusalık

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına “lohusa”, “loğsa”, “dığaz kesen”, “emzikli”, “nevse” gibi adlar verilmektedir (Acıpayamlı 1961: 65).

Kaynak kişilerin anlatımlarına göre eskiden lohusalık süresi çok uzun sürmezmiş. Anne kendini iyi hissedince kalkıp işinin başına geçermiş. Kaynak kişilerden: *“Doğumdan sonra karnımız çok ağrırdı. Ağrı öyle çok olurdu ki yerimizde duramazdık. Lohusalık da çok yatmayız hatta bizim buralarda şöyle derler ‘bir doğum yapan bir gün iki doğum yapan iki gün dokuz doğum yapan dokuz gün yatar’ benim de dört çocuğum oldu son doğumumda dört gün yattım gerçekten, sonra ağrım geçti”* (K. 81).

Lohusaların bu dönemi kolay atlatmaları için bazı uygulamalar yapılmaktadır (K. 8, 10, 17, 25, 28, 35, 41).

- Lohusalara işkembe yedirilir çabuk iyileşsin diye.
- Komposto, helva gibi tatlı şeyler yediririz sütü gelsin diye.
- Komşulardan et getirilirdi kadın iyi beslensin diye.
- Doğumdan sonra karnı sarkmasın diye kırk gün boyunca kuşak bağlanır.
- Lohusaya soğuk bir şeyler içirilmez.

- Loğusa sıcak tutulur, üşütmemesi sağlanır.
- Evden çıkarılmamaya çalışılır.
- Lohusa kadına al basmasın diye kırmızı kurdele bağlanır.
- Albasması olabileceği için kırkı çıkana kadar lohusa kadın yalnız bırakılmaz.
- Karnı çatlayan kadın doğuma kadar da, yaptıktan sonrada karnına zeytinyağı ya da badem yağı sürmeli.
- Polen ve bal ile bir karışım hazırlanır, anneye yedirilir. Güç toplamasına yardımcı olur.

3.1.4.3.3.Emzirme

Halk hekimliğine en çok başvuru alanlardan biri de emzirmedir. Günümüzde bile yeni doğum yapmış kadınlar sütlerini arttırmak için öncelikli olarak ilaçlar yerine, doğal yöntemlere başvurmaktadır.

- Bebeği ilk emzirme, ağız sütü çok önemlidir. Bunun için doğumdan sonra bebek hemen emzirmelidir. Böylece bebeğin sarılık olması engellenir (K.10, 11, 18,15).
- Anne bebeğini ne kadar çok emzirirse o kadar çok sütü gelir (K.10,17, 21,,22, 29, 36, 57, 62).
- Yeni doğan bebeği hıçkırık tutarsa anne hemen emzirmelidir. Anne sütü hıçkırığı keser (K.50,77, 82).
- Süt artması için soğan harşosu (soğanın kavrulmuş yemeğinin yapılması) yapılıp yenirdi. (K. 11, 52)
- Emziren kadınlara karabiberli şerbet yapılıp içirilir (K. 10, 57, 79).
- Yağlı düğmeç ya komşular yapıp getirir ya da ev halkından biri yapar. Ekmeğin tereyağı ile kavrulmasıyla yapılır. Doğum yapan kadına yedirilir. Kadının hem sütü artar hem güç toplamasına yardımcı olur (K.50, 77, 81, 83).
- Bol bol yeşillik yedirilir süt artması için. Özellikle marul, dereotu, maydanoz, taze soğan gibi (K.87, 47, 2, 12, 14).
- Bulgur sütü arttırdığı için yedirilir (K.10, 15, 16, 19,)

- Bol su içirilir (K.7, 8, 12, 17, 18, 22)

• Emziren kadınların göğüs uçları iltihaplanır. Bunu engellemek için maydanoz kaynatılıp ılınınca posasını göğüs ucuna konulur. Bu işlemi birkaç defa yapılırsa ortadan kalkar (K. 10).

3.1.4.3.4.Kırk Basması ve Kırklama

Loğusa ve çocuğunun, doğumdan sonra başlayan kırk gün içerisinde hastalanmalarına ve hastalıklara halk arasında “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, loğusa basması” (Acıpayamlı 1961: 85) gibi adlar verilmektedir.

Loğusalık dönemi kadınlar için tehlikelidir. Doğum yapan kadın olumsuzluklar ve niyeti iyi olmayan insanların tehlikesinde sayılırlar. Bu dönemde kadın hastalıklardan, nazardan korunmalıdır. Bunların en önemlileri ise loğusa rahatsızlığı olarak da bilinen albasması ya da başka bir deyişle alkarasıdır (Santur, 2000:334).

Artvin ve merkez köylerinde kırk basmasını engellemek için şu yöntemlere başvurulmaktadır: (K. 2, 10,15, 24, 29, 30, 59, 65, 86)

- Kırk basmaması için değirmeninden getirilen su ile bebek yıkanır.
- Mezardan alınan tahta saçmalarıyla su ısıtılır bu suyla bebek yıkanır.
- Kırk basan çocuk mezarlığa götürülür ve orda yatırılır.
- Doğum yapan iki kişi birbiriyle karşılaşmamak için evden çok çıkmazlar.
- Anne kırk basan çocuğuna temiz bir beze kendi sütünü sağır bebeğin yastığının altına koyar.
- Bebeğe ve lohusaya kırk basmasın diye baş uçuna kuran konulur.
- Kırk basmasın diye lohusa yalnız bırakılmaz. Bırakılacaksa da eşinin gömleği ya da ceketini lohusanın başına asılır.

Kırk basması için önlemler alınmazsa bebeğe ya da anneye zarar vereceği düşünülmektedir. Bunun için geçmişte de günümüzde de bu tür uygulamalara başvurulmaktadır.

Doğumdan sonraki bu kırk günün annenin ve bebeğin sorunsuz atlatması ile bebeğe kırklama uygulaması yapılır. Kırklama işlemi olarak genellikle hamileler kırk gün içinde bebeklerini dışarı çıkartmazlar, yani bebeğin kırkı çıkana kadar çoğu kimseye gösterilmez.

- Bebeğin kırk gününün dolmasıyla kırk tane taş toplanır temizlenir ve her bir taşa dua okunarak banyo suyuna konulur, anne de bebek de bu suyla banyo yapar (K. 56, 45).
- Kırkı dolan çocuk evinden daha yüksek yere çıkartılır (K. 32, 38, 41).
- Kırkı dolan çocuk yukarılarda oturlan tanıdıklara götürülür. Bu çocuğun baskın olmaması içinde ev sahibi yumurta, havlu, yazma gibi hediyeleri çocuğa verir (K. 53, 60, 65)
- Kırkı dolan çocuğa kırk mevlidi okutulur ve hayrına yemekler verilir (K. 79, 80, 86).

3.1.4.4.Çocuk

Çocuk doğduktan sonra önemli olan olaylardan biri de çocuğun gelişimini izleyen; çocuğun anne ve babasıyla, ailenin başka fertleriyle ve toplumsal çevreyle iyi ilişkiler kurabilmesi için bazı uygulamalar ve kurallar vardı. Çocuğun içinde yaşadığı grubun ya da kültürel ortamı içselleştirdiği ve korunması, büyütülmesi, giderek, bir örnek oluşturan belli davranış kalıplarına ve var olan değer yarılarını benimsemesi içine bazı evrelerden geçmektedir. Bu evrelerden geçerken bazen sıkı bazen daha rahat pratikler ve törenlerin uygulandığı görülür (Örnek 1977: 147).

3.1.4.4.1.Ad Koyma

Ad, bizleri toplum içinde ayırt edilmemizi sağlayan bir kavramdır. Toplumsal ve bireysel kişiliğimizin göstergesi olmasının yanında anlamlarındaki bazı büyüsel güçlerinde olduğu ve bizi tanımlayan bir simgedir. Çocuk adıyla yaşar denilmektedir. Adın anlamı, çocukla özdeşleşeceğinden rastgele isimler seçilmemeli. Çocuğun kişilini, karakterini, başarısını ve toplumdaki konumunu simgeleyecek nitelikte isimler seçmeye dikkat edilmeli (Örnek 1977: 148).

Türklerde, günümüzde isim verilirken özel değerlere çok önem verilirken önceki dönemlerde de aynı değeri görmekteyiz. Doğumun ardından alınan tedbirlerden birisi de çocuğa verilen isim ile ilgilidir. Çocuğun iyi nitelikli bir kişi ve sosyal hayatta başarılı bir birey olması, korunması, için ad verme önemlidir. (Bahadır 2015: 115). Ad verme

konusunda yörede de inanışlar bulunmaktadır. Çocuğa isim verilirken dikkatli olunur, çocuğun adının özelliklerini taşıyacağına ve adıyla yaşayacağına inanılır.

Doğada bulunan canlı olsun ya da olmasın her şeyin bir adı vardır. Hatta düşünce ürünlerinin, her nesne ile olayın, mutlaka birer adı vardır. Bitkiler ve hayvanlarda da durum aynıdır. Hayvanların ve bitkilerinde adları vardır. Ad koymanın önemli işlevlerinden biride karışıklığı önlemektir. Bu yüzden doğanın her kesimine adlar verilmiştir. Ad verme anlayışı insanla beraber var olmuş ve onunla paralel olarak varlığını sürdürmektedir. Ad verme olayı çok eski tarihlerden beri gelişerek günümüze kadar gelip gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşmuş ve önemi günbegün artarak “folklor olayı” durumuna dönüştürülmüştür (Acıpayamlı1992 : 1).

Ad koyma ailenin büyüğü tarafından konulmuş. Genelde de ailenin büyüğünün ismi konulmuş.

Kaynak kişi (K. 76) oğlunun, kocasının ve kayınpederinin adının Mehmet olduğunu söyledi. “*Erkek torunum olursa ona da Mehmet koyacağız.*” dedi. İsmi koyanın ailenin büyüğü olduğunu, ismi ezanla çocuğun kulağına okuduklarını anlattılar.

Artvin ve merkez köylerinde ad verme işlemi genelde bebeğin anne babası tarafından konulmaktadır. Çocuğun kulağına ezan okunur. Bu işlemi genelde aile büyüklerinden biri yapar. Duası yapıldıktan sonra “*İsmine layık ol. Ömrün uzun, nasibin bol olsun. Başta annene ve babana, daha sonra eşe, dosta, millete hayırlı evlat ol.*” diye söylenerek ad koyma işlemi tamamlanmaktadır.

Ad koyma işlemi bebeğin sağlığı açısından da önemlidir. Bebekler ölmesin diye; Yaşar, Dursun, Durmuş gibi isimler tercih edildiği görülmektedir (K. 88, 24, 37, 36).

3.1.4.4.2.Çocuk Görme

Doğum yapan kadın akrabaları, komşuları tarafından mutlaka ziyaret edilir. Bu ziyaretin amacı vardır; hem aileye ve sülaleye yeni bir üye getirdiği için annenin, hem de ileride toplum içerisinde yerini alacak olan çocuğun kutlanması amacıyla yapılmaktadır. En genel kullanılan adıyla “göz aydınına gitmedir”. Bunların dışında , “mübarek olsuna gitme”, “lohusaya gitme”, “bebeğe gitme”, “uşak görmeye gitme” gibi adlar da verilmektedir (Örnek,1977:160).

Bebek görmeye gitmek komşuluk ilişkileri açısından önemlidir. Bir kişi doğum yaptıysa ona muhakkak gitmek gereklidir.. Gitmemek ayıp olarak sayılmaktadır.

- “Burada bebek doğduktan sonra kırkı çıkana kadar ziyarete gideriz. Annenin sütü gelsin diye ona da tatlılar yaparız.” (K.17).

- Köyde genel olarak çocuk görme işlemi “hayırlı olsun”, “Allah analı babalı büyütsün”, “hayırlı evlat olsun” gibi iyi dileklerle yapılmaktadır (K.5,50).

3.1.4.4.3. Diş Çıkarma

Diş çıkarma çocuğun ilk yaşlarında zorluk yaşadığı bir evredir. Bu aşamada çocuk ateşlenir, huysuzlanır, yemek yemek istemez. Dişi çıkan çocuğa diş buğdayı yapılır (K. 29, K. 10, K. 57).

- Dişi çıkan çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğun üstündeki kıyafetleri yırtar. Bu işlem bundan sonra çıkacak olan dişleri daha kolay çıkmasını sağlamaktadır. Aynı kişi çocuğa yeni kıyafet alır (K. 59, 80, 67).

- Çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğa hediye almak zorundadır (K. 1, 57, 77, 86,).

- Çocuk dişini çıkartırken ağrısını azaltsın, daha rahat diş çıkartsın diye eline taze soğan, pırasa verilir. Çocuk bunu kemirdikçe rahatlar (K. 61, 64, 73, 80, 83).

3.1.4.4.3. Sarılık

Sarılık hastalığına Anadolu’da üç farklı şekilde rastlanmaktadır. Yeni doğan bebeklerde genelde sarılık olmaktadır. Bu sarılık türü genelde 2-6 gün içinde kendiliğinden iyileşen sarılıktır. Diğeri ise hastanın gözlerinin ve idrarının koyu bir renk aldığı, hastanın cildinin bile renk değiştirdiği kara sarılıktır. Sonuncusu ise genel olarak hem çocuklarda hem çocuklarda görülen sarılıktır (Bayat 1987:50).Sarılık hastalığına kaynak kişiler sıkça rastladıklarını söylediler. Yeni doğan bebeklerin sarılık olmasını engellemek ya da olmuşsa bu durumu ortadan kaldırmak bir takım uygulamalar yapılmaktadır:

- Yeni doğan bebeklerde sarılık varsa sarılık ağacından birkaç çalı alınır, suda kaynatılır ve bebek bu suyla yıkanır. Baharda sarı sarıçiçekleri açar o çiçeklerinden çay yapıp içilebilir (K. 40).

- Sarılık ağacının dalları kurutulup sarılık olan ya da olmaması için bebekler bununla yıkanır (K. 63, 50, 79).

• Sarılık olduğunda çocuğun gözlerinin beyaz kısmının sarardığını görülmektedir. Bunun için çocuğun yüzüne sarı bir örtü örtülür (K. 51, 39, 41, 40).

Artvin de yapılan bu uygulama aslında birçok yerde benzerleri yapılmaktadır. Sarılık tedavisinde kırmızı ya da sarı örtü kullanılmasının anlamı olduğunu Orhan Acıpayamlı şöyle açıklamıştır: “*Bu durum büyüünün iki türünden biri olan taklit büyü ile açıklayabiliriz. Taklit büyü, bir olayı, o olayın küçük bir taklidini yaparak meydana getirmek biçimindeki hareketlerin bütünü olarak tanımlanabilir.*” (Acıpayamlı,1969:17). Artvin’de bu açıklamaya benzer olarak sarı örtünün çocuğun gözündeki sarılığı çekeceğine inandıkları için çocukların yüzlerine sarı örtü örtülmektedir.

3.1.4.4.4.Aylık Hastalığı

Aylık hastalığı olan çocuklar huzursuz olur, gözleri sürekli akar ve çapaklanır bunun için bölgede bazı uygulamalar yapılmaktadır (K. 73, 57, 24, 16, 10).

• Çocukların gözlerinde çapak olur, yüzünde kızarıklık olur, ateşlenir bu zamanlarda banyo suyuna aylık otu atılır ve çocuk bu su ile banyo edilir (K. 10, 16, 24, 26, 15, 16, 28).

• Bebeklerin gözlerinde çapak olması, ya da ateşlenmesi durumunda aylık otu ile kırkı çıkana kadar bebek yıkanır. Banyo suyuna atılmış bu ot bebeği rahatlatır, cildini yumuşatır ve daha rahat uyumasını sağlar (K. 26, 77, 79, 81).

3.1.4.4.5.Baskın Çocuk

Baskın çocuk, çocuğun çok hareketsiz olması ve başını tutamamasıdır. Bunun için Artvin’de bazı uygulamalar yapılmaktadır (K. 79, 56, 50, 51, 67, 52, 58, 80, 86, 81, 7, 18, 19, 22, 24, 36).

- Garip mezarına (adı belli olmayan) çocuk götürülüp bastırılır.
- Tartılmamış ete bastırılır.
- Süpürgeye veya eve gelen eşyalara bastırılır.
- Cenaze evinin yakınından geçileceği zaman çocuk ayağı kaldırılır.
- Çocuk baskın olmasın diye kırkı çıktıktan sonra evden daha yukarıya bir yere çıkarılır. Birinin evine götürülmüşse ev sahibi, yumurta ve bazı hediyeleri anneye verir.

•Çocuk baskın olmasın diye bebek görmeye gidildiğinde ortamdaki herkesin kucağına verilir.

3.1.5. Astım-Bronşit

“Geri dönüşümlü hava yolu tıkanması ve çeşitli uyaranlara hava yolu yanıtında artışla ortaya çıkan akciğer hastalığıdır”(Beers-Berkow,2002:466).

•40 gün boyunca bıldırcın yumurtası çiğ çiğ geceleri yutturulur (K. 58, 16, 15, 36, 19, 38).

•Mezre çiçeği (altın otu) bronşite iyi gelmektedir. Bir tatlı kaşığı sıcak suya atıp demlenir. Günde bir fincan içilmesi tavsiye edilmektedir (K. 74, 79, 2).

•Göğse ve sırta bal sürülür, üzerine gazete serilir böylece astım kaynaklı öksürük azalır ve hasta rahatlar (K. 57, 50, 78).

•Gevan Kökü dağlardan toplanan bir bitkidir. Bu kök su ile kaynatılır. Süzüldükten sonra buzdolabına konular ve her sabah aç karnına bir bardak içilir. Bir yıl boyunca düzenli yapılmalıdır (K. 60).

•Morsvi (yaban mersini), bronşit için kökü ile birlikte kaynatılıp içilir (K. 55, 3, 10, 12).

•Keçiboynuzu astım hastalığı için kullanılır (K. 74).

3.1.6. Ateş Düşürme

Ateş; vücudun mikroplarla savaştığı esnada vücudun oluşturduğu bir tepkidir. Kontrollü olduğu sürece vücudumuz için faydası vardır. Vücudun sıcaklığı artarken kan dolaşımında hızlanma başlar ve böyle mikropların çoğalma hızını azaltır. Ateş, bağışıklık sistemimizin bir parçası olarak görülmektedir. Belli bir yere kadar müdahale edilmese de belli bir sıcaklığa ulaşıldıktan sonra (yaklaşık 38,5-39 C) vücudu yoracağından ve rahatsız hissettirdiği için müdahale etmek gerekecektir. (<http://akademihastanesi.com.tr/ates-nedir-olusur/>).

• Genelde çocukların ateşi çıktığında sirkeli su yapıp koltuk altlarına, alınına koyulur. Hatta iç ateşi düşsün diye çok azda içirilir (K. 9, 2, 11, 19, 18).

- Çocuğun ateşini düşürmek için soğuk bezler eklem yerlerine konulur (K. 13, 22, 34, 36, 51).

- Sirkeli su yapılıp pamukla çocuğun eklem yerlerine sürülür. Bu biraz çocuğu rahatlatır ama tamamen düşmesi için ılık suyla duş aldırılır (K. 24, 33, 40, 38, 47, 57).

3.1.7. Bağırsak Düzenleyici

Bağırsaklarından rahatsızlığı olan kişilerin genelde karında şişlik, tuvalete çıkmada zorluk ve sürekli huzursuzluk hali olmaktadır (K. 24, 26).

- Şalgam yılda en az bir kere yenmesi eğer yenmiyorsa tarlasından bile geçmesi faydalıdır. Şalgamın her şeye faydası vardır. Özellikle turşusu yapılıp tüketilen şalgam, bağırsak faaliyetlerini düzenlemeye yardımcı olmaktadır (K. 63).

- Kayısıdan hoşaf yapılır, bağırsakları rahatlatır. Kabızlığa iyi gelir. (K. 25, 67, 4).

- Ciyancurdan (kırmızı erik) cevizli, şekerli yiyecek yapılır, bağırsakları rahatlatır (K. 59, 64, 73).

- Limonlu ılık su içilir (K. 1, 26, 63)

- Morsvi meyvesi bağırsak faaliyetlerini düzenlemek için yenilir (K. 74, 83, 57).

- Ceviz kabızlığa iyi gelir ve sindirimi düzenlemeye yardımcı olur (K. 25, 72, 29, 24, 57, 58).

- Kirazın kendisi de saplarının kaynatılıp içilmesi kabızlık için faydalıdır (K. 73, 69, 78).

3.1.8. Balgam

Genellikle soğuk algınlığından sonra öksürükle birlikte ortaya çıkmaktadır (K.65,57, 50, 48).

Soğanı ince ince doğranır iki bardak kaynar suda, ağzı kapalı şekilde beş dakika bekletilir. Daha sonra süzülür bu suya bir tatlı kaşığı bal, yarım limonun suyu, iki çubuk tarçın, yarım tatlı kaşığı karabiber eklenerek karıştırılıp su sarı renge dönene kadar bekletilir. Günde bir yemek kaşığı yendiği zaman bu sorunu ortadan kalkar (K. 26, 29).

3.1.9. Basur

Tıp dilinde hemoroit olarak bilinmektedir. Makatın dışına doğru et sarkması olarak bilinir. Kanamalı ve ağrılı olarak kendi göstermektedir.

- Eşek dikenini (kuşburnu) basura çok iyi gelir. Tüylü haliyle direk yenilebilir. Bir tane yenilince bile faydasını görme ihtimali çok yüksektir (K. 20, 16, 88, 85).
- Kuşburnundan yapılan marmelat sabahları aç karnına bir kaşık yenilmeli (K. 20, 57, 63).
- Basuru olan kişi sıcak suya oturmalıdır. Bunu haftada en az üç gün yapmalıdır (K. 88, 24, 50).
- Kirpi etinin yenmesi basura iyi gelir (K. 20).

3.1.10. Baş Ağrısı

Baş ağrısı kaynak kişiler arasında hemen hemen çoğundan duyduğum bir hastalık. Artvin ve merkez köylerde baş ağrısını dindirmek için çeşitli uygulamalar bulunmaktadır.

- Baş ağrısında yonca yaprakları çay gibi demlenir, içirilir. On dakikaya baş ağrısı iyileşme gösterir (K. 78).
- Baş ağrısına patates tuzlanır ve alın bölgesine bir yazma ile sıkıca bağlanır. Arada gevşetilip tekrar sıkılır (K. 50, 57, 89)
- Özellikle yüksek yerlere çıkıldığında oluşan baş ağrısı için sarımsak iki üç yerinden delinir hap gibi yutulur (K. 89, 75).
- Baş ağrısı için iki damla sirke burundan çekilir (K. 78, 6, 9).
- Baş ağrısına bir yemek kaşığı ev yapımı sirke içiririz (K. 6, 9, 50, 87, 12, 13).

3.1.11. Bel Ağrısı

Kaynak kişiler bel ağrısının nedeni olarak eskiden köylerde çok çalışıldığından, ağır yük taşıdıklarından dolayı olduğunu söylediler. O ağır çalışmaların bugün bel ağrısının nedeni olduğu düşünülmektedir. Bu ağrıları azaltmak için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Oğlak dersi kesildiği an sıcak sıcak beli ağrıyan kişiye sarılır o kuruyana kadar insanın vücudunda durur. Kuruduktan sonra açılır masaj yapılır ya da bardak çekilir ve kişi iyileşir (K.20, 37, 23).

- Bel ağrısını geçirmek için şişe çekilirdi (K. 24, 31).

3.1.12. Beyin

- Yabani soğanın kökü Alzheimer ve beyin damarlarına iyi gelir. (K. 26, 33, 40, 72, 71, 19).
- Beyin sağlığı için her gün ceviz yenilmelidir (K. 5, 15, 14,).

3.1.13. Boğaz Ağrısı

Genellikle soğuk bir şeylerin yenilip içilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Boğazda ağrı, yanma ve batmanın yanında ateşle birlikte kendini göstermektedir (K.57,24,19).

- İhlamur, mevsiminde toplanır kurutulur. Kurutulan ihlamurlar bir tutam alınarak demliğe konulur ve üzerine soğuk su eklenir, ihlamurun rengini verebilmesi için kaynadıktan sonra bir bardak daha soğuk su eklenir. Demlenen ihlamur zencefil ve limon ile içilirse boğazı daha fazla yumuşatır (K. 20, 27, 29, 18, 19, 33, 24).

- İhlamur yaprağı kaynatılırken içine ayva ve elma kabuğu bir de yulaf atılır. Özellikle yulaf boğazın yumuşamasına yardımcı olur (K. 24, 18).

- Isırgan otunu toplanıp kurutulur ya da taze olarak da kullanılabilir, çay gibi demleyip içilir boğaz ağrısına iyi gelir (K. 5, 26, 32, 80).

- Tuzsuz tereyağının içine karabiber karıştırılır ve dilin üstüne konulup emilir. Böylece boğaz yumuşar (K. 87, 50).

- Yarım çay bardağı sirke (ev yapımı sirke) sabah akşam gargara yapılır (K. 73, 57, 33, 29).

- Bir tatlı kaşığı bala limon ve karabiber atılıp karıştırılır, sabahları aç karnına yutulur. Yutulduktan sonra yarım saat boyunca bir şey yenilip içilmez (K. 32, 41, 45, 4).

3.1.14. Burkulma

Anadolu'nun çoğu yerinde de olduğu gibi Artvin'de de burkulma, kırık ya da çıkık tedavisini aile büyüklerinden öğrenen kişiler tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında bu uygulamalar usta çırak ilişkisi çerçevesinde gelişim göstermektedir. Önceleri bu işi yapanlar, ebeler, sünnetçiler ve dişçilik yapan berberler tarafından yapılmaktaymış (Şar, 1987: 47-66).

Artvin yöresinde genellikle burkulma için dua ile iyileştirme yaygın. Kaynak kişiler bu duaların herkes tarafından okununca etkili olmadığını aileden öğrenildiğini, el aldıklarını söylediler.

- “Burkulma, damar düğüm olmasının çözülmesine yarar benim okumam. Ben bir şey sürmem masaj yaparak okurum. Gürcüce Türkçe karışık bir dua: *“Ebessatebessaukamavicivarisacirsa geliyor cirsa varma suya girma suya kirtimakirtişa adam desaçiksaçiksakuardemodakuşakdebodataksamolikardeboda ağaç yıkıldı kan dövüldü burkulmuş iyileşti”* (K. 85).

- “*Davutsodaututubemitza karda niatvavvalikuaşi*” bunu okurduk bir yandan da burkulan yer hafifi hafif sıvazlanır (K. 8).

- “*Adamdeska sisk iseksa kuardebodakuşak debodadaskanolikar deboda*” bu dua okurken bir yandan da burkulan yeri ovulur (K. 78).

- “*Burkulmuş budak vermiş budağı dal vermiş dalı yaprak vermiş yaprağını yel götürmüş burkulmuşu sel götürmüş*” bir yandan tereyağı ile ovulur (K. 29).

Burkulmada yapılan diğer uygulamalar:

- Lor, sabun ve tuz karıştırılıp burkulan yere sürülür. Bir gece böyle bekletilir (K. 37, 29, 72).

- Zeytin dövülür burkulan yere sarılır. Bir gece bekletilir (K. 31, 80).

- Çim (Artvin ve köylerinde buna kort deniliyor) köküyle birlikte çıkarılır, burkulan yere konulur. Çıkan kök soğuk olduğu için ilk yardım tedavisi olarak iyi gelir (K. 31, 81, 37).

- Tuzlu lor (süzme yoğurt) sürülür (K. 80, 50, 76).

- Bulguru haşlanıp bolca tuz dökülür daha sonra burkulan yere bağlanır (K. 81, 10, 72).

- Ekmek ile zeytin çiğnenip bir bezin üzerine serilir daha sonra burkulan ayağa bağlanıp bir gece bekletilir (K. 80, 73, 69).

- Burkulmalarda uygulanan başka bir yöntem, bal mumu eritilir içine hakiki zeytinyağı birazda didgel konulup ocakta eritilir. Yazma kumaşı bu karışımın içerisine daldırılır her tarafi mumlanınca çıkartıp hemen kumaş düzeltilip burkulan yere sarılır (K. 84, 18).

3.1.15. Böbrek Taşı

- Maydanoz sapları kaynatılıp içilir. Her gün içilir (K. 12, 19, 22, 27, 55, 56, 10, 13, 15, 57).

- Böbrek otu Artvin Hatila köyünün yukarı taşlıklarında yetişen bir ottur. Bu ot toplanır yaş ya da kuru fark etmez her türlü kullanımda fayda vermektedir. Kaynatılır, kırmızı suyu çıkınca hazır olduğu anlaşılır. Süzmeden, soğutulur ve sabahları aç karnına büyük bardakla içilir. Bir hafta boyunca aynı işlem yapılır. Bir hafta ara verilir sonra tekrar bir hafta içilir. Böbrek taşı dayanıksızsa kum olup dökülür (K. 90, 84).

- Dalak otu kurutulduktan sonra kaynatılıp içilir (K.90, 72,71).

- Yaşlı horozun, taş yuvasından çıkan yedi taş kaynatılır ve yedi gün sabah içilir, böbrekteki taş eriyerek idrar ile atılır (K. 2, 90).

- Böbrek enfeksiyonu için keçiboynuzu kaynatılıp içilir (K.74).

- Yoğurttan çıkan su (bölgede şırat denilmekte) her gün bir bardak içilir (K. 7, 50, 8, 66, 65).

- Mezre çiçeği (altın otu) kurutulup içilir (K. 72, 19, 23, 82).

3.1.16. Cilt

Cilt bakımı günümüzde olduğu gibi eskiden de oldukça önemli bir yere sahiptir. Günümüzde kimyasallardan daha çok bitkisel ürünler cilt bakımlarına yönelme olmuştur. Buda bize halk hekimliğinin bu alanda daha canlı kaldığını göstermektedir.

- Üzüm yaprağı bolca toplanıp bir tencerede kaynatılır. Daha sonra yapraklar atılır kalan su süzgeçten geçirildikten sonra sivilceye, yüz sarkmalarına kullanılır (K. 55, 53,73).

- Yumurtanın beyazı iyice çırpılarak köpük haline getirilir daha sonra yüze sürülür, beş dakika bekletildikten sonra yıkanır (K. 1, 25, 61, 62).

• Ergenlik sivilceleri için; çürümüş patatesi ince ince doğrayıp güneşe konulur, nişasta şeklini alır. Krem haline gelecek şekilde su eklenir. Temiz cilde sürüldüğünde sivilcelerin kökü kurur (K. 26, 19, 73).

• Yoğurt süzülürken çıkan suya şırat deriz. Bu suyu yüzümüze ellerimize süreriz (K. 16, 17, 29).

• Ayvanın çekirdekleri çıkartılır üzerine bir miktar su eklenir ve beklemeye bırakılır. Bu karışım zamanla şeffaf hale gelir ve jel gibi kıvam alır. Cilt temizliğinde ve lekelerde kullanılır (K. 32, 86, 1).

3.1.17. Çatlak / Kırık

Düşme, çarpma gibi dış etkiler sonucu iskelet sisteminde çatlak ya da kırık gibi meydana gelmektedir (K.3, 72).

Kaynak kişimiz çatlak/kırık konusunda çok kişiye yardımcı olduğunu anlattı: “*Babam bunu meslek edinmiş. O da dedemden öğrenmiş. Bende öğrendim ama dışarıya yapmıyorum o sorumluluğu almıyorum. Ama babam beklide dört bin kişiyi iyileştirmiştir. Babam önce kırığın yerini tespit ederdi. En az iki parmak kalınlığında bedevra dediğimiz ağaç parçasıyla kırık olan yer sabitlenirdi daha sonra bir karışım hazırlayıp sürerdi Sürülecek karışım derinin altına daha iyi iletilsin diye karışımı sürmeden önce zeytinyağı sürerdi. Karışım şöyle; yumurtanın akı, beyaz un, bir çay kaşığı kadar çamaşır deterjanı, bir çay kaşığı tuz karıştırılarak krem kıvamında getirilir. Akmaması için altına bez serilip üstüne bu karışım serilirdi. Bu karışım aynı alçı gibi olurdu. Yaşa göre saklardı bunu kolda mesela yirmi yaşındaysa on beş gün saklardı. Ama kolu aşağı asmak yok. Böyle böyle çok hasta iyileştirdi. Eğer kırık yanlışı kaynamışsa oraya da alabalık bağlayıp birkaç gün bekletirdi. Alabalık yanlışı kaynayan kolu yumuşatıyor. Açtıktan sonra kolu kırıp tekrar düzgün şekilde yerine oturtup hazırladığı karışımı tekrar sürerdi” (K. 3).*

Kaynak kişi (K.72): “*Kışın kaburgam çatladı, yol kapalı doktorada gidemedim. Biri bana göğsüme bol tuzlu loru sürmemi söyledi bende sürdüm sabah kalktığımda vücut o tuzlu loru hep çekmişti, rahat hareket edebiliyordum, ağrıda geçmişti. “*

Başka bir kaynak kişimiz ise yaptığı uygulamayı şöyle anlattı: “*Sabunu rendeleriz daha sonra yumurtanın akını ekleriz onu köpük olana kadar iyice çırpıttıktan sonra*

yıkanmamış beze (daha önce hiç kullanılmamış) sürüp kırığa sararız. Alçı gibi olurdu kırılan kemiğin büyüklüğüne göre saklanır” (K. 86).

3.1.18. Çıban /Ağrılı Sivilce

Bazı dönemlerde kişinin yüzünde çıkar. Zor iyileştiği için sivilceden ayrılır. Ağrı, iltihap, kızarıklık ile kendini gösterir (K.15).

• Çamsakızı kaynayan suyun buharında eritilir. Yakmayacak ısıya geldiğinde çıban çamsakızı ile kaplanır. Bir yandan çam sakızı çiğneyerek yapılır. Yapılan çam sakızı buharda eritilip tekrar çıbanın üstüne kaplanır ve bir gün bekletilmektedir. Bir gün sonra açıldığında irinin aktığı görülür (K. 15, 72).

• Damar otu kan çıbanına çok iyi gelir. Damar otu iyice yıkanır, çıbanı kapatacak şekilde sarılır, çıbanı temizler (K. 20).

• Baş soğanı pişirilir çıban olan yere bağlanır. İltihabı çekip boşaltır (K. 36, 50, 72, 17, 86).

• Karalahana haşlanıp çıbana bağlanır iltihap akana kadar çıbanın orada saklanır (K.50, 36).

• Çıbanın ağzının açılması için çarşidan alınan sade lokum çıbana bağlanır daha sonra içinin boşalması için, singirli ot, karalahana, çam-ladin reçinesi veya çam sakızı çıbanın üstüne bağlanır, iltihap boşalana kadar bağlı saklanır, hatta iltihap boşaldıktan sonra da bağlanırsa iyileşme tamamlanır (K. 89, 81).

3.1.19. Çivi Batması

Çivi batan yerin mikrop kapmaması için bazı uygulanır yapılmakta.

• Yün çorap çok sıcak suyla haşlanır, küle batırılır ve sonra çivinin battığı yere birkaç kez bastırılır. Böylece çivinin battığı yerdeki mikrop kırılır (K. 47)

• Bebeğin idrarı çivi batan yere sürülür (K. 47, 50, 56, 58, 59).

3.1.20. Diş

Diş ağrısı genelde dişte çürük ya da iltihap olduğu durumlarda karşılaşılmakta (K.22, 38).

- Adaçayı diş ağrısına iyi gelir günde iki kere gargara yapılırsa ağrıyı hafifletir (K.86, 35, 12, 68).

- Diş ağrıdığı zaman ağrıyan yere tuz dökülür (K. 57, 45).

- Apseli diş ağrılarında odunun beyaz külü pamukla diş konulduğunda ağrıyı keser (K. 38, 37, 46, 49).

- Hangi taraftan diş ağarıyorsa onun zıt tarafında ki kulaktan üflenir, bu sırada diğer kulak kapatılır (K. 15).

- Diş çürüğünün içini boşaltmak için kaynak kişi (K. 52) şu yöntemden bahsetti: *“Annemden öğrendiğim bir yöntem var onu kullanırım. Tohuma benzeyen bir bitki var biz diş otu derdiz. Kullanılmayan bir bakır kabı alırım üzerine köz alırım içinde bu tohum atılır çıkan dumanı kafaya örtü örtülerek o duman ağızdan solunur arada ağızdan siyah siyah şeyler çıkar, ağızdaki çürüğü temizler.”*

- Ağrı olan diş bir pamuğa biraz rakı damlatılıp basılır. Orayı uyuşturduğu için ağrıyı hafifletir (K. 85, 84)

- Ağrıyan diş karanfil ya da sarımsak konulur (K. 1, 38).

3.1.21. Diz Ağrısı

- Cincar otu (ısırganotu) ile ansli otunu birlikte kaynatıp, suyu bir kaba alınır. Su ılıyınca dizler suya konulur ve soğuyana kadar saklanır (K. 47, 49, 51).

- Cincar otu (ısırgan otu) dizlere sürülür. Yakan bir ot olduğu için uygularken ele eldiven geçirilip dizlere öyle sürülmeli (K. 20, 37, 43, 44).

- Karalahana ısıtılıp dizlere sarılır (K. 50, 45, 86, 80).

- Diz ağrıları için alabalıkta etkilidir. Cansız halde olan alabalık dizlere bağlanıp bir müddet bekletilir (K. 51, 55, 56, 77).

- Dövülmüş sarımsak ve zeytinyağı karıştırılıp ağrılı yere sürülür. Daha sonra üzerine bir adet yumurta zarı sarılır (K. 86, 65, 58).

3.1.22. Dolama

Tırnak kenarlarında oluşan küçük tırnakların (şeytantırnakları) çıkması ve bunun koparılmasından dolayı oluşan iltihap durumudur (K. 38, 84, 18).

- Arpacık soğanı sıcak küle koyarsın orada pişer cücüğünü çıkartıp dolama olan yere sarılıp bir gece bekletilir, orada bulunan iltihabı söküp alır (K. 20, 72)
- Dolama olan parmağa damarlı ot bağlanır (K. 29, 38, 24, 34).
- Didgel denilen bir malzeme dolama olan yere bağlanır. Didgel arının peteği korumak için yaptığı bir malzemedir (K. 18, 84).
- Dövmüş sarımsak ve zeytinyağı karıştırılıp ağırlı yere sürülür. Daha sonra üzerine de bir adet yumurtanın zarı sarılır (K. 86, 72, 57, 88).

3.1.23. Eklem Ağrıları

- Doğan kuşu yuva yapmak için çeşitli otlar toplar. Eklem ağrılarının tedavisi için yuvayı bozmadan oradan pislikleriyle beraber ot alınır. Bu otlar kaynatılır, ağrının olduğu bölgeye pamuğa batırıp sarılır, eklem ağrısına şişliğine çok iyi gelir (K. 2, 15).
- Hakiki zeytinyağının içine canlı alabalık atılır. İki ay boyunca karanlık bir yerde saklanır ve arada şişe alt üst edilerek karıştırılır. İki ay sonun o alabalık yağın içinde erir sadece kılçıkları kalır. Bunu ağrıyan yere gece yatarken sürülür. Kokusu kötü olduğu için gece sürülmesi önerilmektedir (K. 64, 62).
- Karalahana pişirilir sıcak sıcak eklem ağrısı olan yere konulur (K. 64, 66, 88, 50, 67, 86).
- Damarlı ot ağrıyan eklemlere bağlanır (K. 90, 84, 50).
- Cevizin çinkosu bir kavanoza doldurulduktan sonra üzerini geçecek şekilde hakiki zeytinyağı doldurulur. Hazırlanan yağ eklem ağrılarının olduğu yere masaj yapılarak sürülür (K. 57, 70, 72).
- Bal mumuna bir miktar polen dökülür ve eritilir, eklem ağrısı olan yere sıcak sıcak bağlanır (K. 18, 32, 84).
- Lahana yaprağı ile bal mumu birlikte kaynatılıp ağırlı yerlere bağlanır (K. 80, 49, 59, 69).

3.1.24. Ezilme/Morarma/Kan Toplanması

• Ezilme, morarma, kan toplamasını önlemek için olayın olduğu anda hemen keçi kesilir sıcak sıcak derisi sarılır. Sabaha kadar bu deri vücutta bekletilir. Sabaha iyileşmiş şekilde uyanır (K. 4, K. 20).

• Çarpma, yüksekten düşme gibi nedenlerle morarma, ezilme olabilir. Bunun için yakında hangi tip malzeme varsa ilk o değerlendirilir. Ekşi elma genelde çevrede olur böyle bir şey olduğunda ezilen yere çürümüş ekşi elma basılır. Acıyı azaltır, morarmayı engeller (K. 78).

• Pekmez ile loru karıştırılıp kan toplayan yere konulur (K.24) .

• Bir yerden düşüldüğü zaman sarı yağı (tereyağı) iyice eritilip içirilir. Kanı dağıtmaya yardımcı olur (K. 37, 72, 50) .

• Düşen kişi sıcak sıcak deriye sarılır, o deriyle bir gece yatırılır sabaha şişlik ve morluğun iyileşir ve kan toplaması varsa dağılır (K. 45, 46, 70).

3.1.25. Egzama/Mantar

Mantar ya da egzama hastalığı genelde tırnak altlarında ya da deride oluşarak yayılan bir hastalıktır. Bunu gözle görmek biraz zordur. Bu hastalık genelde ayakkabıdan, herkesin kullandığı havlulardan, duşlardan ve tuvaletlerden, ortak kullanım alanı olan havuzlar, spor salonları, otel ve cami gibi alanlardan bulaşmaktadır. Mantar genelde bulaşıcılığı olan bir hastalıktır. Bu hastalık tedavi edilmediği sürece vücudumuzun başka alanlarında hasarlara neden olabilir (Megep 2016: 3) .

• Limon suyunda eller on dakika bekletilir (K. 1, 14, 25, 61).

• Taze, yeni yapılmış inek gübresine sıcak sıcak basılır. Ayak kokusuna ve mantarın iyileşmesini sağlar. Bu işlemi bir kere yapması yeterlidir (K. 26, 27, 61, 62).

• Mantarı, egzaması olan kişi Kafkasör bölgesinde bulunan çermiğin suyunu egzama ya da mantar olan bölgeye sürülür (K. 50).

• Kaya kınasını tükürük ile açılır ayaklarda mantar olan yere sürülür (K. 20, 50, 63, 47).

• Ada çayı demlenip düzenli tüketildiğinde mantara faydalı olmaktadır (K. 68, 74, 57).

3.1.26. Göz İle İlgili Hastalıklar

3.1.26.1. Göz Kanlanması

- Tülbende yoğurt konulup göze konulur (K. 12, 11, 15).
- Anne sütü göz kanlanmasına iyi gelir. Eğer bunlar yoksa çiğ halde bulunan inek sütü ve keçi sütü de kullanılabilir (K. 47, 21, 50)

• Kaynak yaptıktan sonra gözü kaynak alır. Dumanı yakar genelde. Gözde kanlanma olur. Kaynak yapıldıktan sonra oluşan kanlanmayı engellemek için göze patates konulur (K. 46, 54).

3.1.26.2. Göz Ağrısı

- Ağrıyan göze yuvarlak şekilde kesilmiş patates konulur (K. 29, 36, 57, 86, 25).
- Çayı demledikten sonra çıkan posayı bir tülbende sarıp gözün üzerine konulur böyle yarım saat göz dinlendirilir (K. 24, 59, 64).
- Gözü ağrıyan kişi karanlık bir yerde yatıp gözlerini dinlendirmeli (K. 73, 50, 57, 63).

3.1.26.3. Arpacık/İncir

Halk arasında itdirseği de denir. Bu tabir Artvin'de de kullanılır. Ağrı, batma, kızarıklık, göz kenarında irinleme gibi sorunlarla göz kapağının kenarında ya da iç kısmında oluşan iltihaplı olan sertliktir (Beers-Berkow,2002:1217).

- Gözde incir çıktığında sarımsak yarından kesilir ve suyu çıban gibi çıkan yere sürülür (K. 38, 57, 1) .

- Emziren kadının sütü arpacığa damlatılır (K. 38, 39, 40).

- Soğanın cücüğü arpacık çıkan yere suyunu çıkartacak şekilde sıkılır ve sürülür (K. 72, 52).

3.1.27. Grip

Özellikle kış aylarında yoğunlukla yaşanmaktadır. Burun tıkanıklığı, halsizlik, ateş gibi belirtilerle ortaya çıkan rahatsızlıktır. Artvin'de grip hastalığına 'salım' denilmekte (K. 61). Yörede grip için doktora gitmektense evde kendilerinin buldukları ya da büyüklerinden öğrendikleri yöntemler uygulanmaktadır.

•“Ateş yakıldığı zaman onun közü olur. Ama odun közü olacak. O közü ateşten maşa ile alıp bardağın içine atıp o suyu içerdik” (K. 78).

• Ada çayı toplanır kurutulup çay gibi demlenip içilir (K. 81, 73, 68).

• Dağ çayını mevsiminde toplanır, kurutulur grip olunduğu zaman bu çay demlenip içilir (K. 65, 8, 13).

• Gripten dolayı oluşan burun tıkanıklığı için ılık suya tuz atıp iyice karıştırılır sonra hazırlanan bu su burundan birkaç defa çekilir (K. 35, 57, 30).

• Burun tıkanıklığı için sirkeye biraz su eklenir ve burundan çekilir, sinüsleri olduğu gibi boşaltır ve sinüslerin doluluğundan oluşan rahatsızlığı giderir (K. 35, 36, 40, 51).

• Gribe yakalandığı zaman evde kurulan turşunun suyu içilir (K. 50, 57, 15).

• Sabahları aç karına bala biraz karabiber atılıp yenilir (K. 50, 24, 63, 67, 66, 68, 71).

• Hasta terletilerek soğğunun çıkması sağlanır. Terletmek içinde ıhlamur, biberiye, papatya gibi çaylar içirilebilir (K. 66, 13, 73, 77).

3.1.28. İdrar Yolu Enfeksiyonu

İdrar yolu enfeksiyonu problemi özellikle kadınlarda sıkça karşılaşılan bir sorundur. Kadınlar idrar yaparken zorlandıklarını, yanma, batma gibi sorunlarla karşılaştıklarını söylediler (K.16, 22,50, 57).

• İdrar yolu enfeksiyonuna damarlı ot iyi gelmektedir. Çay gibi kaynatılıp içilir (K. 84, 90, 72).

• Kaynak kişi (K. 38,K. 22) karnabahar kürünü uyguladıklarını ve fayda gördüklerini söylediler. Bu kür şu şekilde uygulanmaktadır: Bir karnabahardan küçük parça kesilir bir bardak su ile kaynatılır. Bu her gün taze yapılır ve yedi gün boyunca içilir, yedi gün tamamlandıktan sonra biraz ara verilir ve bir yedi gün daha içilir. Böylece idrar yolu enfeksiyonu ortadan kalkar.

• İdrar yolu enfeksiyonu için altın çilek düzenli olarak yenilir (K. 57, 85).

• Böbrek otu idrar yolu enfeksiyonun atılmasına yardımcı olur (K. 90).

3.1.29. İshal (Cırcır)

Karında sancılanma daha sonra şiddetli ağrılı ile kendi gösterir ve kısa aralıklarla tuvalete gitme ihtiyacı doğurur. Kişide halsizlik oluşur (K. 18, 22).

- İshalde vücutta çok fazla su kaybı olduğu için bol bol su içilmeli (K. 22, 10,30).
- İshal için şeftali yedirilir (K.83, 20).
- Artvin’de kızılıcığın kurusu da yaşı da her şeye iyi geldiği düşünülüyor. “*Hatta kızılıcığa doktor derler buralarda*”. İshal tedavisinde de kullanılır, bağırsakları düzene sokar (K.63, 57, 10, 45, 55).

- Kara hurma ishali azaltır (K.89).
- Yoğurda kuru çay katılıp yenilir (K.89, 22, 45, 38)
- Kahveye kuru halindeyken birkaç damla limon damlatılır ve hastanın çiğneyerek yutması istenir (K.9, 15, 16,30)
- Patates haşlanır ve yedirilir. Gün içinde birkaç defa yerse daha iyi sonuç verir (K.50,57, 28, 29, 34,33, 38).
- Demli çay içmek ishale iyi gelir (K.33, 37, 40, 58, 64).
- Muz biraz kabız yaptığı için ishal olan kişiye muz yedirilir (K.29, 32, 38, 77).
- Yoğurdun içine bir kaşık kadar nişasta atıp yediririz (K. 80, 73, 72, 67).

3.1.30. Kabızlık

Kabız olan kişi tuvaletini yapmakta zorlanır ve tuvalete çıkma sayısında azalma görülür. Artvin ve merkez köylerinde bunun için bazı uygulamalar yapılmaktadır (K.24,50, 66, 79).

- Kabız olan kişiye kayısı yedirilir ve üzerine bol bol ılık su içirilir (K.9, 13, 17, 18, 22, 24, 35).
- Açlık otu kabız olan kişiye gecedan içirilir ve sabaha tuvalete çıkar (K.30, 1, 9,61).
- Kabız olan kişiye kayısı kompostosu içirilir (K.24, 22, 16, 26,27, 41).
- Hakiki zeytinyağı bir tatlı kaşığı yutturulur (K.24, 45,50, 52, 60).

• Kabızlığı olan kişi elma, muz ve armut gibi meyvelerden kaçınmalı. Bu meyveler kabızlığı arttıracığı için yemesi önerilmez (K.20, 72, 67, 73, 77).

3.1.31. Kadın Hastalıkları

• Gelin eli(ebegümece) otundan turşu kurulur. Kadınsal rahatsızlıkları olan kişilere bu turşu yedirilir (K.15, 25, 27, 39).

• Kırk kilit otu kaynatılıp içirilir (K.15, 57, 62, 65).

• Kuru soğanın kabukları kaynatılır daha sonra süzülüp içirilir. Regl olmakta zorlanan kadınlar olana kadar her gün bir bardak içer (K.1, 61, 13, 18),

• Cimcarın tohumu (Isırgan otu tohumu) bal ile karıştırılıp yenilir (K.22, 34, 50, 56).

3.1.32. Kalp Hastalıkları

Kalbimiz vücudumuza gerekli oksijen ve besin maddelerini sağlayan kaynaktır, bazı nedenlerden dolayı bu görevini yerine getiremediği zaman, başta kendinde ve başka organlarda birtakım bozulmalara neden olmaktadır. Bunlar hastaların şikâyetini oluşturan hastalık belirtileri olarak hastalık belirtileri olarak ortaya çıkmaktadır. Kalp hastalıklarında sıklıkla görülen genel belirtiler; ağrı, nefes darlığı, yorgunluk, morarma, çarpıntı, bayılma gibi belirtiler bulunur (Megep 2016: 4).

3.1.32.1. Tansiyon

Tansiyonun düşmesi ya da çıkması kişinin dengesi bozmaktadır. Kaynak kişilerden çoğu tansiyon ile ilgili rahatsızlık yaşadıklarında ilk önce halk hekimliğine başvurmayı tercih ettiklerini söylediler. Evde yaptıkları uygulamalar çare olmazsa ilaca başvurduklarını anlattılar.

Yüksek tansiyon için yapılan uygulamalar:

•Yüksek tansiyonu düşürmek adına limonlu su içilir (K. 24, 26, 29).

•Nar ekşisini bir çay bardağında su ile açılıp içilir. Tansiyonu düşürdüğü gibi çarpıntıyı azaltmaya da yarar (K.24, 30, 33, 45, 50).

•Yüksek tansiyonu olana sarımsak yutturulur (K.51,55, 58, 71, 75).

Düşük tansiyon için yapılan uygulamalar:

•Düşük tansiyona tuzlu şeyler iyi gelir (K.73, 75,87, 89).

- Tansiyonu düşen kişiye bol tuzlu ayran yapıp içirilir (K.24, 33, 38,).
- Açlıktan tansiyon düşebilir, bunun için kişiye hemen yemek yedirilir (K.65, 73, 78, 86, 88).

Limon ve narın tansiyonu düşürtücü ve kalbi kuvvetlendirici, kekiğin ise tansiyonu yükseltici özelliği mevcuttur (Deniz 2005:140,155).

3.1.32.2. Kolesterol

- Kolesterol için kinzi (kişniş) ya çığ olarak direk yenilir ya da yoğurdun içine doğranarak tüketilir (K.9, 12, 15, 28, 32).
- Ceviz ve cevizin içerisindeki ince zar gibi kabuğu su da bekletilir, sabahları aç karnına içilir (K.55, 56, 76, 86).
- Kolesterol olan kişi yağlı yiyeceklerden uzak durmalı (K.56, 38, 32, 75, 70).

3.1.33. Kanser

- Cincarın (ısırgan otu) tohumunu kanser olan kişilerin tüketmesi önerilir. Bu tohum sıcak suda kaynatılır ve günde bir bardak içilir (K.9, 20, 34).
- Pintri, çamda asalak olarak yetişen bir bitkidir. Kurutulur ve çay gibi demlenir. Üç ay boyunca günde bir bardak içilmesi tavsiye edilir (K.20, 89, 90).
- Altın çilek düzenli olarak yenilmelidir (K.57, 85).
- Kemoterapi sonrası oluşan ağız yaraları için papatya çayı içilebilir (K.63).
- Dağ çayı bağışıklığı güçlendirdiği için doktora danışıldıktan sonra kullanılabilir (K.53, 56, 66, 76).
- Morsvi meyvesi tüketilmeli (K.55, 33, 72).
- Polen her gün yarım çay kaşığı yenmeli, bağışıklığı güçlendirildiği için kanserli hastaların direncini artırır (K.12, 4, 17, 15, 18).

3.1.34. Kansızlık

- Genel olarak kırmızı meyveler kansızlığa iyi gelmektedir. Böğürtlen, karadut gibi meyvelerin tüketilmesi bu rahatsızlığa çare olabilir (K.15, 22, 27, 36).

- Dut zamanı pekmez yapılır. İçine hiç şeker atılmaz. Kansızlığı olanlar bunu doğrudan yiyebildiği gibi su ile açılıp içilmesinde de yarar vardır (K.24, 29,33).

- Çekirdekli kara üzüm taze olarak da kuru olarak da tüketilebilir (K.1,34, 41,55).

3.1.35. Karın Ağrısı

Karın ağrısının birçok nedeni olabilir. Ama bölgede genelde üşütme sonucu oluşan ağrıları azaltmak için uygulamalar yapılmaktadır.

- Mayısta gök gürelemeden taze çıkan cimcar (ısırgan otu) toplanıp yemeği yapılır. Bunun vücuda iyi geldiği düşünülür, özellikle karın ağrısına iyi gelir (K.63, 72, 65).

- Sıcak su torbası karın bölgesine konulur. Karın ve vücut sıcak tutulursa ağrı geçer (K.8, 11, 17, 25, 27, 30, 57).

- Tuğla ısıtılıp ayaklara konulur. Karın ağrısı daha çok ayak üşütmesinden olur (K.57, 78, 80, 81).

- Çocuklarda karın ağrısı için kum fırında ısıtılır, üzerine bir bez serilir ve çocuk bu sıcak kumun üzerine yatırılır (K.71, 26).

- Karın ağrısı için dua: “*Cuva cuva culdata gargamodi gargamoditar çakavra çemi küçüğünü küçük baltayla keseyim büyüğünü büyük baltayla keseyim. Anarçesi dursun oğul uşağı gelsi.*” Bu duayı okurken bir yandan bıçağın arka kısmını karnın üstünde gezdirilir (K.78).

- Bilinen bir dua okunarak bir yandan çocuğun karnı renkli iplerle bağlanır (K.26, 50).

3.1.36. Kesik Yaralar

Burada daha çok ince sıyrık, hafif kanamalı yaralar için uygulanan tedavi şekli anlatılmaktadır.

- Bölgede yara otu denilen bir ot var. Kesikli yara olduğu zaman o ot, yarıdan kırılır içinden çıkan kırmızı sıvı kesilen yere sürülür. Kanı durdurur, ağrıyı hafifletir (K.24, 33, 86).

- Kesikli yaralar için, ismi bilinmeyen taşlı yerlerde olan, ince sulu bir ot var. Bu ot toplanır, suyu sıkılır yara olan yere o çıkan su sürülür (K.11, 17, 29).

- Boz ot denilen bir ot var. Yerden çıkar küçük, üstünde gri tüyler vardır ondan boz ot denilir. Bu ot dövülür, yarının üstüne bağlanır. Bu işlem üç kere yapılır. Yarayı kurutup iyileştirir (K.47, 79).

- Kesik yaralarda kanı durdurması için kuru tütün kesik olan yere basılır (K.31, 86).

- Su kabağının içindeki zar yaranın üzerine gelecek şekilde konulur ve böylece kan durur (K.31,26).

3.1.37. Kırık

Artvin ve merkez köylerde kırık için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamaların başında kırılan kolu yerine oturtup alçı gibi bir madde oluşturmaktır. Bu uygulamayı kişiler genellikle aile büyüklerinden öğrendiklerini tehlike oluşturabileceği için herkese uygulayamadıklarını anlattılar.

Kaynak kişi (3) üç kuşak boyunca bu uygulamayı yaptıklarını söylediler. Uygulamayı şöyle anlattı: *“İlk önce kırığın yerini tespit ederdim. Kırığı dışarıya doğru çekip düzeltilir, sonra iki parmak kalınlığında ardak denilen ağaç parçalarını hazırlarım. İlk önce kola biraz zeytinyağı ile masaj yapılır, derinin altına daha rahat işlemesi için. Daha sonra karışımı hazırlarız. Bu karışımı (Yumurtanın beyazı, un, elde yıkama deterjanı bir çay kaşığı kadar, bir çay kaşığı tuz.) kırık olan yerin üzerine bir bez yardımı ile sürerim, ardak denilen ağaç parçalarıyla desteklerim. Kişinin yaşına göre alçıyı kolda saklarım. Kişi alçılı olan kolunu kesinlikle aşağıya doğru salık bir şekilde bırakmayacak, bir bez yardımı ile boyundan asacak. Eğer kol yanlış kaynamışsa kişinin koluna alabalık bağlarım, bu balık iki üç gün kişinin kolunda kalırdı, kolu yumuşattığı için kemik tekrar kırılıp düzgün bir şekilde yerine oturtulup yukarıdaki işlemleri tekrar uygularım.”*

- Kırığı olan kişinin kırığının daha çabuk iyileşmesi için et, kemik suları içirilir. Böylece kemikler güçlenir (K.26, 50, 57, 72, 37, 55).

3.1.38. Kireçleme

Genellikle elli yaşından sonra kendini gösteren bir rahatsızlıktır. Özellikle kadınların sorun yaşadığı bir hastalıktır. Bunun için çınar yaprağından çay yapıp içilir (K.24, 74).

3.1.39. Korku

Korku ansızın çıkan bir şeyden ya da yaşanan bir olay sonucu kişinin bilinçsizce yaşadığı durumdur. Korkan kişinin akıl sağlığını korumak için birtakım uygulamalar yapılmaktadır.

“15 yaşında yilandan ve cenazeden korktum. Bu korku 25 yaşında vücuduma geldi beni korku aldı. Anneme beni ziyarete götürmesini söylemişler. Bir kadın varmış uykuya yatıp olanı söylüyormuş. Ama ben öyle yapmadım. Abdestimi alıp annemle beraber gittim kabristanın başına. Kabristandan ziyade taşlık duvar gibi. Oraya gittiğimde büyük bir yılan çıktı karşıma gözleri fal taşı gibi büyüktü. Ben yerimden kıpırdamıyorum, ağzımı açıp annemi çağırıyorum. Ya gerçekten gördüm onu ya da bana öyle göründü. Orasını tam bilmiyorum. Yerden taşı aldım okudum, yerine koydum o taşın arkasından sıyrılıp gitti; ben yine duruyorum, annem geldi beni dürttü kendime geldim. Korktuğum halde orada uyumuşum. Rüyamda o yılanı gördüm peşinde de cenaze rüyamda bir kadın sen bunlardan korkmuşsun, korkma daha dedi ama ben yine korkuyordum. Bir ay sonra yine gittim. Başkalarını götürdüm, orada bir kadın vardı bana o mezarın etrafını üç kul Allah bir Elham okumamı söyledi, okudum iyi oldu biraz yine vardı korkum onu da hacdan sonra tamamen kaybettim. Ben oraya gerçekten inanarak gittim, oyasız yazma taktım bilezikleri çıkardım, süsü sevmeyen diye. İnanarak yaptığım için şifamı buldum” (K.67).

• Korkan kişi hangi hayvandan korktuysa o hayvandan tüy alınır kapın eşiğinden ağaç soyulur, birazda çöp alınır, içine de mum atılıp korkan kişiye tütsü verilir (K.28, 38, 44, 77).

• Korkan kişiye şeker şerbeti içirilir (K.24, 33, 46, 51, 52).

• Korkuya cin süresi çok iyi gelir (K.86).

• Korkan kişinin üst ön dişleri yukarıya doğru ittilir. Böylece korkan kişinin dikkati başka tarafa kaydırılarak başka türlü zarar görmesi engellenir (K.15, 20, 52).

3.1.39. Kulak Ağrısı

• Taze toplanmış, tuz görmemiş zeytin pişirilir. Sıcak sıcak kulağa bağlanır o iltihabı boşaltır (K.44, 56, 79).

• Zeytin ısıtılıp kulağa konulur (K.24, 33, 86).

- Kulak ağrısı için bir havlu ısıtılır ve ağrıyan kulağa konulur (K.57, 65, 66).

3.1.40. Mide İle İlgili Hastalıklar

- Isırganın tohumu ile kestane balı karıştırılıp her sabah içilir (K.39, 47).

- Mide yanması için süt içilir (K.38, 45, 66).

•Isırganın mor olan tohumu bal ile macun kıvamına gelecek şekilde karıştırılır. Sabahları aç karnına yenilir. Mide yaralarına iyi gelir (K.39, 37, 49, 50).

•Ot yiyen tavuğun yumurtası hiç dolaba girmeden kabuğu ile kırılıp bir limonun suyu da üzerine sıkılarak bir gece bekletilir. Sabaha o kabuklar erir ve sadece su kalır, bu su sabahları aç karnına içilir (K.4, 37, 39).

•Ansli denilen bir ot var. Mide ağrısı için bu ot göğse bağlanır. Daha sonra çıkartıldığında ağrı biter (K.47).

- Pekmez su ile açıp içilir (K.24, 33, 57, 66, 86).

•Hakiki bal ile çam sakızı karıştırılıp sabah akşam bir tatlı kaşığı aç karnına yutulur (K.18, 27, 66).

- Bal ile ısırgan otu karıştırılıp sabah akşam bir tatlı kaşığı yenilir (K.27, 35, 66).

•Bir kilo süt bir tane rendelenmiş kırmızı soğan bir kapta kaynatılır. Soğuduktan sonra kırk gün boyunca ve sabah akşam bir su bardağı içilir. Reflüye, ülsere, mide yanmasına iyi gelir. Bununla beraber; bal, tereyağı, zencefil ve karaturp rendelenir bu karışım macun şeklinde yapılır ve diğer karışımla beraber kırk gün boyunca birlikte tüketilir (K.66).

- Mide bulantısı için, nane ve limon birlikte kaynatılır, süzülür ve içilir (K.57, 86).

3.1.41. Öksürük

Genelde soğuk algınlığı ile ortaya çıkan, bahar aylarında alerji ile de görülebilen bir rahatsızlık durumudur (K.57,50,24). Bölgede öksürük ile ilgili bazı uygulamalar şöyledir:

•Ada çayını toplanır, kurutulur. Öksürüğe yakalandığı zaman ada çayı yapılıp içilir. Artvin’de köy yollarının kenarlarında ada çayı bulunmaktadır (K.51, 68).

•Ayva ağacının dalı yontulur, kaynayan suyun içine atılır. Öksürüğü azaltmaya yardımcı olur (K.37, 39).

•Siyah turp ortası açılarak kesilir daha sonra içine bal konulup bekletilir. Bal turpun içinde sıvı hale gelir. Bir hafta bekletildikten sonra her gün bir kaşık içilir (K.50, 57, 66, 86, 82, 81, 90).

•Öksürük için ayvanın kabuğu kaynatılıp içilir (K.39, 40, 81, 89).

•Öksürük için bir tatlı kaşığı bala üç dört damla limon damlatılır ve yedirilir (K.10, 57, 62, 69, 71).

•Sıcak süt içerisine bal ve zencefil atılır ve içilir. Bu anında öksürüğü yumuşatır (K.57, 71, 73, 76).

•Böğürtlen yaprakları kurutulur, kaynatılıp içilir (K.16, 50, 71).

3.1.42. Romatizma

Romatizma hastalığı her yaşta görülen, hareket sistemimizle ilgili savunma mekanizmasını etkileyen rahatsızlıktır. İnsanlar genelde yağmur yağınca ya da hava soğuk olunca dizlerinin ağrıdığını, romatizmasının etkilendiğini düşünseler de aslında yanlıştır. Romatizma daha çok kilolu insanlarda daha fazla ağrıya neden olup, eklemlerde şişlik, sıcaklık ve ağrı ile kendisini gösterir, tedavi edilmediğinde ciddi rahatsızlıklara neden olmaktadır. ([https://www. memorial. com. tr/saglik-rehberleri/romatizma-belirtileri/](https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/romatizma-belirtileri/), 15.05.2019).

•Cincar (ısırgan otu) romatizma olan bölgeye vurulur, ısırgan otu ile vurulan yer kabarır. Bu ot yapılan işlem ile bölgeyi ısıtır ve ağrıyı keser (K.20, 26, 70).

•Bir ceviz ağacının yanına gidilir. Cam bir şişeye yerli zeytinyağı doldurulur ve ceviz ağacının sağlam kökü bu şişenin içine gelecek şekilde yerleştirilir. Hava almaması için şişenin ağzı hamurla sıkıca kapatılır. Bu işlem ilkbaharda yapılmalıdır. Yani ceviz ağacı canlanıp topraktan su almaya başladığı zaman yapılması gerekmektedir. Bu şişe sonbahara kadar ceviz ağacının altında bekletilir. Beklenen süre sonunda ceviz ağacından koyulan şişenin içine değişik bir sıvı bir sıvı dolar. Elde edilen bu sıvı romatizma olan yere sürülür ve bekletilir. Bunun tek zor yanı ise sürüldüğü yeri çok yakıyor olmasıdır. Bunun için hasta kişi biraz bu duruma dayanmalıdır (K.63).

•Calika otu, önce ot dövülür, ceviz ya da fındığın kabuğu yarıdan bölünür bu ot da kabuğun içine konulur. Ağrıyan yere bağlanır. İki saatten bir geceye kadar bağlı kalır, kişinin

iyileşme durumuna göre değişiklik gösterebilir. Bağlandığı yer şişer, şişen yerin içerisine sarı su birikir. Şişen yer iğne ile delinir. Çıkan sıvı çok yakıcı olduğu için sıvı boşaltırken vücudun diğer taraflarına değdirilmemelidir. Akan bu sıvının başka yere değmesi sonucu yaralar oluşabilir (K.47).

3.1.43. Saç Bakımı

•Saçlar gür olsun, parlсын diye üzüm budanırken asma yaprağından akan su ile saçlar yıkanır (K.50, 65).

•Sarımsak ile sirke karıştırılıp kullanılır, saç dökülmesine iyi gelir (K. 26, 69, 77, 82).

•Ceviz yağı saç diplerine uygulandığı zaman saç yapısını güçlendirir ve saçın daha parlak olmasını sağlar (K.57, 82, 86).

•Saçtaki kepeği azaltmak için bol şekerli su ile yıkanır. Bu işlemin bir kere yapılması yeterlidir (K.26).

•Papatya suyu saçları parlatır. Ayrıca saçların rengini açmak isteyenlerin kullandığı bir yöntemdir. Papatya suyunu sürdükten sonra güneşe çıkılır. Bu işlem birkaç defa tekrarlandığında saç tonunun açıldığı gözlenir (K.25, 61, 50, 86).

•Bahar yağmuru saçları uzatır (K.18, 22, 25, 63, 66,).

•Bitlenen kişinin bitten kurtarmak için saça gaz yağı sürülür (K.26, 29, 32, 38).

•Saçları beslemek ve güçlendirmek adına duştan bir saat önce saça badem yağı sürülür ve bekletilir. Haftada bir kez yapılmasında fayda vardır (K.1, 25, 22, 61).

3.1.44. Sarılık/ Hepatit

Sarılık, insan vücudundaki kırmızı kan hücrelerinin bir yıkım ürünü olan birden çok pigmentinin çok çeşitli hastalıklarda kanda belirli bir seviyenin üstüne çıkmasıyla deri ve mukozaların sarı rengi almasıyla kendini gösteren bir hastalıktır. Günümüz doğasında, kanda artan kırmızı kan hücresi yıkımı sonucu, karaciğer hücrelerinin yetersizliği veya karaciğer içi kanalların tıkanması sonucu yahut da karaciğer dışı safra yollarının çeşitli sebeplerle tıkanmasıyla ortaya çıkan seksenden fazla sarılık yapan hastalık bilinmektedir (Bayat,1987:49)

•Baharda çıkan ve kayalıkta olan pembe menekşe bu hastalığın tedavisinde kullanılır. Birkaç kök menekşe alınır, yıkanır, rendelenir rende sırasında çıkan su tülbentten de geçirilir. Bu su burundan çekilir, çok yakar ama o esnada hemen sapsarı burundan iltihabı çıkartır (K.4, 37, 39, 76).

•Sarılık ağacının çalıları çocukların banyosunda kullanır. Baharda açılan çiçekleri ise çay gibi demlenir ve her gün bir bardak içilir (K.40, 63).

3.1.45. Sedef

Sebebinin tam olarak bilinmemektedir. Bölgede genelde stresle alakalı işlerde çalışan ya da stresli bir yaşama sahip olanlarda daha çok rastlanmaktadır. Ellerde, eklem yerlerinde ve vücudun belli başlı yerlerinde kabuklu bir görünüme sahip bir deri rahatsızlığıdır (K. 6, 15,22).

Sedef hastalığı için; ilk defa kurban kesen kişinin kestiği kurbanın gözünü alır ve bir su dolu kabın içine koyar. Sedef rahatsızlığı olan kişide bu suyu pamuk yardımıyla yara olan bölgelere sürer (K. 26).

3.1.46. Siğil/Meceç

Deride oluşan ve herhangi bir ağrısı olmayan genelde görüntüsü itibari ile kişileri rahatsız eden bir rahatsızlıktır. Artvin de bunun için dua ile birlikte yapılan işlemlerin dışında başka şekillerde de uygulamalar bulunmaktadır:

•“*Em ebremu emre feinnamübremun*” denilip bir kömürle siğillerin etrafı çizilir, daha sonra kaybolur (K.26).

•Kaç tane ise siğil varsa onu sayılır mesela beş taneyse küçük küçük o kadar ince tuzu alınır ve akarsuya bırakılır. “*Bu tuz eriyip kaybolana kadar meceçim iyileşsin*” denilir. (K.86).

•Ateşe tuz atılır siğili olan kişi atılan tuzun patlamasını duymazsa siğil kaybolur (K.18, 26, 34).

•Kayaların üzerinde yosunlardan kına yapılır. Ya su ile ya da tükürükle bu yosundan kına elde edilir ve siğillere konulur. Siğillerin kurummasını sağlar (K.15, 23, 50).

3.1.47. Sinüzit

Sinüsler dolu olduğunda genelde baş ağrısına neden olmaktadır. Hatta insanlar gözlerinin ağrıdığını da söylemektedir bunun nedeni kafa ve yüz kemiklerinin arasında bulunan boş hava deliklerinin dolmasındandır. Sinüsler sağlıklı kalabilmesi için bu deliklerin nemli, temiz olmasını sağlayan ince bir tabaka ile kaplıdır (<http://www.tkbbv.org.tr/menu/157/kronik-sinuzit-nedir-op-dr-baver-m-simsek>, 20.05.2019).

• Küçük kır papatyaları toplanır. Bu papatyalar karanlık ya da direk güneş görmeyecek yerde kurutulur. Yörede sinüzite baş ağrılı grip denilmektedir. Baş ağrınca kaynamış suya kurutulmuş papatyalardan atılır, buhar olarak burundan çekilir. Buhar olması için kişi öne doğru eğilir sırtına çarşaf atar ve kendini buhara kapatır. Ondan çıkan buharı on dakika boyunca burundan derin derin nefes alarak içine çeker. Kalkar dışarıda nefes alır sonra tekrar kapanır ve buhar bir daha çekilir. Bu işlem üç gün boyunca yapılır. Sinüsler parça parça burundan akıp boşalır (K.15).

• Sinüziti olan kişi ıslak saçlarla durmamalıdır (K.6, 10, 11, 22, 38, 39, 40, 57).

• Sinüzit için sirke ile su yarı yarıya karıştırılıp burundan çekilir. Sinüsler anında boşalır (K. 35, 73, 86).

3.1.48. Şeker Hastalığı

Şeker hastalığı, pankreasın insülin salgılayan kısımlarının genetik veya geçirilen enfeksiyonlar sonucu yeterli çalışmaması sonucu ortaya çıkar. Bu hastalık kişinin hayatı boyunca diyet yapmasına neden olan bir hastalıktır. Belirtileri olarak çok su içme, sık sık idrara çıkma ve fazla yemek yenmesine rağmen kilo kaybı yaşanmadır (Bayat, 1995: 265).

• Zeytin yaprağı kaynatılıp suyu içilir. Şeker hastalığına iyi gelir (K.26, 28, 34).

• Karayemiş şeker hastalığı için yenilir (K.20, 32, 33, 38, 41).

• Karayemişin içerisinde çekirdek dövülerek toz haline getirilir ve suya atılarak içilir (K.26, 50).

• Karadut meyvesi şeker hastalarının yemesi gereken meyvedir (K.50, 51, 81, 85).

3.1.49. Verem

Tüberküloz olarak da bilinen bir hastalıktır. Bir mikrobu sebep olduğu düşünülmektedir. Bu mikrobu bulaşıcı özelliği de vardır. Hasta olan kişinin öksürmesi,

hapşırması bunları yaparken ağzını kapatmaması sonucunda karşıdaki sağlıklı bir insanın akciğerine hastalığın gitmesine neden olur Verem hastalığı bulaştırıcı olduğu zaman hastalığın başlangıç dönemi olarak bilinmektedir. Virüs, insandan insana solunum yoluyla bulaşır. Hastalığın kaynağı olarak insan görülmektedir. Çiğ sütün pastörize edilmeden kullanılması, balgam, cerahat ve üriner sistemle temas ile bulaşır (Megep 2011: 4).

Kaynak kişiler verem hastalığına önceden çok rastlandığını, çaresi olmayan kötü hastalık olarak adlandırdılar. Bu hastalığın tedavisi için her şeyi denemişler. Günümüzde çaresi olsa da geçmişte bu hastalıktan çok kişiyi kaybettiklerini söylediler (K.69, 31, 50, 80, 37, 85, 42).

- Solucanlar toplanır, iyice ezilir içine de güzel tattırsın diye karanfil atılır, kaynak kişi (K.28) kaynanasına denenmiş ve iyi gelmiş.

- İnce hastalığa yakalanan kişi çok iyi beslenmeli, güçten düşmemeli (K.12, 13, 17).

- Bu hastalığı olan kişinin tüm eşyaları hastalık bulaşıcı olduğu için ayrı tutulur ve haftada bir kaynatılır (K.16, 50, 23, 80, 81)

3.1.50. Yanık ve Yara İçin Yapılan Uygulamalar

Yanık, sıcak bir nesle ile temastan ya da güneşten olabilir. Yara ise böcek ısırması, düşme sonucu ya da herhangi bir şekilde ortaya çıkabilir. Bölgede yapılan uygulamaların çoğu yanık ve yaraya ortak bir şekilde uygulanmaktadır.

- Yanıklar ve yaralar için bölgede bir krem yapılmaktadır. Kremin içeriğinde şunlar var: bir kilogram hakiki zeytinyağına iki kaşık balmumu, bir kaşıktan az çam pisi ve bir çimdik şeker atılarak karıştırılır ve krem kıvamına getirilir. Elde edilen bu krem yanık ve yara olan yere uygulanır (K.32, 45).

- Bal mumu, bal, hakiki zeytinyağı pişirmeden macun şeklinde yapılır ve yanık kısmına sürülür. İzde bırakmaz (K.20).

- Sarı kantaronlar toplanır, iyice yıkanır ve kurutulur. Cam bir kavanoza sarı kantaronlar koyulur ve üzerine hakiki zeytinyağı doldurulur şişenin ağzı hava alması için tülbent ile sarılır. Güneş görmeyen yerde iki ay bekletilir yara ve yanık tedavisinde kullanılır (K.57, 63, 82).

- Arpa unu kavurup ince tülbentten geçirip yaralara dökülür (K.81).

•Pembe kantarondan da sarı kantaronla yapılan işlemlerin aynısını yapılır. Yara, yanığa sürülür (K.82).

•Cevizin çinkosu çıkarılıp yara olan yere bağlanır. Tentürdiyot gibi etki yaratır (K.40, 51, 55).

•Balazağ otu iltihaplanmış yaraya bağlanır iltihabı çeker yara temizler (K.78).

•Üzüm otu genelde kayalık yerlerde bulunur. Kanayan yaraya hemen basılırsa kanamayı durdurur. Kaynak kişi bu otları tedaviyi yapılabileceğini şöyle anlamış: *"Bu otları tecrübem şöyle oldu, bahçede yılan gördük vurduk ama ölmedi. Ertesi gün geldik ki yılan otları kopartıp yarasına basıyordu. Bunu görünce bize de faydası olacağını düşündük."* (K.78)

•Kireç ile hakiki zeytinyağını göz kararı karıştırıp yaraya sürülür. Kireç mikrop kırar, zeytinyağı ise yumuşatır ve deriyi tazeler (K.80, 86).

•Bal mumu, çam reçinesi, ladin reçinesi ve zeytinyağı karıştırılıp her türlü yaraya kesige, çatlağa kullanılır. Yüzde yüz etkilidir (K.89).

3.1.51. Yüksekten Düşme

Yüksek bir yerden düştüğünde insanın nefesi kesilir, içinde bir hasar oluşabilir ve derisinde şişlik morarma gibi durumlar gelişebilir (K.3, 4, 11).

•*"Ağaçtan düştüm, nefesim kesildi hemen sarı yağı yakıp içirdiler"* (K.37).

•Taze kesilmiş hayvan derisine düşen kişi sarılır. Bir gece bu şekilde yatırılır. Kan toplanmasını ve iç kanamayı engeller (K.3, 47).

3.1.52. Zehirlenme

Zehir, bir miktar alındığı takdirde kişiye kalıcı ya da geçici zararlar veren maddelerin insan vücuduna alınmasıdır. Böylece vücuda giren zehir sonucu vücut buna normal olmayan bir tepki vermesiyle zehirlenme olayı gerçekleşmektedir (Megep 2011: 17).

•Zehirlendiği anlaşılan kişiye bol miktarda yoğurt yedirilir (K.50, 55, 58).

•Zehirlenen kişi hemen kusturulur. Yediklerinden ötürü zehirlendiği düşünüldüğü için böyle bir işlem yapılır (K.47, 58, 60, 79).

•Zehirlenen kişiye bol bol su içirilir. Böylece zehri vücuttan daha çabuk atar (K.22, 38, 61, 86).

3.1.52.1.Yılan Isırması Sonucu Zehirlenme

Çoğu ısırma veya sokma olayında tıbbi yardıma gerek duyulmaz. Bu tip yaralanmalarda ilk yardım sadece ağrının azalmasına yardımcı olabilir. Her yılan sokması öldürücü olmaz, ama yinede yaralının en kısa sürede hastaneye ulaştırılması ve aşı yaptırması gerekmektedir (Tüzün, Taşkın, Ünal,2011: 127)

•“Komşumuzu yılan ısırması, ayağı hem şişti hem simsiyah oldu, zaman kaybetmeden bir keçinin karnını yarıldı hayvan soğuyana kadar yılan ısırılmış ayak keçinin içine konuldu, keçi soğuyana kadar ayak orada durdu. Ayağını çıkardığımızda şişliği inmişti. Zehir boşalmıştı.” (K.20).

•İncir ağacın dalını dibinden kırınca süt gelir onu yılanın ısırıldığı yere damlatılır. Daha sonra yumurtanın üstten kabuğu biraz kırılır ve yumurta ters çevirip yılanın ısırıldığı yere konulur. Böyle yarım saat bekletilir. Yumurta bozulup iyice sıvılaşır. Süt ile fındık yaprağı kaynatılır, ılındıktan sonra yaprağı sütlü şekilde ısırığın yerine bağlanır (K.47).

•Yabani incir ağacının dalı kesilir. Dibinden çıkan su yılanın ısırıldığı yere sürülür, ağrısını alır. Şişlik ve morluğu alması için fındığın yaprağı ile sütü kaynatılıp bacağı sarılır, üç gün boyunca bu işlem gerçekleştirilir (K.51, 53, 56).

3.1.52.2. Arı Sokması

Arı zehri, hayvanın karın bölgesinde bulunan özel bezlerden salgılanır ve iğnesinin dibinde bulunan zehri kesesinde toplanır. Arı sokmalarında acı, ağrı, şişlik, kaşıntı, kızarıklık gibi sokma yerinde bazı belirtiler görülmektedir (Megep 2011: 23)

• Arı bir insana soktuğu zaman acı verir, soktuğu yer şişer. Arı soktuğu zaman hemen yoğurt ya da lor sürülür. Acısını alır şişmesini engeller (K.31, 45, 49).

• Arı soktuğu zaman demir ya da altına benzer madeni bir nesne arının soktuğu yere basılır (K.39, 40, 56).

• Bıçak sokulan yere bastırılır ve şişliğini alır (K.50, 57, 85).

• Arının soktuğu yere hemen soğuk uygulama yapılır. Böylece ısırılan yerin şişmesi ve morarması engellenir (K.10, 22, 38, 86).

3.1.53. Diğer Hastalıklar

Bu başlık altında herhangi bir nedene ve isme bağlanamayan hastalıkların tedavisinde kullanılan uygulamaları incelenmektedir.

3.1.53.1. Nazar

Bazı insanların bakışlarının özellikle kıskançlık gibi nedenlerle insanları olumsuz etkileyen yaygın kullanıma sahip folklor ögesidir (Emiroğlu ve Aydın 2009: 624)

Zaten nazar kelimesi Arapça nazar anlamına gelmektedir. Bazılarının bakışlarında bulunan zararlı güç ve bu özellikleriyle, bir kişiye veya hayvana bakarak onların üzerinde ölüm, sakatlık ya da herhangi olumsuz etki bırakabilirken, baktığı şey eğer bir nesneyse onunda kırılmasına ya da kaybolmasına sebep olabilir. Bu tip herhangi bir bu tip olay yaşandığı zaman “nazar değdi” söylenir. Nazar değmesine sebep olunan durumlar; bir insanın güzel olması, çocukları güzel ve kilosunun yerinde olması, becerikli olan insanlara değebileceği gibi yine göz alan nesnelere ve hayvanlara da nazar değebilir. Genelde açık, mavi gözlere sahip insanların olumsuz enerji, kıskanç bakışlar yayarak nazar değdireceğine inanılır (Artun 2013: 357)

Artvin ve merkez köylerinde nazardan korunmak için bazı uygulamalar yapılmaktadır. Kurşun dökmek, dua okumak, okunmuş bir şeyleri yedirip içirmek, nazardan koruduğuna inanılan eşyaları üzerinde taşımak gibi.

Nazar değmesine karşı alınan önlemler:

Kurşun dökme: Nazar, büyü için yapılan işlemlerden bir tanesidir. Nazar değdiğine inanılan kişi oturtulur, üzerine çarşaf gerilir ve demir bir kap içerisinde ısıtılan suya kurşunlar atılır. Var olan nazarı çözmek için kurşun su dolu kabın içerisine üç defa atılır. Üç defa atılmasında ki neden ise ilkinde nazar görülür ve diğerlerinde bu nazar açılmaya çalışılır. Genelde üçüncü dökmede nazar açılır (K. 26, 77).

Bal mumu eritme: Bal mumu eriterek nazarın olup olmadığı görülebiliyor. Aynı şekilde kurşun dökülen kabın içerisine bal mumları atılır. Bu bal mumları kabın içerisinde yuvarlak bir form alarak yayılır. Sudan çıkartılıp yorumlanır. Eğer üzerinde delikler çoksa kişiye nazar değdiği anlaşılır. Bu işlemde deliklerin sayısı azalana kadar yapılır. Genelde üçüncü dökmede deliklerin sayısı azalır (K. 5, 77).

Dua okunur: Bir kişide nazar varsa okuyan kişiyi esneme tutar. Nazar değen kişide daha büyük sorunlar varsa yedi tane dul kadın bir suya okur. Bu su sabah içilir. Nazarı olan kişiye tuz ve şeker okunarak yedirilir (K.24, 33, 26, 77,81).

Muska takma: Muskanın anlamı Arapçada “yazılı şey” olan nüsha kelimesinin halk ağzında değışmiş biçimdir. Hastalıkları iyileştirme veya düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kâğıda verilen isimdir (Boratav 1984: 145).

İçerisinde duaların yazdığı deri ya da bez parçasıyla sarılı genelde üçgen şeklinde katlanır. İnsanları kötü gözden koruduğuna inanılır. Çocuklara, gençlere ve hatta eşyalara, hayvanlara bile takılır. İçerinde yazılı olan duanın insanları koruduğuna inanılır (K.26, 44, 72, 79).

Sesene ağacı: Artvin’de dokuz ton olarak da söylenmekte Bu ağaçtan alınan kabuklarla bir tür nazarlık yapılır. Bu nazarlık bebeklerin üzerine, evlere ve hayvanlara takyap denilen boyunluk yapılarak takılır (K.7, 44,72, 79).

Ayrıca bunların dışında nazar değmesin diye kara çalıdan nazarlık yapılır. Evlere, bebeklerin odasına konulur. Nazar değmesin diye kişinin kalçası kaşınır. Anadolu’nun çoğu yerinde de yaygın olan mavi boncuk nazar değmesini önlemek amacıyla üstte taşınır (K.40, 51, 55, 81,).

3.1.53.2. Huto Taşları İle Tedavi

Bölgede genelde böcek ısırılmaları için kullanılmasının yanında sebebi bilinmeyen hastalıklar içinde huto taşları kullanılmaktadır. Genelde kişiler bu taşı rüyasında görerek ya da şeklinin farklı olmasından dolayı bulurlar.

(K. 16) “*Anneannem rüyasında mısır toplamış sonra dereye gitmiş elini yüzünü yıkamaya gitmiş dere kenarında bu taşları görmüş. Evde su olmadığı için günde birkaç defa horhot deresi denen yere su doldurmaya gidilirmiş. Anneannem su doldurmaya gittiğinde rüyasında gördüğü gibi beş taşın aynısını dere kenarında bulmuş. Işığa tutunca bu taşların üstünde şekiller görünmektedir. Örümcek, yılan, yaprak gibi şekiller var. Bunlar üzerinde buldukları şekillere göre tedavi edici olarak kullanılmaktadır. Bir gün beni çok zehirli bir örümcek ısırıldı. Örümcek şekli olan taşı suyun içine attılar, dua okuyup çalkaladılar suyu.*

Isırılan yerin altına jiletle küçük çentik attılar ve elimi o suyun içine soktular kanama durdu ve peşine sıvı bir şey aktı o büyük ihtimalle örümceğin zehriydi ve beni iyileştirdi. ”

- Huto taşı yedi tanedir. Bunlar bir takımdır. Ama bir tanesi bile olsa işe yarar. Bu taşlar mayısın yedisinde gökten düştüğüne inanılır. Her hangi taşın huto taşı olup olmadığını anlamak için taş suda yıkanır, yıkanan su ile süt mayalanır eğer yoğurt tutarsa bu huto taşıdır. Yılan zehirlenmesinde bu taşla yıkanan su süzülür ve ısırılan yere sürülür (K. 32, 47, 60).

- Yaprak şekli olan huto taşı dualarla suyun içine bırakılır ve hastalığı belli olmayan, hiçbir şekilde başka şeylerden fayda göremeyen kişilere içirilir (K. 16).

- Başka kaynak kişilere (K. 81, 89) göre ise bu taşın denizden çıktığına inanılıyor. O kaynak kişilerdeki taşlarda deniz kabuklarına benzemektedir.

- İlk kez kurban kesecek kişiden kurbanın gözü alınır ve huto taşları ile birlikte bir suya konulur. Hastalığının nedeni bilinmeyen kişiye bu su içirilir (K. 17).

3.2. HAYVAN VE BİTKİ HASTALIKLARI

Halk hekimliği denildiğinde sadece insanlar üzerinde yapılan uygulamalardan bahsedilmesi eksiktir. Aynı çevrede yaşadığımız tüm canlılarında sağlığı önemlidir. Köylerde daha çok hayvan bakımı ve tarımla ilgilenildiği için bunların zarar görmesi durumunda şehre getirmek zor olacağından kendi yöntemleriyle hayvanlarını ve bitkilerini iyileştirme yoluna gidilmiştir.

İlkel çağlarda avcılık ve toplayıcılık ile uğraşan insan zaman geçtikçe, yerleşik yaşam ile birlikte hayvancılık ve tarım faaliyetleri insanoğlunun en önemli geçim kaynakları arasına girmiştir. Hayvanları kendi ihtiyaçlarına göre kullanmaya başlamışlar, evcil olan büyükbaş, küçükbaş hayvanlarla kümes ve binek hayvanları besin ihtiyacını karşılamada ya da giysi ihtiyacını gidermede bazen de ulaşımı kolaylaştırmada hatta alet yapımında insanların en büyük yardımcıları olmuştur. Bunlarının yanında bazı ilaçların yapımında, avcılıkta ve tarımda da hayvanlardan yararlanılmaya başlanmıştır. Zamanla insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline gelen evcil hayvanlar, insan için oldukça önemli bir konuma geldi, durum böyle olunca hayvanlarda görülen hastalıklarında tedavi yoluna gidilmiştir. Hatta Hititlerde sağlam hayvanları, hasta hayvanların yanına götürünlere ceza veren yasalar konulmuştur (Yurdakök 1999: 457).

Buradan da anlaşılacağı gibi hayvanlar hayatımızın her evresinde varlar ve onlara ihtiyaç duymaktayız. Bu sebepten onların sağlıklarını düşünmek ve bakımlarını yapmakta insanın görevidir.

3.2.1. Hayvan Sağlığı

3.2.1.1. Yaralanma

• “Bizim oralarda bir toprak var parlak kırmızı bir toprak onun içine çavdar atıp el değirmeninde öğütülür içine de biraz kaya tuzu atılır. Hayvanın ayağı yaralandığı zaman ya da neresi yaralandıysa o hamurla o bölge sarılırdı. Pislenmesin diye de tülbent balmumu ile kaplanıp hamura sarılırdı ve çok iyi gelirdi” (K.15).

•Yarasına tuz dökülür (K.50, 72, 80).

• Kızgın yağla yara dağlanır (K.4, 23, 37, 72).

•Bal mumu, çam reçinesi, ladin reçinesi, zeytinyağı karıştırılıp her türlü yaraya kesige kullanılır (K.89).

•Kurtlanan yaralarda, şeftali yaprağı ince ince kıyılır biraz su eklenir. Daha sonra kıyılan yapraklarda iyice sıkılarak suyu çıkartılır. Çıkan su yaraya dökülür. Kurtlar yaradan çıkar ve yara temizlenir (K.72, 89).

•Açık yaraya çok tuzlu tereyağı yapılı krem kıvamına getirilir, yaranın üzerine sürülür (K.26, 32,70, 72).

•Yara varsa yara mikrop kapmasın diye tuz dökülür (K.56, 72, 88).

3.2.1.2. Varova Hastalığı

Arılarda görülen bir hastalıktır. Kovana zararlı haşerelerin gelmesiyle ortaya çıkar (K.15).

Kondar toplanır ve kurutulur. Sonra kurutulan kondarlar ufalanır. Küçük bir tülbende bu kondarlar bağlanır. Izgara denilen telle kaplanır. Kovanın bir kenarına konulur. Böylece bit ya da varova hastalığı kovana kondarın kokusundan dolayı gelemaz. Ayda bir kez bu kondarlar tazelenip yenisi tekrar kovanın bir köşesine konulur (K.15, 32, 65).

3.2.1.3. Tavuklarda Görülen Hastalıklar

•Tavukların hastalandığı anlaşıldığı zaman yemlerinin içine karbonat ve kireç karıştırılıp atılır. Bu işlem ayda bir tekrarlanır (K.15, 44).

•Halsiz cansız gezen tavukların sularına sirkeli su atılır (K.57, 65, 85).

•Tavuğun ayağı kırıldığında, ekşi hamuru kırığın yerine göre bir ceviz büyüklüğünde yapılıp tavuğun ayağına konular onu da ağaç parçaları ile atele alınarak ayağı sabitlenir. Bir gün boyunca bu hamurun ayakta kalması sağlanır (K.72).

3.2.1.4. Dabak Hastalığı

Dabak hastalığı çoğunlukla büyükbaş hayvanlarda rastlanır. Hayvanın tırnaklarında çıkar ve tırnağı çürüterek düşmesine neden olur (K.23, 37, 72, 89).

•Bu hastalık süt veren hayvanların veriminin düşmesine neden olur ve bulaşıcıdır. Bunun için diğer hayvanlarla bir arada tutulması önerilmez (K.56, 65, 81, 89).

•Hayvanların ayağında oluşan mantar hastalığıdır. Hayvan genelde dağda yakalanır bu hastalığa. Diğer hayvanlara bulaştırmaması için hemen diğer hayvanlardan uzaklaştırılır. Tereyağını yakıp hayvanın ayağına dökülür. Yarayı dağlayarak iyileştirmeye çalışılır (K.20, 25, 85, 90).

•Dabak hastalığına yakalanan hayvanın ayağına şap dökülür (K. 72).

•Tırnak yarasına, köknarın reçinesi ile zeytinyağını macun şeklinde yapılır. Açılan tırnağın arasına doldurulur ve sarılır iki gün kuru yere basması sağlanır (K.72, 89).

3.2.1.5. Hayvan Zehirlenmeleri

•Hayvanlar zehirlendiğinde karnı şişer. Bu durumda pekmez su ile karıştırılır hayvanın ağzına dökülür (K.20, 29, 72).

•Zehirlenen hayvana cinsi ne olursa olsun tuzlu ayran verilir (K.72).

•Zehirlenmelerde yoğurt verilir (K.33, 39, 81, 89).

3.2.1.6. Hayvan Boğulmaları

•Hayvanlar bazen boğulma tehlikesi yaşayabilirler. Bu durumlarda sirke içirilir, hayvanın nefesinin açılmasına yardımcı olur (K.23, 37).

3.2.1.7. Karın Şişmesi ve Karın Ağrısı

•Büyükbaş ya da küçükbaş hayvanlar otlatılmaya çıkarıldıkları zaman bazen yoncayı fazla yerler ve karınları şişer bunun için, pekmez ile su açılıp hayvana içirilir (K.23, 70, 72).

• Karnı şişen hayvana zeytinyağı ya da karbonat içirilir (K.70, 72).

•Otlatmaya çıkartılan hayvanlar gunza denilen bir ot var onu yerse ya da bazı çimlerden, ottan karnı şişer bunun için odun yaktıktan sonra ocaktan sonra çıkan köz kömürü alınır. Alınan köz onları bir litre suya birazda zeytinyağı eklenerek karıştırılır, karın şişliği anında iner (K.4, 26, 37, 72, 89).

•Yonca şişirmesinde ayran içirilir (K.72, 89).

•Karnı ağrıyan hayvanlar ince ot yer. Bu otu yediğinde bir şey dokunduysa kusarak onu mideden çıkartır (K. 58, 62, 72).

3.2.1.9. Yüksekten Düşme

•Hayvanlar yüksekten düştüğünde, bir yerleri kesildiğinde kan tutamaması, kanın vücutta devir daim yapması için küçük bir kesik atılır. Koyunun gözlerinin önünden, keçinin kuyruğundan kan tutmaması için kan akıtılır (K.23, 72, 89).

3.2.1.10. Çiçek Hastalığı

•Çiçek hastalığı için hacdan gelen bir tas ile tedavi yapılır. Hayvanın ağzında çiçek hastalığı çıktığında bu tasla hayvana su içirilir ve ağız yarası iyileşir. Ya da birkaç hayvanda varsa derenin başından tas suya sokulur aşağıdan hayvanlara bu sudan içirilir (K.89).

3.2.1.11. Kırık

•Kırık için, bal mumu bir kapta eritilir, üzerine bez yatırılır. Bez balmumunu iyice çekene kadar beklenir sonra kurtulur. Kırık ya da çıkık varsa yerine oturtulur daha sonra bez ile sarılır. Artak denilen üç tane ağaç parçası ile mumlu bez sabitlenir (K.72, 89).

3.2.1.12. Göz Hastalığı

•Hayvanların gözüne çalı, sopa gibi nesnelere değdiğinde göz bembeyaz olur. O zaman toz şeker iyice dövülür ve iyice toz haline getirilir. Beyaz bir kâğıdın üstüne konulur, hayvanın gözünün hizasına inilir ve ezilen şeker göze doğru üflenir (K.72)

•Hayvanın gözünde çapak oluşuyorsa zeytinyağı ile temizlenir (K.23, 72, 89)

3.2.1.13. İshal

•Hayvan eğer isal olmuşsa, budeyi (örümcek ağı) ekmeğin arasına koyup hayvana yedirilir. Bu bağırsakları tutar ve ishali engeller (K.72)

•İshal tutmuş hayvana mısır unundan lapa yapıp yedirilir (K.58, 62, 81, 86).

3.2.1.14. Nazar

•Bazı hayvanların gelişimi iyi olur bazı hayvanların sütü iyi gelir. Böyle hayvanlara nazar değer. Bu tip durumlarda sesenna ağacından (dokuz ton ağacı) taykap (boyunluk) yapıp takılır. Bu büyükbaş hayvan iç yapılıdır. Küçükbaşlar için ise yine sesenna ağacından kabuk alınıp ip ile sarılır. Küçükbaş hayvanın kaldığı yerin kapısına asılır (K.23, 72, 81).

•Hayvanlara nazar değmemesi için renkli boncuklarla, kurdelelerle nazarlık yapılır (K.16, 50, 58, 72).

•Nazar değmemesi için mavi boncuktan nazarlık takılır (K.55, 62, 68, 82, 86).

•Nazar değdiği anlaşılan hayvanın yemeğine okunmuş tuz atılır (K.26, 28, 32, 50).

3.2.1.15. Zayıflık

•Bazen hayvanlar iyi beslenemez, bu durumlarda zayıflamaya başlar. Zayıflayan hayvan güçsüz düşüp hastalanır. Böyle bir durum gözlemlendiğinde yumurta ve bal ile karışım hazırlanıp hayvana toparlanana kadar her gün bir öğün yedirilmeli. Bazen de, mısır unu ile yumurta pişirilir, lapa kıvamına getirilir hayvana düzenli olarak yedirilir (K.4, 23, 47, 51, 58, 62, 63, 70, 72, 89).

3.2.2. Bitki Sağlığı

Hayvancılık da olduğu gibi tarımda tarihin eski dönemlerinden beri insanoğlunun temel geçim kaynaklarından olmuştur. Özellikle göçebe ve toplayıcılıktan yerleşik düzene geçilmekle birlikte yerleşim yerlerinin çevresinde tarımsal faaliyetler hız kazanmış, insanoğlu kendi besinini kendi üretir hale gelmiştir. Tarlada, bağda, bahçede yetiştirdiği mahsullerle bir yandan gıda ihtiyacını karşılarken bir yandan hastalıklara karşı yabancı bitkilerle beraber yetiştirdiği bu mahsullerle ilaçlar yapmıştır. Bunların yanı sıra Türklerde tabiat kültürüne bağlı olarak, özellikle ağaç, doğa olaylarını yönlendirme, sağaltma törenlerinde, defin törenlerinde, bereketi arttırmaya yönelik mevsimlik törenlerde bitkiler her zaman önemli bir yer tutmuştur (Ergun 2004: 7).

Bölgede süs bitkilerinin bakımı ve beslenmesine yönelik uygulamalar olduğu gibi tarımsal faaliyet amaçlı ekilen ekinlerinde zarar görmemesi içinde uygulamalar bulunmaktadır.

Bitkiler için sadece güneş, su ve toprak yetiyormuş gibi görünse de bazen eksik kalabiliyor. Zararlı haşerelerden korumak ya da bitkinin beslenme açısından yetersiz kaldığında durumlarda bazen takviye yapmak gerekebilir.

3.2.2.1. Pas vurması

Bitkilerin yapraklarında kahverengi lekeler oluşmasıdır (K.50,57, 24).

- Cimcar ve ceviz yaprağı beraber kaynatılır soğuduktan sonra bitkinin yaprağına el süpürgesi ile serptirilirdi (K.28, 33, 78, 80).

3.2.2.2. Bitkilerin Beslenmesi

- Balı süzdükten sonra eski petekler yıkanıp eritilir. Bunu yıkarken altına su konulur o su atılmaz ve çiçeklere dökülür. Bu su içeklerin beslenmesini sağlar (K.2, 15, 18).

- Toprağın beslenip yumuşaması için ekin ekilmeden önce toprağa gübre serilir. Toprak beslenirse ekinde ona göre beslenmiş şekilde çıkar (K.28, 46, 57, 85, 90).

- Çay demlendikten sonra kalan dem çiçeklerin dibine dökülür. Bu dem bitkilerin beslenmesine yardımcı olur (K.15, 16, 57, 86).

- Bitkilerin beslenmesi için süt sulandırılıp bitkinin köküne dökülür (K.16, 71).

3.2.2.3. Lokora (salyangoz) Haşeresinden Koruma

- Bu haşereler geceden çıkar ve fide şeklinde ekilmiş olan bitkilerin yapraklarını yer. Bitkinin büyümesini engeller (K.38, 81, 85). Lokora haşerelerinin gelmesini engellemek için odun külü bitkilerin dibine serilir (K.23, 29, 85)

IV. BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARINDA KULLANILAN MALZEMLER

4.1. BİTKİSEL KÖKENLİ MALZEMELER

Artvin ve merkez köylerinde yapılan araştırmada halk hekimliğinde en fazla bitkisel kökenli malzemeler kullanılarak hazırlandığı görülmektedir. Bitkilerin köklerinden, yapraklarından ve gövdelerinden yararlanılarak yapılan uygulamalar bulunmaktadır.

4.1.1. Açlık Otu

Kabız olan kişinin gecedan tüketilmesi istenir, sabaha etkisini kesinlikler göstermektedir. Kaynamış suya atılarak beş dakika demlendikten sonra içilir (K. 1, 76).

4.1.2. Adaçayı

Ağız yaralarında, diş ağrısında, sinüzit tedavisinin, astım-bronşit hastalığının tedavisi için kullanılır. Ayrıca idrar yolu enfeksiyonlarında ve böbrek taşı düşürmede de etkilidir.

Toplanır ve kurutulur. Sıcak suda 5 dakika demlendikten sonra içilir. Ödem atmaya, mayasıl ve mantara iyi gelir (K. 70, 75)

4.1.3. Altın Çilek

Artvin merkez köylerinden Mamazimda köyünde yetişmektedir. Lifli yapısından dolayı kilo vermeye yardımcı ayrıca şeker hastalığına, idrar söktürmeye de faydalıdır. Bölgede çok zamandır yetişmesine rağmen başlarda ne olduğu anlaşılmadığından kullanılmamıştır. Yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından ve neye yaradığı öğrenildikten sonra tüketilmeye başlanmış (K. 60, 85).

4.1.4. Altın Otu

Latince adı *helichrysumarenarium* (Eminağaoğlu 2015: 155) . Bölgede mezre çiçeği olarak bilinmekte, bu bitki idrar söktürücü, mide suyunu artırıcı ve idrar yollarındaki taşı düşürmeye yardımcıdır (K. 80, 74, 90).

4.1.5. Ansli Otu

Mide yanması için kullanılan bir bitkidir. Bu ot göğüs kafesine bağlanır hastanın üzerinde biraz durması istenir, çıkarıldığında mide yanması biter (K. 49, 44) .

4.1.6.Arpa/Buğday

Arpadan un yapılır ve bu undan yara tedavisinde faydalanılır. Ayrıca tavukların iyi beslenmesi için arpa buğday karışımı yapılarak ayda birkaç defa yem ile birlikte verilir (K. 50, 74, 89).

4.1.7.Aylık otu

Aylık hastalığı olan çocukların hastalığında kullanılır. Aylık hastalığı, çocuğun gözleri çapaklanır ve akıntı oluşur. Bunu gidermek için aylık otu ile banyo suyu hazırlanıp çocuk yıkanır (K. 75, 20, 2).

4.1.8.Ayrık Otu

Büyükbaş ya da küçükbaş hayvanlar bazen midelerinden sorun yaşarlar. Midelerini rahatlatmak için ayrık otundan yerler. Rahatsızlığı çok olanlar kusarak rahatlar (K. 90, 24, 35, 45).

4.1.9.Ayva

Kabuğu boğaz ağrısı için ıhlamurun içine atılıp içilir. Ayrıca çekirdeği de çıkartılır üzerine çok az miktarda su konulur ve kıvamlı hale gelene kadar beklenir, cilt için kullanılır. Hamileyken ayva tüketilmesi bebeğin ayaklarının sağlam basmasına katkıda bulunur (K. 41, 86, 15).

4.1.10.Badem Yağı

Hamile kadınların çatlaklarını oluşmasını önlemek için ve saç bakımında kullanılmaktadır (K. 11, 19, 22).

4.1.11.Balazağ Otu

İltihaplanmış yaralarda oluşan iltihapları boşaltmak için yarının üzerine bağlanır ve bir müddet bekletilir, iltihap kendiliğinden boşalır (K78).

4.1.12.Boz Ot

İnce, üzeri gri tüylerle kaplıdır. Genellikle kesikli yaraların tedavisi için kullanılmaktadır (K. 49)

4.1.13.Börek Otu

Artvin Hatila Köyü'nde sığiltın kayası denilen yerde yetişmektedir. Üzerinde kahverengi simleri olan bir ottur. Böbrek taşı düşürmeye ve idrar yolu enfeksiyonuna yardımcı olur (K. 90, 30, 84, 71).

4.1.14.Böğürtlen

Dikenli çalılıklar arasında yetişen bir meyvedir. Diğer kırmızı meyveler gibi böğürtlende bölgede faydalı görülmektedir. Ağız yaralarında yenmesi öneriliyor. (K. 85, 80,71).

4.1.15.Ceviz

Ceviz beyin sağlığı, kolesterolü, kabızlık ve sindirimi rahatlatmak için tüketilmektedir. Ayrıca cevizden yapılan yağlar saç bakımı için kullanılır (K. 88, 15, 13, 26, 28).

4.1.16.Cevizin Çinkosu

Cevizin yeşil dış kabuğuna çinkosu denilir. Küçük bir kavanoza çinkolar doldurulur, üzerini geçecek şekilde hakiki zeytinyağı doldurulur. Bu karışım ışık görmeyen yerde iki ay boyunca saklanır. Eklem ağrılarında ve cilt bakımı için kullanılır (K. 33, 59).

4.1.17. Çam Sakızı ve Çam pisi

İltihaplı yaralara bağlanır ve yaradan iltihabın boşalmasına yardımcı olur. Ayrıca topuk çatlaklarına sürüldüğünde de iyileştirme etkisi yaratmaktadır (K. 74, 80).

4.1.18.Çınar yaprağı

Kireçleme, kalp çarpıntısı gibi hastalıkların tedavisinde kullanılabilir. (K. 24, 74).

4.1.19.Çay

Artvin'de daha çok sahil kesiminde yetişir ama merkezde de kullanımı oldukça yaygındır. Demlenmiş çayın posası bitki diplerine serilir, toprağı besler. Yine demlenmiş çay bir tabağı dökülür ve biraz ılınınca pamuk yardımı ile arpacık çıkan göze konulur. Çay kuru haldeyken yoğurda atılıp yenilirse ishale çare olur (K. 75, 30, 25, 33, 38, 20, 41, 45, 59).

4.1.20.Çim

Artvin’de çime kort denilmektedir. Köküyle birlikte topraktan sökölür ve burkulan yere koyulur. Kökleri soğuk etki yapacağından şişmesini engeller (K. 58, 62, 74).

4.1.21.Dağ Çayı

Yayla zamanı yüksek dağlardan toplanan birkaç çeşit çiçeğin karışımı ile hazırlanır. Bağışıklığı güçlendirici etkisi olduğundan soğuk algınlığı da, kanser de kullanılır. (K. 55, 74, 67, 33).

4.1.22.Dalak Otu

Böbrekte oluşan taşları düşürmek için kullanılır (K. 90, 84)

4.1.22.Damarlı ot

Dolama, eklem ağrıları, idrar yolu enfeksiyonu gibi rahatsızlıkların iyileştirilmesinde kullanılır (K. 90, 84, 87, 54, 71).

4.1.23.Diş otu

Dişin içindeki çürüğü boşaltmak için kullanılan bir ottur (K. 52).

4.1.24.Ebegümeçi

Artvin’de bu bitkiye gelin eli denilmektedir. Bu bitkinin turşusu yapılır ve kadın hastalıkları olan kişilere bu turşudan yedirilir (K. 15).

4.1.25.Elma

Elma bölgede oldukça fazla yetişmektedir. Özellikle demir elması denilen elma cinsinin kan şekerini dengelediğini, lifli yapısından dolayı ishal tedavisinde kullanılması öneriliyor. Ayrıca boğaz ağrısı için kabuğu çayın içine atılır. Son olarak çürümüş elma ezilme ve morarmalara konularak tedavi yöntemi uygulanır (K. 20, 19, 10, 52, 75, 79).

4.1.26. Gevan kökü

Dağlardan toplanan bir bitkidir. Bu kök bir miktar su ile kaynatıldıktan sonra her gün aç karına içildiği zaman astım-bronşit hastalığına yaramaktadır (K. 59).

4.1.27.İhlamur

İhlamur haziran temmuz aylarında toplanıp kurutulur. Genellikle kışın soğuk algınlığında, boğaz ağrısında en çok tercih edilen çaylardan birisidir. (K. 52, 59, 58, 66, 67, 69, 33, 70).

4.1.28.İsırgan Otu

Ala melek hastalığında sütle yapılarak kullanılır. Boğaz ağrısı için taze ya da kuru şeklinde kullanılabilir. Diz ağrısına, romatizmaya, kansere, karın ağrısına, mide ağrılarına bal ile birlikte karıştırılarak tüketilir (K. 57, 68, 66, 71, 72, 13).

4.1.29.İğde (Yunaf)

Nacviya köyünde yunaf adıyla kullanılan bir bitki türüdür. Kışın ıhlamur çayı yapıldığında boğazı yumuşatması için atılır. Bağırsak düzenleyici olarak kullanılır. Çiğ olarak da yenilebilir (K. 24, 33, 86). İbn-i Sina: “İğde her akan kanı durdurur, kusmayı keser” (Pamuk 2006: 581).

4.1.30.İncir

İncirin meyvesinden ve yapraklarından faydalanılır. İncir yaprakları yılan sokmasında zehirleme durumunda süt ile birlikte kullanılır. İncir dalını kırınca çıkan sütte yine bu tip zehirlenmelerde sürülebilir (K.23, 50, 58, 63, 67).

4.1.31.Limon

Boğaz ağrısında, öksürükte, bağırsak faaliyetlerini düzenlemede, el bakımında egzama ve tansiyon gibi birçok hastalıkta tedavi edici olarak kullanılmaktadır (K.1, 26, 32, 57).

4.1.32.Kantaron

Latincesi helichyrsuarenarium (Eminağaoğlu 2015: 155). Bölgede sarı ve pembe kantarondan yapılan yağlarla tedavi yapılmaktadır. Bu yağlar yara ve lekeler için kullanılır. Çiçekleri ise çay gibi hazırlanıp içilir. Karın ve mide ağrısının tedavisinde kullanılır (K.57, 63, 82).

4.1.33.Karadut

Bölgede kırmızı meyvelerin çok faydalı olduğuna dair bir inanç var. Bunlardan biride karaduttur. Kansızlığa iyi gelir (K.50,57,85).

4.1.34.Kara Hurma

İshal tedavisinde kullanılır. Gaz yaptığı için fazla tüketilmesi önerilmez (K24, 33, 44, 71, 86).

4.1.35.Karalahana

Bölgede çokça yetişen yiyecek olarak tüketilmesini yanında bazı tedavilerde kullanılmaktadır. Ağrılı sivilcelerde, iltihaplarda ve eklem ağrılarında haşlanıp sarılır (K. 28, 33, 32, 50, 71).

4.1.36.Karanfil

Karanfil diş ağrısını kesmek için kullanılır. Ağrıyan dişin üzerinde getirilerek çiğnenir. Ayrıca ağızda oluşan kötü kokuları gidermeye yardımcı olur (K.1, 4, 8, 26).

4.1.37.Karnabahar

İdrar yolu enfeksiyonunu azaltmak adına belli bir düzende içilmesi önerilir. Deneyen kaynak kişiler fayda gördüklerini söylediler (K.22, 38).

4.1.38.Kara Turp

Mide yanmasında rendelenip yutulur. Öksürük için ise kara turpun içi çıkarılarak bir miktar bal konulur. Bal sıvı hale gelene kadar beklenir. Sabahları bir kaşık yutulur (K.57, 72, 26).

4.1.39.Kaya Kınası

Kayaların üzerinde yosun gibi olan bir bitkidir. Bu yosunlu bitki mantar, siğil gibi hastalıkların tedavisinde kullanılır (K.15, 26, 77).

4.1.40.Kayı

Genele olarak faydalı görülmeyle birlikte özellikle kabızlık tedavisinde kullanılır (K. 22, 25, 33).

4.1.41.Keçi Boynuzu

Böbrek enfeksiyonunu azaltmada yardımcı, nefes açıcı özelliği ile astım hastalığında kullanılır (K. 74).

4.1.42.Kırk Kilit

Bu bitki kaynamış suya atılarak delmeme yöntemi ile yapılır. Zayıflamaya ve ödem attırmaya yardımcı olur (K.74)

4.1.43.Kırmızı erik

Artvin de ciyancur eriği olarak bilinmektedir. Çiğ olarak tüketildiği gibi pişirilerek de yenilebilir. Bağırsak faaliyetlerini düzene sokmak için kullanılır (K.24, 33, 57).

4.1.44. Kızılçık

Kızılçığa Artvin ve merkez köylerinde doktor denilmektedir. Tüketmek için illa bir hastalığın olmasına gerek olmadığını, her şekilde tüketilebileceği görüşü yaygındır. Özellikle de ishal tedavisinde kullanılır (K.63, 72, 86, 90).

4.1.45.Kişniş (Kinzi)

Artvin bölgesinde bu bitkiye kinzi denilmektedir. Görüntü olarak maydanoza benzeyen bir bitkidir. Kolesterolle iyi gelmektedir (K.24, 33, 50, 57).

4.1.46.Kiraz ve Sapı

Kiraz meyvesinin kendisi de sapsarı da kabızlık tedavisinde kullanılır. Sapsarı kurutulup çay gibi içilebilir (K.1, 25, 61, 86).

4.1.47.Kuşburnu

Meyve olarak yenildiği gibi marmelat yapıp da yenilebilir Basur tedavisinde kullanılır (K.20, 63, 89).

4.1.48.Nane Otu

Artvin'de nanenin hemen hemen her bahçede ekilmektedir. Bölgede kurusu da tazesini de çokça tercih edilmektedir. Özellikle mide bulantıları için limonla birlikte kaynatılıp içilmelidir (K.50, 57, 62).

4.1.49.Papatya

Ağız yaralarında, sinüzit tedavisinde kullanılır. Ayrıca papatya suyu saça sürüldüğü zaman saçın rengini açma özelliği var (K.63, 74).

4.1.50. Patates

İshal tedavisinde haşlanıp püre haline getirilerek tüketilmesi önerilir. Çiğ patates halka şeklinde kesilerek göz ya da baş ağrılarında ağrıyan yere konulur. Ayrıca çürümüş patates cilt bakımında kullanılmakta (K.23, 54, 72).

4.1.51. Pintri

Çamların tepesinde yetişen bir bitkidir. Kanser faydalıdır, toplanan pintriler kurutulup çay gibi içilir (K.20, 72, 85).

4.1.2. Sarılık ağacı

Yeni doğan bebeklerde oluşan sarılığı tedavi etmek için bu ağacın çalıları banyo suyunda kullanılır. Yetişkinlerde ise, sarılık ağacı baharda çiçek açar bu çiçekler kaynar suya atılıp demlenir (K.40,63, 71).

4.1.53. Sarımsak

Artvin’de sarımsak birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Diş, saç, göz,baş ve diz ağrısı, arpacık ve tansiyon gibi hastalıkların tedavisi için kullanılabilir (K.23, 26, 63, 20, 50, 57, 86).

4.1.54. Singirli ot

Bölgede kullanılan adıdır. Yara ve çıban tedavisinde yaralı bölgeye sarılarak tedavi yapılır (K.47, 51).

4.1.55. Sirke

Elma ya da üzümünden yapılır. Bölgede genelde elma sirkesi evde yapılmaktadır. Sirke, baş ağrısına, boğaz ağrısına, ateşlenme için kullanılır (K.35, 50, 57).

4.1.56. Soğan

Ağrılı sivilcelere, iltihap olmuş yaralara bağlanır. Öksürük, dolama, soğan kabukları adet düzensizliği için kaynatılıp içilir (K.50,57, 78, 86).

4.1.57. Şalgam

Şalgam çok faydalı ve kesin yenilmesi gereken bir ürün olarak görülmektedir. Artvin de birkaç kaynak kişiden duyduğum şu sözler önemini göstermektedir: “*Şalgamın kendisini de yapraklarını da yemek için kullanırız. Yılda bir kere kesinlikle yenilmeli, hatta tarlasının*

yanından bile geçmek faydalıdır” . Özellikle bağırsak faaliyetlerini düzene sokmak için tüketilir. Bunun dışında genel olarak tüketilmesi gereken bir bitkidir (K.24, 33, 57, 63).

4.1.58. Tarçın

Soğuk algınlığında ıhlamura atılır. Kan şekerini düzenlemeye yardımcı olur. Ayrıca balgam tedavisinde de kullanılır (K.57, 71, 86).

4.1.59. Taze soğan

Dişi yeni çıkan bebeklerin dişlerini kaşındırması ve ağrısını azaltması için verilir. Emziren kadınlar süt yapsın diye yerler (K.9, 13, 19).

4.1.60. Üzüm yaprağı

Cilt bakımı için kullanılır. Tencerede kaynatılan üzüm yapraklarının suyu kullanılır (K.50, 55).

4.1.61. Yaban Mersini

Bölgede morsvi olarak bilinmektedir. Bağırsak faaliyetlerini düzenler, kansere karşı faydalı ve bronşit tedavisinde köküyle birlikte kullanılmaktadır (K.55)

4.1.62. Zencefil

Soğuk algınlığında ıhlamurun içine atılıp içilir. Boğaz ağrısı içinde kullanılır. Rendelenip balın içine atılıp tüketilebilir (K.24, 57, 71).

4.1.63. Zeytin ve Zeytinyağı

Burulmalarda zeytin çiğnenip burkulan yere bağlanır. Kulak ağrısında, kabızlık için bir miktar yutulur (K.24, 33, 79, 86).

4.2. HAYVANSAL KÖKENLİ MALZEMELER

4.2.2. Bal

Mide ağrısına yapılan karışımlara eklendiği gibi tek başına tüketildiği zamanda faydası vardır. Limonla karıştırılıp öksürük tedavisinde kullanılır, boğaz ağrısı ve bağırsak faaliyetlerinin düzenlenmesinde faydalıdır (K.13, 19, 18,15).

4. 2. 3. Bal Mumu

Bal mumu arının yaptığı petekler kaynar suyun içine daldırılır daha sonra soğumaya bırakılmasıyla yapılır. Soğuyunca katılaştır ve keserek kullanır. Kırık, çıkık ve diz ağrısı tedavisinde kullanıldığı gibi birkaç farklı madde ile karıştırılıp yanık kremi yapımında da kullanılır (K.15, 18, 32).

4.2.4. Balık

Balığın faydası oldukça fazladır. Yenilerek de fayda verdiği gibi içerisinde bulunan omega yağı beyin faaliyetlerine yardımcı olur. Alabalık ise kırık ve çıkık tedavisinde de kullanılır. Yanlış kaynayan kemiklerin yumuşamasına yardımcı olur (K.15, 18, 32, 84).

4.2.5. Bildircin yumurtası

Vücudun erken toplanmasına yardımcı olan vitamini fazla olan bir gıdadır. Astım-bronşit için geceleri çiğ olarak yutulur (K.15,).

4.2.6. Didgel

Arının peteğini korumak için yaptığı bir üründür. Didgel burkulmalarda bir parça eritilerek ince bir tülbent yardımıyla burkulan yere sarılır (K.18, 84).

4.2.7.Et

Kırığı olan kişiye güçlenmesi için yedirilir, suyundan çorba yapılır. Yenilmesinin yanında vücuda ve yaralara sarılarak tedavilerde yapılmaktadır (K.20, 55, 23, 72, 89).

4.2.8. İnek Gübresi

Mantar, egzama ya da ayak kokusu için ineğin yeni yaptığı gübresine sıcakken ayak direk basılır (K.26).

4.2.9. Kıl

Kedi, köpek ya da büyükbaş hayvanın kılı korkan kişi için biraz alınır ve yakılarak kişiye tütsülenir (K.50, 62, 77).

4.2.10. Koyun-Keçi Derisi

Şişlik ve morarmalara karşı kişi yeni kesilmiş koyun ya da keçi derisine sarılıp bir gece bekletilir (K.20, 23, 37).

4.2.11. Koyun Gübresi

Koyun gübresi inek gübresi ile karıştırılıp bahçelere ekin ekilmeden serilir. Toprağın beslenmesini sağlar (K.57, 85, 89).

4.2.12. İşkembe

Lohusalara güç toplaması için, diğer hastaların ise bağışıklıklarının güçlenmesi için yararlıdır. Genelde büyükbaş hayvanın işkembesinden çorba şeklinde yapılır (K.20, 22, 32).

4.2.13. Polen

Yüksek protein içeren bir maddedir. Bal mumu ile birlikte eritilip eklem ağrılarına yararlıdır. Kanseri hastalara yemesi önerilir. Peteğin içinden çıkartılır ışık görmeyen bir kaba konular, üzerine de bal konular kullanılır. Işık girmeyen bir kaba tahta veya gümüş kaşıkla çıkartılır. Ağır hastalık geçiren kişilere yedirilir ya da lohusalar erken toplansın diye bu karışımdan yirmi bir gün boyunca yedirilir. Çocuğun ve annenin direncini artırır (K.15, 18).

4.2.14. Tereyağı

Boğaz ağrısında karabiber ile kullanılmakta. Ayrıca hayvanlarda oluşan yaraların tedavisinde de kullanılır (K20, 23, 72, 89).

4.2.15. Solucan

Verem olan kişiye ince ince doğranarak yedirilir (K.28).

4.2.16. Süt

Çiğ halde inek ya da keçi sütü göz kanlanmasına, arpacığa iyi gelir (K.50, 57, 62, 86).

4.2.17. Yoğurt

İster hayvan ister insan zehirlenmeleri olsun iki durumda da yoğurt yedirilir. Hayvan ısırıklarında ısırılan yere yoğurt sürülür. Yanığa yoğurt sürüldüğünde anında acısını alır, rahatlatır. Göz kanlanmasında bir tülbende konularak gözün üzerine konular. Ayrıca yoğurdun şıratının (içerisinde oluşan su) böbrek taşı düşürme özelliği vardır (K.7, 24, 33, 36, 57, 66, 81).

4.2.18. Yumurta

Yanık tedavisinde beyazı hemen yanan deriye sürüldüğünde hemen acısını alır ve iz kalmasını engeller. Ayrıca cilt bakımı içinde yumurta kullanılır (K.1, 25, 61).

4. 3. MADENSEL KÖKENLİ MALZEMELER

4.3.1. Altın

Arı sokmaları ya da böcek ısırılmalarında kullanılır (K.50, 57).

4.3.2. Bakır

Genelde karışımları hazırlamak için kullanılan kapların bakırdan olmasına önem verilmektedir. Diş otunu kül ile karıştırırken, kurşun dökerken bakır kaplar kullanılmaktadır (K.52, 77).

4.3.3. Demir

Altında olduğu gibi arı sokmaları, böcek ısırılmalarında kullanılan bir madendir (K.24, 33, 57, 71, 86).

4.3.4. Kurşun

Nazar değen insanlara kurşun dökmek için kullanılır. Demir bir kaşıқта ya da kepçede eritilip yine demir bir tasa dökülür. Kötü enerjileri dağıtır, insanı rahatlatır, hastalıkları iyileştirir (K.77).

4.3.5. Tuğla

Karın ağrılarında ısıtılarak ayağa ya da bele konulur (K.57, 79).

4.3.6. Tuz

Diş eti hastalıkları ve diş ağrısında tuz ile tedavi edilir. Siğil tedavisinde kullanılır. Nazarı engellemek için ateş tuz atılır (K.26,47, 72, 77).

4.3.7. Kireç

Genellikle bölgede mikrop kırıcı olarak kullanılmaktadır. Tavukların küsmelerine ayda bir kere serilir hem kümse temizliği için hem de tavuklar yesin diye bu işlem yapılır. Ayrıca insan yaralanmalarında da yaranın mikrop kapmaması için yaraya zeytinyağı ile birlikte sürülür (K.37, 44, 72, 85, 89).

4.4. DİĞER MALZEMELER

4.4.1. Anne Sütü

Anne sütü genel olarak bebek için çok faydalıdır. Bebeğin beslenmesindeki ana gıdadır. Bunun yanında hıçkırık tutmuş bebeğe yutturulduğunda hıçkırığı keser. Gözü ağrıyan kişinin gözüne damlatıldığında gözdeki ağrıyı ve batmayı azaltır (K.15, 50, 57).

4.4.2. Karbonat

Ağız yaralarında su ile karıştırılarak gargara yapılarak kullanılır. Ayrıca diş temizliği içinde kullanılmakta (K.24, 33, 88).

4.4.3.Huto taşı

Genelde aileden birilerinin ya rüyasında görmesiyle ya da taşın şeklinin ilginç olmasından ötürü hastalıklarda kullanılabileceği düşünülen taşlardır. Bazıları deniz kabuğu şeklinde bazıları ise üzerinde yaprak, örümcek gibi şekillerin olması şeklinde tanımlanmaktadır. Böcek, örümcek sokmalarında kullanıldığı gibi nedeni belli olmayan hastalıkların tedavisinde de kullanılır. Bu taşlar genelde suyun içine atılarak kullanılır (K.15, 2, 89).

4.4.4. Nöbet Şekeri

Ağız yaralarında, aftta kullanılır. Adı üzerinde bir şekerdir, aktarlarda bulunulur. Ağza bir parça alınır ve yaranın üzerinde erimesi sağlanır (K.74).

4.4.5. Rakı

Diş ağrısında ağrıyan yeri uyuşturmak ve ağrıyı azaltmak için bir pamuk dökülerek ağrıyan dişin üzerine bastırılır (K.85).

4.4.6. Sabun

Genellikle kırık-çıkık tedavisinde yardımcı malzeme olarak kullanılır (K.3, 20, 86).

4.4.7. Şeker

Midesi ağrıyan kişilere şekerli su yapılıp içirilir. Saç bakımında kepeği azaltmak için şekerli su ile saç yıkanır. Birkaç tedavi yönteminde de ana maddeye yardımcı olarak kullanılır (K.24, 33, 66, 81).

4.4.8. Taş

Özellikle dere kenarlarında olan taşlar, böcek ısırıklarında ıslatılarak ısırılan bölgeye basılır (K.44).

4.4.9. Pekmez

Ana maddesi duttur. Kaynatılarak yapılır. Mide yanmasına, kansızlığa iyi gelir. Ayrıca içinde yapay şeker olmadığı için tamamen sağlıklıdır (K.24, 29, 57, 66).

4.4.10. Gaz Yağı

Bitlenen kişinin başına sürülerek bitlerin ölmesini sağlar (K.26) .

SONUÇ

Kültür; içinde doğulan toplumda yaparak, yaşayarak öğrenilen ve bunları gelecek kuşaklara aktarmak için geçmiş ve gelecek arasında bağlar kurulmasına yarayan bir kavramdır. Yaşadığımız çevrede karşılaşılan olaylara karşı verilen en basit tepkiler bile kültür hakkında bilgi vermektedir. Bu yüzdendir ki her toplumun kendine özgü uygulamaları ve inançları vardır.

Halkbilimi ise, kültürün içerisinde öğrenilen, insanla ve yaptıklarıyla var olan bilgisini maddi, manevi öğelerin bilimsel olarak kayıt altına alınıp, kaybolmalarını engellemek için yapılan çalışmaların çatısını oluşturan bir disiplindir. Bu tez kapsamında halkbiliminin çalışma alanlarından olan halk hekimliğinin uygulamaları üzerine bir araştırma yapılmıştır.

Artvin ve merkez köyleri kapsamında yapılan çalışma, halk hekimliği ile ilgili olarak bölgedeki inanç, pratik ve uygulamaları ortaya koymaya çalışıldı. Yararlanılan kaynakça dışında hastalıklara karşı yapılan uygulamalar, kaynak kişilerden edinilen bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu çalışmanın amacı var olan bilgi ve uygulamaların kaybolmalarını engellemek, gelecek nesillere bilgi akışını sağlamaktır.

Araştırma alanında halk hekimliğinden hemen hemen her kesimden kişiler tarafından faydalandığını gözlemlenmektedir. Günümüzde doğal beslenme, daha az ilaç tüketme gibi olgular daha fazla yer almaya başladığı için küçük çaplı hastalıklarda ilk önce evde yapılan uygulamalarla baş edilmeye çalışması bu alana duyulan ilginin artmasına neden olmuştur. Halk hekimliğine başvurulmasında ki diğer bir neden ise; modern tıptan fayda göremeyen insanların bir umut olarak halk hekimliği uygulamalarını denemektedir.

Halk hekimliği, kültürel uygulamalar arasında varlığını en çok koruyabilen bir alandır. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelere bakıldığında hemen hemen herkesin konuyla ilgili söyleyecek sözleri var.

Artvin’de yapılan çalışmada halk hekimliği uygulamalarından çokça faydalandığını görülmektedir. Çoğunlukla bitkisel kökenli malzemelerle iyileştirmeler yapıldığını, bunun yanında madensel ve hayvansal kökenli malzemelerinde kullanıldığı bilgisine ulaşıldı. Bölgede hastalıklara karşı uygulamalar yapmadan önce ilk tercih tabii ki doktor kontrolü, doktor kontrolünün ardından önemli görülmeyen hastalıklarda insanlar ilaç kullanmak yerine büyüklerinden öğrendikleri uygulamaları kullanmaktadır.

Halk hekimliği bilgisi ile ilgili inanç ve uygulamaların çok uzun yılların getirdiği bilgi beceri ve tecrübelerle oluşmaktadır. Bu tip araştırmalar sayesinde öğrenilen bilgi ve tecrübelerin gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmaktadır. Artvin ve merkez köylerinde yapılan bu araştırma kapsamındaki bazı bilgiler yerele özgü olsa da bazı bilgilerin ülke çapında uygulandığının bilgisine ulaşıldı. Eğitim durumu, yaşı ya da mesleği ne olursa olsun halk hekimliği pratiklerin hemen hemen herkesin faydalanmaktadır. Şehirde doğum yapan bir kadında başına kırmızı kurdele bağlarken kırsal kesimlerde de aynı uygulamanın olması inancın ortak olduğunu gösteriyor.

Sonuç olarak; Artvin ve merkez köyleri kapsamında yapılan bu araştırma sadece var olan bilginin derlenmesi ve gelecek nesillere aktarılması üzerinedir. Hastalıklar için önerilen tedavi yöntemleri tamamen tavsiye ve uygulayan kişilerin bilgisine dayanılarak yazılmıştır. Herkeste aynı etkiyi göstermemesi riskine karşılık denenmeden önce yine de doktor bilgisine başvurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye’de Doğumla İlgili Adetler ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi
- Acıpayamlı, O. (1992). *Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi* IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Acıpayamlı, O. (1989). “*Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi*”, Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: S. 1-5. ss. 23-25 110
- Acıpayamlı, O. (1969). *Türkiye folklorunda halk hekimliği ve özellikleri*. DTCF Dergisi, XXVI:1-9.
- Alptekin, A. B. (2011). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ.
- Artun E. (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*. Adana: Adana Büyükşehir Yayınları
- Artun, E. (2000). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artvin İl Yıllığı1973.
- Artvin İli Kültür Envanteri, Öncü Basımevi, 2012
- Artvin Valiliği (2007),Göğe Komşu Topraklar: Artvin Tarihi, Ankara.
- Bahadır, S. (2015). *Hatay’da Türk Halk İnançları*. İstanbul: Pamiray Yayınları.
- Bayat, Ali H. (1992). *Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları*. IV. Cilt Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Bayat, Ali H. (1987). “*Halk Tıbbında Özellikle Anadolu’da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi*”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Gelenek, Görenek, İnançlar, C. IV, Ankara, 49–66.
- ..... (1995), “Geçmişten Günümüze Türk Halk Hekimliğinde Şeker Hastalığı”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongre Bildirileri, Konya, 264–271.

- Baysal, N. (2015). *Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Beers, Mark – Robert B. (2002), *The Merck Manuel – Tanı / Tedavi El Kitabı*. İstanbul: Yüce Yayınları.
- Belek, İ. , E. Nalçacı vd. (1998). *Türkiye İçin Sağlık Tezi*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Boratav, Pertev N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ..... (2003). *Türk Halk Bilimi II. Yüz Soruda Türk Folkloru İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar*. İstanbul: Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Yayını.
- Belek, İ. , E. Nalçacı vd. (1998). *Türkiye İçin Sağlık Tezi*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Çevik, B. (2008). *Konya’da Halk Hekimliği Uygulamaları Dünü ve Bugünü”*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çıblak, N. (2005). *Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının Etkisi*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, XLIII, 507-508, 199-214.
- Deniz, Sedef (2005), *Bitkilerle Tedavi*, İstanbul: Kar yayınları.
- Eliade, M. (2006). *Şamanizm*, Çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Yayınevi.
- Emiroğlu, K. Aydın, S. (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Eminağaoğlu, Ö. (2015). *Artvin’in Doğal Bitkileri*. İstanbul: Promat Basım Yayınları.
- Ergun, P. (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnanıcı)ve Alevilik ve Bektaşilik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Ersoy, Tolga, (1998). *İatokrasi, Tıp ve Kültür*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Fişek, Nusret H. (1989). *Türk Halkının Sağlık Düzeyi Nasıl Yükseltilebilir?*, Ankara: Türkiye Sosyal,Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- Gökalp, Z. (1917). “*Millet Nedir?*”, İctimaiyat Mecmuası, S. 3,s. 148–155.
- Günay, U. (1987). *Folklor Nedir?*. Ankara: Türk Folklor Araştırmaları.
- Kaplan M. (2010). “*Sağlık Ve Kültür’ün Buluştuğu Alan: Tıbbi Antropoloji*” Folklor/edebiyat, c. 16, S. 64, s. 227

- Kaplan, M. (2011),. *Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din Ve Büyü İlişkisi*, Milli Folklor, S. 91,S. 150-153.
- Kaplan, M. (1971). *Ziya Gökalp ve Halk Kültürü*, Türk Kültürü, S. 108, s. 905–912.
- Kızılçelik, S. (1996). “*Geleneksel İyileştiriciler Üzerine Bir Araştırma*”, Birikim Dergisi, Mart, sayı: 83.
- Koptagel, İlal-Aykut Kazancıgil. (1981), “*Orta Doğu ve İslam Dünyasında Bilimsel Düşünce ve Psikosomatik Hekimlik Kavramının Tarihsel Temeli*”, Cerrahpaşa Tıp Fak. Dergisi, S. 12, 622–626.
- Köprülü, M. Fuat . (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken yayınları,
- Levi-Straus, C. (1993). *Din ve Büyü*. Çev. Ahmet Güngör, İstanbul: Yol Yayınlan.
- Ocak , Ahmet Y. (2000) . *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Örnek, Sedat V. (1977) . *Türk Halkbilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- (1995). *100 Soruda İlkelerde Din Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1981). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi D. T. C. F. Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özçelik Adak, N. (2002). *Sağlık Sosyolojisi, Kadın ve Kentleşme*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Pamuk, A. (2006). *Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi*, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Santur, Meltem Cingöz(2000), “*Bozüyük (Yozgat-Akdağmadeni) Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Değerlendirilmesi*”, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEMYayınları, ss. 323–341
- Şar, S. , (1982), İç Anadolu Bölgesi halk ilaçlarının eczacılık tarihi ve farmakognozi açısından incelenmesi. (Doktora tezi), Ankara.

- Şar ,S. (2005). *Anadolu'da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış Dergi* Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History. Cilt 13 Sayı 2 Sayfalar 131-136.
- Şar, S. (1989). “*Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü*”. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri,; Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları :110. s. 221-229.
- Tanker, M. (1989). “*Halk İlaçları, Bitki Folkloru, Attariye ve Drog Kavramları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*”. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:27, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 237-244.
- Tezcan, Mahmut (2000), “*Türk Ailesi Antropolojisi*”, Ankara: İmge Kitabevi
- Tüzün, M. ,Taşkın E. , Ünal, Funda G. (2011). İlk Yardım. Ankara: ODTÜ Bilim ve Toplum Kitapları Dizisi.
- Uçak, S. (2007). *Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği*. Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Yoder, D. (1975) “*Halk Tıbbı*”, *Folklorla Doğru*, (Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu, Ayfer Gülüm), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü. S. 43. s. 23-31.
- Yurdakök, M. (1999). “*Hititlerde Pediatri*”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, S. 42, Ankara, 455–457.
- Yurt Ansiklopedisi .(1982). “Artvin”, İstanbul.
- Atlas Dergisi: (2007) 5, 92
- Megep,(2016) “Mantar Ve Parazit Hastalıkları” erişim tarihi: [20.03.2019]
- Megep, (2011) “Enfeksiyon Hastalıkları” erişim tarihi: [20.03.2019]
- Megep (2016) “Dolaşım Sistemi Ve Kan Hastalıkları” erişim tarihi: [21.03.2019]
- Artvin Valiliği, www.artvin.gov.tr/tarihce, erişim tarihi: [15.02.2019]
- www.tkbbv.org.tr/menu/103/agiz-yaralari-oral-aft-nedir-op-dr-hasan-emre-kocak,
- www.tkbbv.org.tr/menu/157/kronik-sinuzit-nedir-op-dr-baver-m-simsek), erişim tarihi: [20.03.2019].

EKLER

EK-1 KAYNAK KİŞİ TABLOSU

NO	ADI SOYADI	DOĞUM TARİHİ	DOĞUM YERİ	EĞİTİMİ	MESLEĞİ
K.1	Açelya Odabaş	1989	Artvin	Üniversite	Muhasebeci
K.2	Adile Bibinoğlu	1944	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.3	Ahmet Kılıç	1961	Artvin	Lise	Emekli
K.4	Ali Sönmez	1937	Artvin	İlkokul	Emekli
K.5	Aliye Işık	1954	Artvin Seyitler Köyü	Ortaokul	Ev Hanımı
K.6	Arzu Sevim	1972	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.7	Ayfer Haybek	1964	Artvin Melo Köyü	Ortaokul	Ev Hanımı
K.8	Aysel Yazan	1935	Artvin	Okur/Yazarlığı Var	Ev Hanımı
K.9	Ayşe Akşan	1967	Trabzon	Lise	Ev Hanımı

K.10	Ayşegül Aktaş	1970	Artvin	Üniversite	Ev Hanımı
K.11	Ayşen Bilgin	1945	Artvin Seyitler Köyü	İlkokul	Ev Hanımı
K.12	Ayşen Bibinoğlu	1944	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.13	Ayten Soydan	1958	Artvin Fıstıklı	Ortaokul	Ev Hanımı
K.14	Azel Şentürk	1988	Artvin	Lise	Muhase
K.15	Başak Sezgin	1981	Artvin	Üniversite	Öğretmen
K.16	Bedriye Aktaş	1951	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.17	Behice Bibinoğlu	1929	Artvin	Okur-Yazar	Ev Hanımı
K.18	Berna Kılıç	1973	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.19	Canan İrmiş	1963	Artvin	Lise	Emekli
K.20	Cemil Öngüner	1959	Artvin Seyitler Köyü	İlkokul	Emekli

K.21	Ciuli Diasamidze	1965	Gürcistan	Üniversite	Hemşire
K.22	Dilek Akçay	1981	Artvin	Lise	Memur
K.23	Dural Keskin	1949	Artvin	İlkokul	Çiftçi
K.24	Duriye Küçükay	1953	Artvin Fıstıklı Köyü	İlkokul	Ev Hanımı
K.25	Ece İrmiş	1990	Artvin	Üniversite	Memur
K.26	Elmas Çakmak	1969	Artvin	Ortaokul	Ev Hanımı
K.27	Emel Karataş	1976	Artvin	Lise	Muhasebe
K.28	Emine Bucak	1945	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.29	Emine Küçükay	1963	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.30	Emine Er	1961	Artvin	Lise	Usta Öğretici
K.31	Fehmi Su	1957	Artvin	Lise	Emekli

K.32	Funda Özmen	1971	Artvin Borçka	Ortaokul	Ev Hanımı
K.33	Gönül Yazıcı	1961	Artvin	Lise	Esnaf
K.34	Gülsüm Şentürk	1961	Artvin	Lise	Emekli
K.35	Gülşen Kurul	1959	Artvin	Lise	Emekli
K.36	Gülten Usta	1947	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.37	Hacı Yalçınkaya	1939	Artvin	İlkokul	Emekli
K.38	Hanife Aktan	1954	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.39	Hatice Selvi	1964	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.40	Havva Bucak	1974	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.41	Hayriye Odabaş	1964	Borçka Karşıköy	İlkokul	Ev Hanımı
K.42	Hikmet Odabaş	1944	Borçka Karşıköy	İlkokul	Emekli

K.43	Hüseyin Aktaş	1969	Artvin	Lise	Muhasebe
K.44	İbrahim Haybek	1962	Artvin Oruçlu Köyü	Ortaokul	Emekli
K.45	İnci Odabaş	1943	Artvin Borçka	Okur-Yaza Değil	Ev Hanımı
K.46	Kadir Küçükay	1958	Artvin	İlkokul	Esnaf
K.47	Lütfiye Akpınar	1944	Artvin Kalburlu Köyü	İlkokul	Ev Hanımı
K.48	Mehmet Aktaş	1954	Artvin Taşlıca Köyü	Üniversite	Emekli
K.49	Mehmet Ali Özdoğan	1951	Artvin Vezirköy	İlkokul	Esnaf
K.50	Melayet Aktaş	1944	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.51	Meliha Alyaz	1977	Artvin Seyitler Köyü	Lise	Ev Hanımı
K.52	Memnune Gültekin	1946	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı

K.53	Meryem Aydemir	1959	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.54	Murat Küçükay	1985	Artvin	Üniversite	Esnaf
K.55	Musa Kılıç	1981	Artvin	Üniversite	Çalışan
K.56	Münevver Zeytinci	1949	Artvin Köseler Köyü	İlkokul	Ev Hanımı
K.57	Mürüvvet Aktaş	1967	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.58	Müzeyyen Çınar	1949	Artvin Taşlıca Köyü	İlkokul	Ev Hanımı
K.59	Naime Genç	1939	Artvin	Üniversite	Emekli
K.60	Naringül Dede	1970	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.61	Nazlı Bahar Akşan	1990	Trabzon	Üniversite	Çalışan
K.62	Neslihan Küçükay	1968	Artvin	Lise	Ev Hanımı

K.63	Neşe Karahan	1958	Artvin	Üniversite	Emekli
K.64	Neşe İnal	1965	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.65	Nurten Özmen	1961	Artvin	Ortaokul	Ev Hanımı
K.66	Özlem Çınar	1980	Artvin	Üniversite	Çalışan
K.67	Pehime Özalp	1939	Artvin	----	Ev Hanımı
K.68	Pınar Karşlıoğlu	1972	Artvin	Üniversite	Muhasebeci
K.69	Reyhan Karataş	1972	Artvin Seyitler Köyü	Ortaokul	Çalışan
K.70	Sani Akyürek	1954	Artvin Ortaköy	Lise	Emekli
K.71	Saynur Aydemir	1949	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.72	Seçkin Özay	1967	Artvin Oruçlu Köyü	Lise	Çiftçi
K.73	Sefine Dağlar	1980	Yusufeli	İlkokul	Aşçı

K.74	Selahattin Aslan	1959	Artvin	Ortaokul	Aktar
K.75	Selçuk Ulutürk	1975	Artvin	Üniversite	Esnaf
K.76	Serfinaz Yalçınkaya	1939	Artvin	Okur-Yazalığı Var	Ev Hanımı
K.77	Sevim Özbilge	1959	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.78	Sülbiye Yılmaz	1932	Artvin	-----	Ev Hanımı
K.79	Şahindar Haybek	1933	Artvin Oruçlu Köyü	İlkokul	Ev Hanımı
K.80	Şahindar Aydın	1944	Artvin	İlkokul	Ev Hanımı
K.81	Şaziye Uzun	1929	Artvin	Okuma Yazma Yok	Ev Hanımı
K.82	Şengül Varan	1965	Artvin	Lise	Ev Hanımı
K.83	Şengül Öngüner	1967	Artvin	Ortaokul	Ev Hanımı
K.84	Turgut Kılıç	1964	Artvin Taşlıca	Lise	Esnaf

K.85	Uğur Aktaş	1962	Artvin	Ortaokul	Emekli
K.86	Vildan Güneş	1971	Artvin	Lise	Memur
K.87	Yasemin Ayık	1986	Artvin	Üniversite	Muhasebe
K.88	Yaşar Aktaş	1944	Artvin Taşlıca Köyü	İlkokul	Emekli
K.89	Zafer Topçu	1961	Artvin Kalburlu Köyü	Ortaokul	Çiftçi
K.90	Zeki Aydemir	1967	Artvin	Lise	Emekli

EK-2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DERLEME SORULARI

Doktora gitmediğiniz hastalıklara ne tür tedaviler uygularsınız?

Hangi tür hastalıkları evde tedavi etmeye çalışırsınız ?

Tedavi için dini yöntemler kullanır mısınız ?

Kurşun dökme tedavi şekli olarak kullanır mısınız?

Uyguladığınız tedavileri kimden öğrendiniz ?

Hangi hastalığa hangi bitki iyi gelir?

Hastalıkların tedavisi için kullandığınız malzemeler nelerdir?

Tedavi edici bitkiler var mı? Varsa hangi tip hastalıkların tedavisi için kullanılır ?

Başlıca çocuk hastalıkları ve tedavi yöntemleri nelerdir?

Hayvanlarda görülen özel hastalıkların tedavisinde nasıl uygulamalar vardır?

Nazarla ilgili inanışlar nelerdir?

Çocuğun sağlıklı büyümesi için neler yapılır?

Çocuk sahibi olmak isteyenler ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?

Çocuk sahibi olmak istemeyenler ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?

Çocuğun cinsiyetini belirlemek için neler yapılmaktadır?

Doğum sırasındaki uygulamalar ve inanışlar nelerdir?

Çocuğun göbek bağıyla ilgili inanışlar ve uygulamalar nelerdir?

Doğum sonrası anne ve çocukla ilgili ne gibi uygulamalar ve inanışlar vardır?

Loğusanın bakımı nasıldır, loğusaya nasıl yiyecekler yedirilir?

Çocuk ve anne doğumdan sonra ne zaman dışarı çıkar?

Çocuğa ad verme ile ilgili inanışlar nelerdir?

Çocuk görme ile ilgili inanışlar nelerdir?

Al basması ya da kırk basmasına inanılır mı, böyle durumlarda neler yapılır?

EK-3. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Araştırma alanı Artvin merkezden bir görüntü

Fotoğraf 2: ınar yaprağı

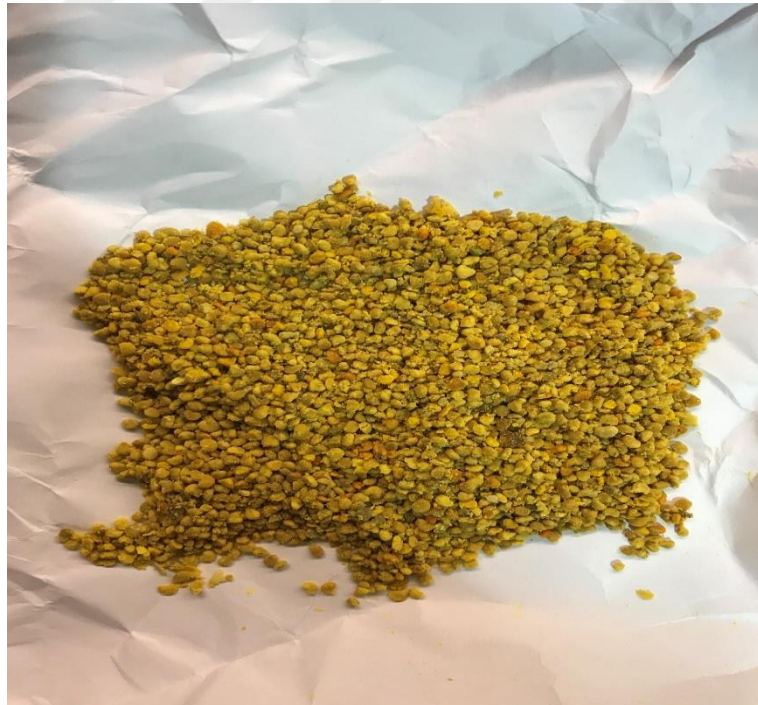

Fotoğraf 3: İncir yaprağı

Fotoğraf 4: Kiraz

Fotoğraf 5: Polen

Fotoğraf 6: Dağ çayı

Fotoğraf 7: Dağ çayı

Fotoğraf 8: Cevizin çinkosu (Dış kabuğu)

Fotoğraf 9: Cevizin iç kabuğu

Fotoğraf 10: Damarlı ot

Fotoğraf 11: Kurutulmuş Böbrek Otu

Fotoğraf 12: Sarı kantaron

Fotoğraf 13: Sarı Kantaron Yağ yapımı

Fotoğraf 14: Isırgan Otu (Cimcar)

Fotoğraf 15: Ada çayı

Fotoğraf 15: Bal Mumu Yapımı

Fotoğraf 16: Bal Mumunun Süzülmesi

Fotoğraf 17: Bal Mumu

Fotoğraf 18: Bal mumu ile yapılan yanık kremi

Fotoğraf 19: Mezre çiçeği (Altın otu)

Fotoğraf 20: Ayrık Otu

Fotoğraf 21: Maydanoz

Fotoğraf 22: Taze Nane

Fotoğraf 23: Kuşburnu

Fotoğraf 24: Pekmez yapımı

Fotoğraf 24: Çubuk tarçın

Fotoğraf 24: Zencefil

Fotoğraf 25: Kurşun dökme malzemeleri

Fotoğraf 26: Kurşun dökme hazır

Fotoğraf 28: Nazar için dökülen balmumları ve kurşunlar

Fotoğraf 29: Dökülen balmumun yorumlanması

Fotoğraf 30: Dökülen kurşunun yorumlanması

Fotoğraf 31: Sesene (Dokuz ton) ağacının parçaları

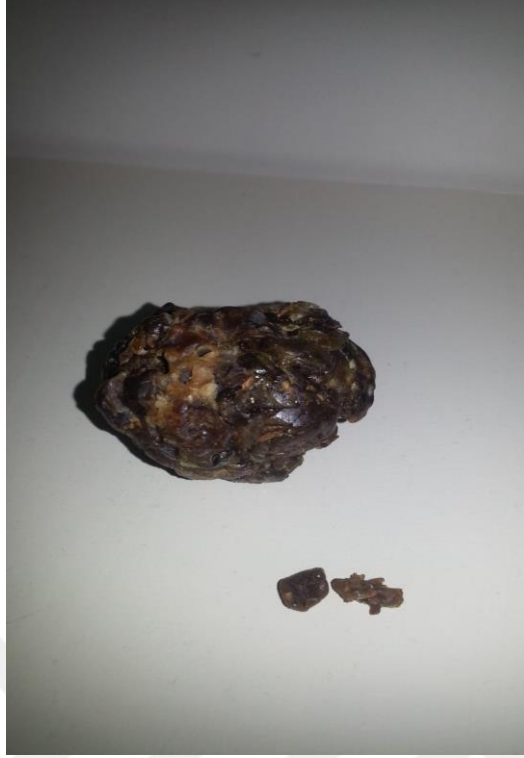

Fotoğraf 32: Dokuz tondan yapılmış nazarlık

Fotoğraf 33: Sarılık ağacının parçaları

Fotoğraf 34: Didgel

Fotoğraf 35: Kızılcık

Fotoğraf 36: Kırmızı erik

Fotoğraf 37: Huto taşları

Fotoğraf 38: Taykap

Fotoğraf 39: Çiçek hastalığına yakalanmış bir koyun

Fotoğraf 40: Çiçek tası

Fotoğraf 41: Yara otu

Fotoğraf 42: Kurutulmuş papatya

Fotoğraf 43: Alabalık

Fotoğraf 44: Elma sirkesi

Fotoğraf 45: Altın ilek

Fotoğraf 46: Altın çileğin içi

Fotoğraf 47: Papatya

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :	Tuğçe AKTAŞ KÜÇÜKAY	
Doğum Yeri:	Artvin	
Doğum Tarihi	03.08.1990	
Medeni Durumu	Evli	
Öğrenim Durumu		
Derece	Okulun Adı	Yıl
Lisans	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü	02.06.2013